

Rapporter från Språkrådet 15

Attityder till spår av andra språk i svenskan

En forskningsöversikt

Attityder till spår av andra språk i svenskan

en forskningsöversikt

Författare: Ellen Bijvoet

Rapporter från Språkrådet 15

© Institutet för språk och folkminnen, 2020

Språkrådet
Institutet för språk och folkminnen
Box 20057
104 60 Stockholm
www.isof.se

ISBN: 978-91-86959-64-7

Permanentlänk: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1784>

Omslag och grafisk form: Tone Gellerstedt

Rapporter från Språkrådet 15

Attityder till spår av andra språk i svenskan

en forskningsöversikt

Ellen Bijvoet

Utgiven av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen 2020

Förord

Språkvård kan bedrivas på olika nivåer. På en nivå kan den behandla språkets form och ge råd om hur ord ska böjas och stavas, eller texter skrivas. På en politisk eller organisatorisk nivå kan den handla om hur stater och organisationer styr språkval och språkbruk. På en nivå däremellan har språkvården också som uppgift att diskutera och medvetandegöra de föreställningar och attityder som kopplas till språk i ett samhälle, och som ofta ligger till grund för våra debatter om såväl ordval som språkval.

Den svenska språkvården har traditionellt växlat mellan att beskriva andra språks synlighet i svenskan som funktionella bidrag till svenska språkets nyansrikedom, och som symboliska hot mot dess särart och värde för det svenska kulturarvet. Ofta har man intagit båda perspektiven samtidigt, till exempel genom att betrakta påverkan från ett visst språk som hotfullt, men influenser från andra språk som berikande.

Institutet för språk och folkminnen har sedan 2006 regeringens uppdrag att bedriva språkvård på vetenskaplig grund. Det är med den uppgiften i åtanke som vi har beställt denna forskningsöversikt över attityder till spår av andra språk i svenskan, som ett led i att etablera en solid vetenskaplig grund för att kunna sprida kunskap om hur attityderna till det som uppfattas som främmande i svenskan ser ut i det svenska språksamhället idag. Det är vårt primära syfte, men vi publicerar den i rapportform för att även andra ska få tillgång till resultatet.

I rapporten söker vi svar på frågor som: Hur ser människor i Sverige på andra språks samspel med svenskan i Sverige? Vilka olika sociala värden knyts till svenska med påverkan i form av brytning, lånord eller kodväxling från till exempel engelska, finska eller arabiska? Vilka språk eller språkfamiljer har undersökts ur detta perspektiv? Vilka är attityderna till svenskan i mångspråkiga förorter, som ofta uppfattas som påverkad av andra språk? Och vilka svenskars språkattityder vet vi egentligen något om?

Genom att sammanställa de senaste två decenniernas forskning, ger rapporten en samlad beskrivning av de vetenskapliga resultat vi idag har att utgå från när vi vill medvetandegöra attityder till sådant som uppfattas som främmande i svenskan. Målgruppen för rapporten är i första hand

språkvårdare, studenter och forskare, som förväntas kunna läsa förekommande citat på engelska och nordiska språk i original. Men vi ser också rapporten som värdefull läsning för alla som arbetar med språk och attityder, som språklärare, språkkonsulter och kommunikatörer. Den sammanfattar vad vi vet, vilket tydliggör var forskningsluckorna finns. Vi hoppas att andra forskare blir inspirerade till att fylla dem.

Maria Bylin
språkvårdare på Språkrådet,
Institutet för språk och folkminnen

Sammanfattning

Denna rapport innehåller en sammanställning av de senaste decenniernas forskning om attityder till sådant som av många människor uppfattas som spår av andra språk i svenskan. Det kan vara lånord, kodväxling eller olika former av brytning eller förortsklang. Rapporten ger en översikt över studier som har gjorts på dessa områden, med tonvikt på de senaste tio–femton årens forskning.

Kapitel 1 definierar och förklarar de teoretiska begrepp som behövs för att förstå forskningen. Det redogör också för de vanligaste metoderna att mäta attityder, och diskuterar deras styrkor och svagheter. Kapitel 2 presenterar det som vi har attityder till, det vill säga attitydobjekten. Det klassificerar och avgränsar de olika typer av språkliga uttryck som folk kan uppfatta som spår av andra språk i svenskan, som lånord, kodväxling, brytning och svenska associerad till mångspråkiga förorter. Kapitel 3 redovisar resultaten av forskningsgenomgången, refererar studier och resultat. Kapitel 4 beskriver de övergripande mönstren och pekar ut några av de forskningsluckor som finns.

Sammanställningen visar att även om attityderna till spår av andra språk i svenskan skiftar mellan individer och sammanhang, så framträder tydliga större mönster. Om attityderna är positiva eller negativa beror framför allt på vilka språk spåren kommer ifrån. Det finns en språkhierarki i Sverige där svenska och engelska har högst status, därefter kommer stora europeiska språk, nordiska grannspråk, inhemska minoritetsspråk och teckenspråk. Lägre status har stora immigrantspråk, och allra lägst små immigrantspråk. Detta speglas i forskningsresultaten som visar att personer i Sverige mestadels är positiva till lånord från engelska, men mer tveksamma till nya lånord från andra språk än engelska. Engelskans särställning blir också tydlig när man jämför antalet lånord från olika språk: ord från efterkrigstidens immigrantspråk har till exempel knappt satt några spår i svenskan.

Ett annat genomgående mönster är att enspråkighetsnormen fortsatt är stark i Sverige. I många skolor och andra sammanhang är budskapet att olika språk ska hållas isär. Svenskan uppfattas som det självklara språkvalet i skolan, och den ska helst inte blandas upp med andra språk. Kodväxling

uppfattas som språkblandning, och attityderna till det är ofta – men inte alltid – negativa. Särskilt barn anses behöva skydd från språkblandning och andra spår av andra språk. Importord och kodväxling anses viktigt att undvika i barns närvaro, och barnen ska inte heller få förebilder (i form av lärare eller mediepersonligheter) med brytning eller förortsklang.

I Sverige känner många igen engelska, tyska, franska, norska och finska brytningar, men inte andra brytningar. Det verkar finnas en hierarki även bland olika sorters brytning. Brytningshierarkin följer språkhierarkin, med engelsk brytning i toppen och brytning från immigrantspråk längst ner. Ännu längre ner i hierarkin kommer olika former av förortssvenska, en svenska som ofta uppfattas som märkt av andra språk men som ur ett språkvetenskapligt perspektiv inte är att betrakta som brytning. Att tala svenska med engelsk brytning väcker sällan negativa attityder. En talares förmodade förortsbakgrund resulterar däremot i associationer till tuffhet, kaxighet, lågstatusyrken och arbetslöshet. Bedömningen av förortsbors och andraspråkstales uttal tenderar till att även få gälla deras yrkeslämplighet och yrkeskompetens.

Forskningsöversikten visar alltså vilka attitydmönster som finns be- lagda i Sverige de senaste årtiondena, angående andra språks synlighet, eller hörbarhet, i svenskan. De mönstren har betydelse såväl för enskilda människors liv som för svensk språkvård.

Innehållsförteckning

Inledning	9
Några viktiga begrepp	11
1.1 Attityder.....	11
1.2 Mätmetoder	13
1.2.1 Direkta angreppssätt	13
1.2.2 Indirekta angreppssätt.....	14
1.2.3 Multimetod och folklingvistik.....	15
1.3 Indexikalitet och enregistrering.....	16
1.4 Språkideologier	17
Attityder till vad?	19
2.1 Lånord.....	20
2.2 Kodväxling	21
2.3 Brytning.....	24
2.4 Förortsindexerad svenska	25
2.4.1 Förortsslang	25
2.4.2 Förortssvenska.....	26
Vad vet vi?	29
3.1 Lånord.....	30
3.1.1 Lån från engelska.....	31
3.1.2 Lån från andra språk.....	34
3.2 Kodväxling.....	36
3.3 Brytning	40
3.4 Förortsindexerad svenska	45
3.4.1 Förortsslang	46
3.4.2 Förortssvenska.....	49
3.5 Här står vi	50
Vad borde vi veta mer om?	53
Referenser.....	56

Bilaga 1: Vilka har studerats?

Inledning

Alla som läser den här artikeln har en accent. Din accent bär berättelsen om vem du är – om vem som först bar på dig och pratade med dig när du var ett barn, om platser där du har bott, din ålder, de skolor du gick på, de språk du talar, din etnicitet, om vem du beundrar, dina lojaliteter, ditt yrke, din klassposition: spår av ditt liv och din identitet är invävda i ditt uttal, din frasering, ditt val av ord. Ditt själv är oskiljaktigt från din accent. Någon som säger att hen inte gillar ditt sätt att tala, menar egentligen att hen inte gillar dig.

Med dessa ord inleds artikeln *Voices of America*, skriven av den nordamerikanska juristen Mari J. Matsuda (1991, s. 1329, min översättning) som bland annat forskar om språk och diskriminering från ett juridiskt perspektiv. Citatet beskriver hur vi genom vårt språk och vårt sätt att tala signalerar vilka vi är, att språk och identitet är sammanvävda – men också att vårt sätt att tala framkallar förväntningar och reaktioner hos andra.

Människors reaktioner på språk, brytning eller dialektalt tal är sådant som studeras inom språkattitydforskning. Men språkattitydforskning kan handla om mycket mer. Den kan undersöka attityder till språklagstiftning, till språkpolitiska riktlinjer inom public service, till modersmålsundervisning, till olika former av slangspråk, till bruket av engelska lånord, till uttal av enskilda språkljud – för att nämna några exempel. Språkattitydforskning är med andra ord ett mycket brett fält.

Den här rapporten handlar om språkattityder. Närmare bestämt om attityder till (främst) talad svenska med influenser från andra språk – till ”spår av andra språk i svenskan”, det vill säga attityder till lånord, kodväxling och olika former av brytning. Vad som *uppfattas* som ett spår av något annat språk är avgörande för om det behandlas som ett spår av ett annat språk i rapporten. En stor del av det svenska ordförrådet kommer de facto från andra språk men uppfattas inte så av folk i allmänhet. Ord som *betala* och *medicin* utgör historiska spår av tyska och latin, men inget tyder på att vi skulle ha andra attityder till de orden än till ord som *bus* eller *huggorm*, som har nordiska rötter.

Rapporten behandlar också attityder till olika sätt att tala som av många människor *uppfattas* som ”svenska med något utländskt” men som inom

forskningen snarare beskrivs som olika former av svensk inomspråklig, sociolingvistisk variation, nämligen förortsslang och förortssvenska (Bijvoet & Fraurud 2016). Där är det riktigare att tala om attityder till *förmenta* spår av andra språk, men de inkluderas i översikten för att många människor *uppfattar* den här variationen som spår av andra språk.

I rapporten ges en översikt över studier som har gjorts på dessa områden, med tonvikt på de senaste tio–femton årens forskning. Syftet med forskningsöversikten är inte att ge en uttömmande redovisning av forskningsläget utan att fungera som kunskapsunderlag för språkvård och vidare forskning. Med utgångspunkt i sammanställningen kan vi förhoppningsvis få bättre grepp om frågor som: ”*Vilka* svenskers språkattityder vet vi något om i dagsläget?”, ”*Vilka* frågor har vetenskapen ställt om *olika* språks påverkan på svenskan?” och ”*Var* finns forskningsluckorna, *vad* bör vi forska mer om?”

Rapporten består av fyra kapitel:

- Ett inledande kapitel där olika begrepp med relevans för språkattitydforskning introduceras och diskuteras
- En presentation av de attitydobjekt som den här rapporten fokuserar på (lån, kodväxling, brytning, förortsslang, förortssvenska) – och därmed ofrånkomligt en diskussion av mer vetenskapsteoretisk art om (o)möjligheten att avgränsa olika språkliga praktiker
- En sammanställning av resultaten från undersökningar om attityder till (faktiska och förmenta) spår av andra språk i svenskan
- Ett avslutande kapitel som blickar framåt: Var står vi nu och vart ska vi?

1.

Några viktiga begrepp

Språkattityder är svårångade fenomen. Lite förenklat kan man säga att *språkattityder* handlar om människors inställning till språkliga företeelser av olika slag, alltså om något som finns inuti huvudet på folk. För att komma åt sådana psykologiska konstruktioner kan man använda olika metoder. Själva attitydbegreppet och några av de vanligaste angreppssätten i studiet av språkattityder kommer att presenteras i detta kapitel. Eftersom rapporten framför allt handlar om attityder till olika former av *talad svenska* får angreppssätt som lämpar sig för just sådana studier störst utrymme här.

En annan fråga som kommer att beröras är vad det egentligen är vi reagerar på när vi tycker bra eller illa om ett visst sätt att tala. Här kommer begreppet *indexikalitet* in. Uppkomsten av språkattityder kommer också att diskuteras. Människors attityder utvecklas inte i ett vakuum; de uppstår i en kontext, i ett visst sammanhang. För att kunna förstå folks inställning till olika språk, olika sätt att tala eller olika språkpolitiska beslut behöver vi tolka deras attityder mot bakgrunden av språkideologiska föreställningar som dominerar i samhället. Forskning om språkattityder överlappar alltså delvis forskning om *språkideologier*. Språkideologibegreppet behöver därför också förklaras närmare.

1.1 Attityder

Attitydforskningen har sina rötter i 1920-talets socialpsykologi (McKenzie 2010). En tidig förgrundsgestalt inom fältet var den nordamerikanska psykologen Gordon Allport, som i flera av sina pu-

blikationer ger en utförlig och detaljerad beskrivning av attitydbegreppet (bland annat Allport 1935, 1954). Den brittiska sociolingvisten Peter Garrett refererar till Allports framställning när han definierar attityder som: *"a learned disposition to think, feel and behave toward a person (or object) in a particular way"* (Garrett 2010, s. 19). Snarlika definitioner kommer från andra etablerade attitydforskare, till exempel *"a disposition to react favorably or unfavorably to a class of objects"* (Sarnoff 1970, s. 279) och *"a learned predisposition to respond in a consistently favorable or unfavorable manner with respect to a given object"* (Fishbein & Ajzen 1975, s. 6).

Inom den tidiga socialpsykologiska forskningen låg tonvikten på studiet av sociala attityder gentemot attitydobjekt av vitt skilda slag: (grupper av) personer, olika former av beteende, händelser, institutioner, abstrakta idéer eller samhällliga processer. Forskning om attityder till språk och språklig variation tog fart på 1960-talet, men då inte enbart inom socialpsykologin utan också inom sociologi, dialektologi och sociolingvistik, och så småningom även inom tvåspråkighetsforskning och forskning om andraspråksinläring.

Många av den socialpsykologiska attitydforskningens allmänna resonemang kring vad attityder är och hur man kan studera dem är tillämpbara även på studiet av språkattityder. Det syns till exempel i följande definition av begreppet språkattityd: *"Any affective, cognitive or behavioural index of evaluative reactions toward different language varieties or their speakers."* (Ryan, Giles & Sebastian 1982, s. 7). Här har man helt enkelt applicerat en

traditionell socialpsykologisk definition på attitydobjektet 'språk'/talare av språket'. Den här definitionen visar också att det är svårt att skilja attityder till språk från attityder till språkets talare; de hänger helt enkelt ihop, precis som Matsudas inledande citat i den här rapporten beskriver. Många attitydforskare menar att attityder till språk egentligen inte är attityder till språket *i sig*, utan att de återspeglar hur vi ser på de som talar det aktuella språket, eller på landet eller kulturen som språket förknippas med. Detsamma gäller förstås attityder till andra former av språklig variation, som sociolekter, dialekter, yrkesspråk, slang, brytning. Den norska sociolingvisten Lars Anders Kulbrandstad formulerar detta så här: ”*Selv om vurderingen kan synes å dreie seg om språket eller språkvarieteteten i seg selv, vil det ofte være personer eller grupper av personer som er det egentlige holdningsobjektet. Holdningen til personene smitter over på språket*” (Kulbrandstad 2015, s. 250).

I den nu följande diskussionen av attitydbegreppet väljer jag att utgå från den förstnämnda, ofta citerade definitionen ovan, ur Garretts lärobok om språkattityder (Garrett 2010, s. 19): ”*a learned disposition to think, feel and behave toward a person (or object) in a particular way*”. Definitionen är kort och koncis, enkel att förstå och den tar upp tre viktiga aspekter:

1. attityder är inlärd
2. attityder är inte flyktiga
3. attityder har en komplex struktur.

Låt oss börja med den tredje punkten, attityders flerdimensionella natur. I definitionen används verben ”*to think, feel and behave*”. Dessa tre verb speglar en struktur som innefattar både kognitiva inslag (hur vi uppfattar och tolkar ett visst fenomen rent intellektuellt), affektiva inslag (våra känslor till det aktuella attitydobjektet) och konativa inslag (vårt beteende, vårt sätt att handla). I ett lärobokskapitel om språkattityder ger jag följande exempel för att illustrera denna sammansatta struktur:

Pierre, småbarnspappa från Frankrike som nyss har flyttat till Sverige med sin familj, har tagit reda på att barn med annat modersmål än svenska har möjlighet att följa modersmålsundervisning i den svenska skolan. Han har

läst att ett starkt modersmål är viktigt för barnens identitetsutveckling och att det även underlättar inläringen av ett andraspråk (= det kognitiva inslaget i attityden). Pierre tycker därför att det är viktigt att hans barn fortsätter att använda och utveckla sitt modersmål franska i Sverige och han är mycket positiv till modersmålsundervisning (= det affektiva inslaget). Han planerar att anmäla intresse så snart barnen kommer i skolåldern (= det konativa inslaget) (Bijvoet 2013, s. 125).

I exemplet ovan är de tre dimensionerna sammanlänkade och sinsemellan samstämmiga. Men så är det inte alltid. Det kan finnas en inkonsekvens eller en konflikt dem emellan. Vi tar Pierre som exempel igen. Pierre har alltså i princip en positiv inställning till modersmålsundervisning; den är bra och viktig för barnen, tycker han. Men när det äldsta barnet ska börja i första klass får Pierre reda på att modersmålsundervisningen, i kommunen där de bor, är förlagd på en annan skola, sent på eftermiddagen. Pierre börjar känna sig ambivalent. Han är orolig att hans dotter inte kommer att orka med de långa skoldagarna och han bestämmer sig därför för att ändå välja bort modersmålsundervisningen. Exemplet visar att en människas faktiska beteende inte alltid är i linje med hennes inställning i den aktuella frågan.

Just den antagna kopplingen som beskrivs i många av de tidiga definitionerna av attitydbegreppet – det vill säga kopplingen mellan inställning och beteende – har kritiserats av senare attitydforskare. Kritikerna menar att man inte utan vidare kan förutsäga en människas beteende utifrån det vi vet om hennes inställning i en viss fråga (Baker 1992, McKenzie 2010). Det omvända gäller förstås också. Vi kan inte heller enbart på basis av en människas beteende dra slutsatser om hennes inställning i frågan. I stället för att tala om en direkt koppling mellan inställning och beteende är det korrektare att beskriva det som en *intention* eller *strävan* att bete sig på ett sätt som är i linje med ens inställning (Garrett 2010). Graden av övertygelse i en fråga spelar en viktig roll i detta sammanhang. Starka övertygelser har en större potential att styra en individs beteende, och sådana attityder är också mer långlivade och svårare att rubba (Perloff 2003, Kulbrandstad 2015).

Tillbaka till vår definition. Den inleds med orden ”en inlärd benägenhet”. Attityder är med

andra ord inte medfödda, utan vi förvärvar dem under vår livstid. En del attityder utvecklar vi redan som barn, och en del utvecklas senare i livet (Garrett 2010, Portolés Falomir 2015). Ordet *benägenhet* antyder att attityder har en viss varaktighet vilket gör det möjligt att identifiera och mäta dem (Garrett, Coupland & Williams 2003). Att mäta attityder låter sig dock inte göras på något enkelt sätt. Vi har ju att göra med mentala konstruktioner, och sådana är inte direkt observerbara och greppbara (Allport 1935). Ytterligare en komplikation är att attityder kan vara mer eller mindre (under)medvetna (Teleman 2003, Kristiansen 2009). Medvetna, öppet artikulerade attityder är enklare att få fatt i än undermedvetna attityder. Psykologen Bram Oppenheim förklarar att man ofta behöver gå en omväg för att komma åt människors attityder: *”An attitude is a construct, an abstraction which cannot be directly apprehended. It is an inner component of mental life which expresses itself, directly or indirectly, through such more obvious processes as stereotypes and beliefs, verbal statements or reactions, ideas and opinions, selective recall, anger or satisfaction or some other emotion; and in various other aspects of behavior”* (Oppenheim 1982, s. 39). Underliggande attityder kan alltså utläsas ur människors stereotypa beskrivningar, verbaliserade omdömen, känslomässiga reaktioner och andra beteendemässiga yttringar, menar Oppenheim.

1.2 Mätmetoder

Hur ska vi då bära oss åt för att komma åt människors språkliga attityder? Sedan 1960-talet, då intresset för språkattityder tog fart, har ett stort antal språkattitydstudier genomförts runt om i världen, i olika språkliga kontexter och med olika tekniker och metoder. Dessa tekniker och metoder kan grupperas i tre breda kategorier: (1) direkta angreppssätt, (2) indirekta angreppssätt, (3) det som på engelska går under beteckningen *societal treatment approach*, det vill säga en kartläggning av språkliga varieteters sociala ställning, behandling och användning i samhället genom direkta observationer, deltagande-observationer och/eller etnografiska studier. Inom mer traditionell språkattitydforskning har den sist-

nämnda metoden en något undanskymd ställning. Där används den mestadels som ett komplement till någon av de övriga datainsamlingsmetoderna, för sådana beskrivningar kan vara till stor hjälp vid analys och tolkning av attityddata genom att de synliggör kopplingen mellan attityddata och spridda samhälleliga föreställningar om språk. Men beskrivningar och analyser av det här slaget har naturligtvis ett stort värde i sig, inte minst för de som sysslar med språkvård och språkplanering eller andra frågor av språkideologisk art (mer om detta längre ner, i avsnitt 1.4).

1.2.1 Direkta angreppssätt¹

Till den första kategorin, direkta angreppssätt, hör muntliga intervjuer (från hårt strukturerade till mer samtalsliknande) och skriftliga enkäter. Enkätfrågorna kan utformas på olika sätt. De vanligaste alternativen är öppna frågor om olika språkliga företeelser, flervalsfrågor med givna svarsalternativ, och Likertskalor. Likertskalor består av ett antal påståenden som informanten ska ta ställning till genom att på en skala markera i vilken grad hen instämmer med påståendet. Flervalsfrågor och Likertskalor har fördelen att man på ett relativt enkelt sätt kan samla in stora mängder attityddata som lämpar sig för statistisk bearbetning. Nackdelen är att sådana givna svarsalternativ i hög grad styr försökspersonerna, något som man i viss mån undviker när man väljer att jobba med öppna frågor. Med öppna frågor har man större möjlighet att fånga deltagarnas egna tankar och åsikter, även sådana som inte på förhand kunnat förutses.

Med den här typen av metoder kan man komma åt människors medvetna attityder; det framgår tydligt för informanten vilka frågor forskaren är intresserad av. Detta kan förstås medföra risken att en del informanter inte vågar eller vill redovisa sin inställning i känsliga frågor utan i stället svarar på ett sätt som är socialt accepterat eller politiskt korrekt. Den här risken, *the social-desirability bias* (Garrett m.fl. 2003), är särskilt stor i intervju-situationer, där ju forskare och informant samtalar ansikte mot ansikte.

För att undvika den här risken och för att komma

1. Uppdelningen i direkta–indirekta angreppssätt ger sken av att det handlar om två skilda kategorier. I själva verket handlar det snarare om en skala, ett kontinuum. Ett angreppssätt kan alltså vara mer eller mindre direkt/indirekt.

åt människors mer ocensurerade, undermedvetna attityder kan forskaren välja ett indirekt angreppssätt. I sådana undersökningar framgår syftet med studien inte lika tydligt. Det kan till och med vara så att forskaren får informanterna att tro att syftet är ett annat än det faktiskt är, eller att forskaren lyfter fram ett syfte som är lite ”vid sidan av” för att minimera risken för censurerade svar.² Vi kan ta ett exempel. I ett stort samnordiskt projekt om attityder till engelska lånord (det s.k. MIN-projektet³) lät man grupper av försökspersoner i de nordiska länderna bedöma ett antal upplästa nyhetstelegram. Telegrammen skilde sig i fråga om antalet lånord per text. Försökspersonerna fick inte i förväg veta att det var deras inställning till de engelska lånorden som undersöktes, utan de trodde att de deltog i en lyssnarpanel som skulle ta ställning till vilken röst som gör sig bäst i radio. På så sätt lyckades man komma åt deltagarnas undermedvetna attityder (Thøgersen & Kristiansen 2006).

Den svenska språkforskaren Catharina Nyström Höög – som var knuten till MIN-projektet – ifrågasätter om svaren på (muntliga eller skriftliga) enkätundersökningar verkligen kan säga oss något om människors djupare attityder. Är det inte snarare deras åsikter man kommer åt? ”Attitydundersökningars direkta frågor kan framprovocera en åsikt som har liten relevans i informantens liv utanför intervju- eller enkätsituationen”, menar Nyström Höög (2005b, s. 21) och hon tillägger: ”Att någon kan producera en åsikt i en intervjusituation kan därför inte sägas vara detsamma som att hon eller han har en attityd i frågan”. Nyström Höög föreslår därför att man vid analys av attityddata bör skilja mellan tillfälliga, explicita, mer ytliga åsikter och djupare, implicita, mer beständiga attityder (jfr Årman 2010, Kulbrandstad 2015, Norrby & Håkansson 2018).

1.2.2 Indirekta angreppssätt

En mycket vanlig metod bland de mer indirekta angreppssätten i attitydstudier av talat språk är den så kallade *matched guise*-tekniken. Metoden utvecklades i Kanada på 1960-talet av socialpsyko-

logen Wallace Lambert och hans kollegor (Lambert m.fl. 1960). I en *matched guise*-undersökning får försökspersonerna lyssna på ljudinspelningar med talprov från några enspråkiga och några tvåspråkiga talare, och sedan får de bedöma dessa med hjälp av ett antal attitydskalor. Attitydskalorna kan utformas på olika sätt. I en del studier används bipolära graderade skalor med motsatta adjektivpar (som ofta beskriver personlighetsdrag) som ytterpunkter – så här:

Andra studier använder skalor som utgår från ett ’bjudord’ (i detta fall ett personlighetsdrag), som försökspersonerna får gradera relevansen av – så här:

De tvåspråkiga talarna i en *matched guise*-undersökning uppträder två gånger bland inspelningarna: en gång på den ena av hens två varieteter och en gång på den andra, men det är något som lyssnarna inte vet om. Finessen med att inkludera tvåspråkiga talare är att sådant som röstkvalitet (till exempel om rösten är hes, mörk, knarrig eller pipig), och andra talarspecifika egenskaper som kan tänkas påverka lyssnarbedömningarna, kan hållas konstanta. De enspråkiga talarna i en sådan studie fungerar då mer som ett slags utfyllnadsröster, som ett sätt att vilseleda lyssnarna och försäkra sig om att de inte genomskådar upplägget. Det man i en sådan undersökning vill komma åt är om en och samma talare bedöms olika, beroende på vilket språk hen talar. Om så är fallet, till exempel om en spansk-engelsk tvåspråkig talare karaktäriseras som högutbildad och flitig i sin engelska skepnad, men som lågutbildad och lat när hen talar spanska, så antas detta spegla skillnader i lyssnarnas attityder till de aktuella språken (och därmed också till språkens talare).

Matched guise-tekniken fungerar särskilt bra

2. Vid ett sådant tillvägagångssätt måste deltagarna självklart i efterhand få information om det egentliga syftet med undersökningen, så att de eventuellt kan dra tillbaka sin medverkan.

3. Akronymen MIN står för Moderna Importord i språken i Norden.

i flerspråkiga kontexter, där man, som i exemplet ovan, är intresserad av attityder till olika språk. I studier av attityder till andra typer av språklig variation, till exempel till regional eller social variation inom ett språk, används ofta en anpassad variant av tekniken. Då går man ifrån principen med "matchade" talare (för det är inte helt lätt att hitta någon som talar till exempel både skånska och göteborgska) och i stället får olika talare representera olika varieteter. Tekniken kallas då *verbal guise*-teknik (Garrett m.fl. 2003).

1.2.3 Multimetod och folklingvistik

Metodutvecklingen inom attitydforskning pågår ständigt (Garrett, Williams & Evans 2005). I en del nyare lyssnarstudier används till exempel talprov som endast innehåller isolerade ord eller isolerade språkljud. Och i stället för (eller tillsammans med) attitydskalor används andra mätinstrument, till exempel flervalfrågor eller gissningar om talarrens arbetsplats, eller yrke, förnamn, bilmärke eller andra livsstilsindikatorer (Sundgren 2005, Staum Casasanto, Grondelaers & Van Hout 2015, Bijvoet 2018). Öppna frågor eller gruppdiskussioner med talprov som utgångspunkt förekommer också. I allt fler studier används idag en kombination av olika angreppssätt. Olika datainsamlingsmetoder kan nämligen röja helt olika, ibland till och med motsatta, attityder.

Här kan vi återigen ta det ovannämnda MIN-projektet som exempel. I projektets olika delstudier studerades medvetna och undermedvetna attityder till engelska lånord bland invånare i de nordiska länderna. Olika metoder användes i de olika delstudierna: enkät och intervju för att komma åt deltagarnas mer medvetna attityder – eller, med Nyström Höögs terminologi, åsikter – och ett *matched guise*-test för att komma åt deras undermedvetna attityder (upplägget på detta test presenterades i avsnitt 1.2.1 ovan). Då man sedan jämförde resultaten av delstudierna visade det sig att de medvetna och de undermedvetna attityderna faktiskt gick på tvärs. De medvetna attityderna speglade de olika ländernas officiella språkpolitik gentemot lånord. I denna studie framstod Danmark som det mest engelskvänliga landet; de danska deltagarna var de som var mest positivt inställda till engelska importord. Men när deras attityder mättes med

hjälp av ett *matched guise*-test visade det sig att danskarna hade en klar preferens för ren danska utan inblandning av engelska ord. De danska språkbrukarnas undermedvetna inställning till engelska lånord hade alltså inte påverkats av den officiella språkpolitiska linjen i Danmark. Och liknande motsatta resultat fann man också för de övriga nordiska länderna (Kristiansen 2009).

För att i någon mån kunna "titta in i folks huvuden" och komma åt deras (medvetna och undermedvetna) attityder behöver vi alltså förankra vår tolkning i flera olika datatyper, insamlade med olika metoder: direkta–indirekta, kvantitativa–kvalitativa, eliciterade–spontana, muntliga–skriftliga, etc. Detta rekommenderas av ledande forskare i fältet (Ryan, Giles & Hewstone 1988, Kristiansen & Grondelaers 2013, Kulbrandstad 2015). Att förlita sig alltför mycket på en enda metod kan ge skeva resultat, påpekar Garrett och hans kollegor (Garrett m.fl. 2003, s. 79).

Inom språkvetenskapen är det inte bara attitydforskare som är intresserade av att titta in i folks huvuden. Även inom folklingvistiken intresserar man sig för "vanligt" folks (vilket i detta sammanhang betyder icke-språkvetares) föreställningar om språkliga företeelser, från föreställningar om vad språk är och hur man lär sig språk, till uppfattningar om språklig variation och gränsdragningar mellan olika varieteter. Folklingvistiken har rötter som går tillbaka till 1960-talets dialektologi. Dess mest kända företrädare idag är den amerikanska dialektologen Dennis Preston, som sedan drygt 30 år tillbaka har publicerat en rad arbeten om folklingvistik, särskilt om så kallad perceptuell dialektologi (Preston 1989). Den här typen av forskning har länge haft en kontroversiell ställning inom lingvistikens, men den finns idag representerad i många länder, inklusive Norden (Haapamäki & Wikner 2015, Bijvoet & Fraurud 2015, Teiler 2016).

Precis som attitydforskningen, intresserar sig folklingvistiken alltså för mentala representationer, det vill säga för objekt som endast är mer eller mindre indirekt åtkomliga för analys. Också folklingvistiken använder sig av multimetodologiska angreppssätt. Och som beskrivningen ovan visar, finns det även en hel del likheter mellan folklingvistikens och språkattitydforskningens frågeställningar. Går det ens att skilja dem åt?

Om man absolut vill hålla dem isär, skulle man kunna säga att attitydforskningens fokus framför allt ligger på folks känslomässiga reaktioner inför olika språkliga företeelser (alltså på det *affektiva*, och ofta mer undermedvetna), medan folklingvistik har ett starkare fokus på folks medvetna uppfattningar och föreställningar om språk (alltså på det *kognitiva*). I traditionella attitydstudier där *matched/verbal guise*-teknik användes, tog forskarna till exempel sällan reda på hur lyssnarna egentligen identifierade de olika talproven som de ombads bedöma, något som fick Preston att fastslå att: *“there are few studies in which the amazingly simple task ‘tell me where you think this voice is from’ was made a part of the research”* (Preston 1989, s. 3). Inom folklingvistik har man däremot just betonat vikten av att inte enbart undersöka lyssnarnas affektiva reaktioner utan också ta reda på *vad* det är de tror att de bedömer.

På senare tid blir det allt vanligare att språkattityder studeras inom ramen för undersökningar som placerar sig i det folklingvistiska facket. Detta har lett till att man också i allt högre grad börjat uppmärksamma den kognitiva dimensionen av folks språkattityder. Preston (2011) menar att man numera egentligen skulle kunna kalla all forskning om sådant som lekmän känner, tänker och tror i fråga om språkliga företeelser för folklingvistik. I den här forskningsöversikten inkluderar jag därför såväl attitydstudier i snäv bemärkelse, som folklingvistiska studier i bred bemärkelse.

1.3 Indexikalitet och enregistrering

Vi kan alltså se ett ökat intresse för kognitiva aspekter av människors språkattityder, alltså för hur människor identifierar och tolkar olika sätt att tala. Det leder oss osökt in på frågan: Vad är det egentligen i själva språket som triggat igång våra språkattityder?

Lite förenklat handlar det om att vi känner igen ett eller flera språkliga drag som vi kopplar till ett visst sätt att tala, till exempel en dialekt, ett särskilt yrkesspråk eller en brytning, och till en specifik grupp av talare (till exempel göteborg-

gare, jurister eller svensktalande fransmän). Här kommer alltså det kognitiva in, i form av vår kunskap om språklig variation, knuten till olika grupper av språkbrukare. Man brukar säga att sådana språkliga drag har ett indexikalt värde; de har social betydelse. Det är inte bara språkdrag som kan vara indexikala. *“A sign (a word, a gesture, a glance, a hairstyle, or anything else that can be meaningful) is indexical if it is related to its meaning by virtue of co-occurring with what it is taken to mean”*, förklarar den nordamerikanska lingvisten Barbara Johnstone (Johnstone 2016, s. 633). Så kan val av klädstil signalera en viss musikpreferens (till exempel hiphop). Men här är det förstas språklig indexikalitet som är vårt fokus.

Vi kan illustrera indexikalitetsbegreppet med ett exempel från en masteruppsats i lingvistik om *“Swedish contemporary urban vernacular”*, skriven av Nathan Young (Young 2014). I studien genomför Young en sociofonetisk analys av talprov från åtta unga män med bakgrund i någon av Stockholms mångspråkiga förorter. Analysen visar att männen uttalar en del språkljud på ett sätt som avviker från det östmellansvenska standarduttal som dominerar i Stockholmsområdet.⁴ Young noterar också ett mycket högt taltempo i talproven och en staccatoliknande talrytm. I ett nästa steg försöker Young identifiera vilka språkliga drag som är centrala för konstruktionen av stereotypen om förortskillen. Här tar han hjälp av en lyssnarpanel som får i uppgift att bedöma de åtta talproven. Resultatet av den här delstudien visar att det är talrytmen som inverkar mest på lyssnarbedömningarna. Den bedöms som mycket iöronfallande och väcker starka associationer till unga manliga talare med förortsbakgrund. Youngs slutsats är att den staccatoliknande talrytmen är ett *indexikalt* drag (se även Young 2018).

Indexikalitetsbegreppet är användbart om man vill förstå hur språkliga varieteter konstrueras eller blir till i folks medvetande – alltså hur det går till när människor börjar känna igen vissa språkliga drag som delar i vissa koder eller stilar, som de i sin tur förknippar med specifika användare, situationer och/eller platser. Det är en process i flera steg som ofta är utdragen över tid (Johnstone m.fl. 2006). Den här processen kallas inom

4. De unga männen har till exempel tydliga rullande r och i-liknande varianter av långt y.

nyare sociolingvistisk forskning för *enregistrering*: ”processes whereby distinct forms of speech come to be socially recognized (or enregistered) as indexical of speaker attributes by a population of language users” (Agha 2005 s. 38). När ett visst sätt att tala har blivit enregistrerat existerar det i folks medvetande. Det är ett sätt att tala som fått en beteckning (som byråkratsvenska, ekensnack, ortenspråk, eller liknande), som folk kan härma eller göra parodi på och som det finns normativa föreställningar om. Tänk på utsagor som ”hon talar äkta pitemål” eller ”det där är inte riktig förortsslang”. Sätt att tala som på så sätt är enregistrerade, som dialekter, sociolekter, stilar, slangspråk, och brytning, kan också bli föremål för människors språkattityder, det vill säga de kan väcka affektiva reaktioner.

1.4 Språkideologier

Människors attityder till språkliga företeelser uppstår i ett visst sammanhang, skrev jag i inledningen till det här kapitlet. Våra språkattityder är inbäddade i, och därmed påverkade av, en social, politisk, ekonomisk och historisk kontext.

Vi kan ta ett exempel. Många länder i västvärlden har en lång tradition av att idealisera enspråkighet, ett standardiserat nationellt språk och en homogen majoritetskultur – och att se flerspråkighet och språklig och kulturell mångfald som något problematiskt, ja, till och med som ett hot mot den nationella sammanhållningen. En sådan en-nation-ett-språk-ideologi har länge varit dominerande också i Sverige (Wingstedt 1998, Lindberg 2009, Lindberg & Hyltenstam 2012, Lainio 2013). Och även om dagens officiella språkpolitik, fastlagd i språklagen, tydligt tar avstånd från den här ideologin, dröjer sig enspråkighetsnormen kvar på många områden. Att enspråkighetstänket fortfarande är starkt i Sverige märks också i folkopinionen, liksom i olika politiska beslut och förslag. Det kan åtminstone delvis förklara varför till exempel en del människor ifrågasätter och kritiserar modersmålsundervisningen för barn med annat modersmål än svenska (Spetz 2014). Exemplet visar att vi, för att kunna förstå människors språkattityder, behöver se dem mot bakgrunden av spridda språkideologiska föreställningar.

Ordet *ideologi* behöver förklaras i detta sammanhang, för många av oss tänker kanske i första hand på ett sammanhängande system av idéer om hur ett samhälle ska styras och hur samhällsinstitutionerna ska vara utformade (till exempel socialism, liberalism, konservatism), alltså en mer politisk tolkning av begreppet. Men det är inte det som avses här. Det finns andra förståelser av ideologibegreppet. Begreppet har beskrivits av forskare med bakgrund i olika vetenskapliga discipliner (filosofer, sociologer, statsvetare, antropologer och sociolingvister), med olika fokus och utifrån olika perspektiv. Det har kallats det mest svårfångade konceptet i hela den sociala vetenskapen (McLellan 1986). I den här rapporten utgår jag från en ganska bred definition av begreppet, där ideologier ses som kulturella system⁵ av idéer och antaganden som ofta kan härledas till en dominerande grupp i ett samhälle, och berör någon aspekt av den sociala verkligheten. Det är system av idéer och antaganden som presenteras, och av andra samhällsmedlemmar uppfattas, som om det vore det objektiva, naturliga sättet att se på den aktuella frågan. Inbakat i ideologibegreppet finns alltså en sorts normalitetstänkande eller sunt förnufts-tänkande. Ett tänkesätt som på så sätt har blivit normaliserat tas ofta också för givet, det börjar uppfattas som neutralt. Därför är det inte ovanligt att människor är rätt så omedvetna om att de är påverkade av ideologiska antaganden (Tollefson 1991, Blommaert & Verschueren 1998, Wingstedt 1998, Fairclough 2001, Armstrong & Mackenzie 2013). Men det behöver inte vara så; ideologier kan också ifrågasättas och bekämpas (Jonsson, Årman & Milani 2019). Där det finns makt, finns motstånd, framhåller till exempel de svenska forskarna Rickard Jonsson och Tommaso Milani (2010) med hänvisning till Foucault (1978).

Utifrån den här förståelsen av ideologibegreppet kan språkideologier definieras som kulturella system av idéer och känslor, normer och värderingar, som påverkar hur människor tänker på språk, det vill säga hur de ser på *vad* språk är och *hur* språk används (Gal & Woolard 1995, Horner & Weber 2018). Forskning om språkideologier rör ofta den dominerande diskursen i ett samhälle kring språk och språkanvändning såsom den avspeglas i till

5. Med *kulturella system* avses system av idéer och antaganden på grupp- eller samhällsnivå.

exempel media och policydokument. Den typen av forskning har närmast ett *socialt* fokus; den intresserar sig för hur sådana idéer och övertygelser sprids så att de blir gemensamma, kollektiva – men också hur de ifrågasätts och vem som gör det (Jons-son & Milani 2010, Milani 2013, Stroud 2013). Men språkideologiforskning kan även handla om hur talare och sätt att tala blir identifierade, klassificerade och bedömda i ett samhälle, det vill säga den kan också ha ett mer *kognitivt* fokus. I detta avseende överlappar forskning om språkideologi-er både med folklingvistik och med forskning om språkattityder.

En utbredd språkideologi är den så kallade standardspråksideologin. Ett standardspråk är en mer eller mindre normerad och kodifierad varietet av ett visst språk som framställs som mycket sammanhängande och homogen och som är tänkt att uppfattas som neutral, det vill säga en form av språket ”som kan användas av alla språkbrukare utan att förknippas med någon särskild del av språkområdet och som i allmänhet uppfattas som den mest korrekta varianten” (SAG 1, 1999, s. 225). Sådana här standardspråksvarieteter bygger i stor utsträckning på språkbruket i den mer bemedlade samhällsklassen. För många människor är standardspråket något man framför allt möter i skrift. Det är det språk som används i officiella sammanhang och som förs ut och underhålls av viktiga samhällsinstitutioner. Det är den varietet som lärs ut i skolor och beskrivs i grammatikor, lexikon och ordlistor. Som en följd av detta betraktas standardversionen ofta som en självklar norm för bra och korrekt språk, och som normativ referenspunkt för alla andra varieteter av samma språk (Lippi-Green 1994, Johansson 2008, Melander 2013, Stroud 2013).

Standardspråksideologin kan då kort och gott beskrivas som ”*a metalinguistically articulated and culturally dominant belief that there is only one correct way of speaking (i.e. the standard language). The SLI [standard language ideology] leads to a general intolerance towards linguistic variation, and non-standard varieties in particular are regarded as ‘undesirable’ and ‘deviant’*” (Swann, Deumert, Lillis & Mesthrie 2004, s. 296). En effekt av standardspråksideologin är alltså, menar även tvåspråkighetsforskaren Christopher Stroud, att ”de

pålitliga, bättre utbildade, mer intelligenta och i allmänhet den sorts människor som man skulle vilja ha som grannar” och att ”alla de människor som inte har tillgång till språkets prestigefyllda standardform stigmatiseras” och ”anses vara okultiverade, lata, ointelligenta” (Stroud 2013, s. 316). En sådan stigmatisering drabbar alltså framför allt talare av olika former av icke-standardsspråk såsom dialekter, slangspråk och inlärarespråk.

Överlappande med standardspråksideologin är den ideologiska föreställningen att det går att göra avgränsningar mellan olika sorters språkande (eller språkliga praktiker) och sätta etiketter på dem: språk, dialekt, slang, och så vidare. Man tänker sig alltså att olika former av språklig variation finns som ting med specifika egenskaper. Ofta medföljer då antaganden om att varieteterna enkelt och entydigt går att beskriva – och att de också kan rangordnas i en hierarki där språk är överlägsna system jämfört med dialekter, som i sin tur står över olika former av slang (Horner & Weber 2018). Ett utslag av ett sådant tänkande är till exempel att man under större delen av 1900-talet i den svenska skolan strävade efter att få eleverna att arbeta bort sin dialekt (Andersson 2013).

Modersmålsideologin är en annan utbredd språkideologi. Här handlar det om den vanliga föreställningen att vi människor endast har ett modersmål. Modersmålet antas då också vara det språk som vi talar helst och bäst. Många människor kan dock intyga att så inte alls behöver vara fallet: Vi kan ärva ett språk men tala ett helt annat språk både bättre och hellre (Horner & Weber 2018).

Det går att identifiera fler språkideologier (för en fyllig översikt, se till exempel Kroskryt 2004), men för den här rapporten är enspråkighetsideologin, standardspråksideologin, modersmålsideologin och föreställningen om språkliga hierarkier de mest relevanta. Gemensamt för dessa språkideologier är att de alla är kraftfulla instrument för att exkludera och stigmatisera vissa talare och sätt att tala.

2.

Attityder till vad?

I detta kapitel ges en närmare presentation av de attitydobjekt som forskningsöversikten fokuserar på. Men innan jag presenterar de olika företeelserna som omfattas av uttrycket (faktiska och förmenta) spår av andra språk i svenskan vill jag här först ta upp en viktig fråga, som är relaterad till diskussionen om språkideologi, nämligen den om språksyn. Hur kan vi se på språk som fenomen? Vilken språksyn utgår jag ifrån i den här rapporten? Språkforskaren Olle Josephson formulerar frågan så här: ”Är språk något som finns och som vi använder eller något som finns först när vi använder det?” (Josephson 2018, s. 62). Med andra ord, ser vi på språk som något som vi *har*, eller som något som vi *gör*?⁶ I de här formuleringarna ges en vink om två olika förhållningssätt som står långt ifrån varandra: den *essentialistiska* språksynen och den *socialkonstruktivistiska* språksynen.

Essentialister uppfattar språk som relativt homogena, sammanhållna och avgränsbara enheter. Ungefär som ting som kan observeras direkt i verkligheten, plockas in och läggas under lupp för analys och beskrivning. En sådan språksyn har länge varit vanlig inom mer traditionell lingvistik – och det är också så de flesta språkbrukare tänker på språk. Vi socialiseras in i ett sådant tänkande inte minst genom att den här språksynen upprätthålls och sprids av viktiga samhällsinstitutioner: i skola och högre utbildning, massmedier och kultur (Blommaert & Rampton 2011). Metaforen ”språk är ting” förstärks också kontinuerligt av många an-

dra begrepp och föreställningar knutna till språk. Språk uppfattas ofta som något som kan vara äkta och autentiskt, som kan vårdas eller misskötas, och som kan förorenas, vara hotat, eller dö.

Socialkonstruktivister å sin sida menar att en sådan essentialistisk språksyn innebär en grov förenkling av en komplex språklig verklighet. Det är inte möjligt att utifrån språkliga kriterier avgränsa språk, påpekar de. Det går inte att avgöra var ett visst språk slutar och ett annat börjar (Madsen, Møller & Jørgensen 2010, Møller 2016). ”*Languages do not exist as real entities in the world and neither do they emerge from or represent real environments; they are, by contrast, the inventions of social, cultural and political movements*” (Makoni & Pennycook 2007, s. 2). Språk existerar inte som ting, menar språkforskarna Sifree Makoni och Alastair Pennycook, utan det som finns där ute i verkligheten är en mängd språkliga drag som språkbrukare kan välja ur och använda; drag som kan kombineras på olika sätt, i olika situationer och för olika syften, och som får mening *i* och *genom* användningen. Det människor gör, förklarar socialkonstruktivister, är att de *språkar*; de använder språkliga resurser för ”meningsskapande i en bestämd social situation” (Josephson 2018, s. 70). På engelska har man myntat termen *linguaging* för detta (på svenska används *språkande*, se Gynne 2016), en term som har fått stor spridning i den internationella litteraturen (Jørgensen 2008).

Socialkonstruktivister talar alltså hellre om

6. Samma frågeställning kan tillämpas på andra former av språklig variation: dialekter, sociolekter, slangspråk osv.

språkliga resurser än om *språk*. De danska forskarna Janus Møller och Jens Normann Jørgensen betonar att språkbrukare använder alla språkliga resurser som står till buds – oavsett om de språkliga dragen ”tillhör” (enligt den traditionella språksynen) ett språk eller flera språk, och (i det senare fallet) oavsett hur mycket de behärskar av dessa språk. ”*Speakers first and foremost use features, i.e. they use language (and not languages)*”, skriver Møller och Jørgensen (Møller & Jørgensen 2008, s. 41). Detta blir särskilt påtagligt i deras forskning om språkande bland barn och unga från språkligt och kulturellt heterogena miljöer.⁷ Begrepp som *linguaging* och *språkande* är alltså bra och användbara om man vill komma ifrån en syn på, och ett sätt att tala om, språkanvändning som om det vore självklart att man endast borde använda ett språk i taget, och att språkblandning tyder på bristande kunskaper i något språk (Lindberg 2009).

I nyare sociolingvistisk forskning tar allt fler forskare avstånd från den tidigare dominerande statistiska, essentialistiska förståelsen av språk och bejakar en mer dynamisk, socialkonstruktivistisk språksyn. Den här ändrade språksynen har lett till en ökande trend att i sociolingvistiska studier inte enbart eller främst fokusera på språklig *form*, utan även på *användning* och *normer* kring användning: ”*Sproglig form undersøges i sammenhæng med den aktivitet hvor de sproglige træk bruges, og med ideologier om sprog og sprogbrug*”, påpekar de danska sociolingvisterna Lian Madsen och Janus Møller (Madsen & Møller 2015, s. 168). I fråga om metodologi innebär detta att man har gått från mer deskriptiva till mer etnografiska angreppssätt (Madsen, Karrebæk & Møller 2013).

Varför är då detta viktigt att ta upp i den här rapporten? Är det inte främst en akademisk fråga? Jo, det kan tyckas. Men samtidigt påverkar också vår språksyn hur vi ser på fenomen som kodväxling och lån, liksom på möjligheten att dra en gräns mellan olika former av förortsindexerad svenska. I enlighet med en socialkonstruktivistisk syn bör ju kategoriserande termer som till exempel *förortsslang* eller *förortssvenska* undvikas eftersom sådana

”etiketter” innebär att den språkliga variationen fixeras (Jonsson, Årman & Milani 2019, s. 262). Det ligger en del i detta. Men samtidigt menar jag att vi forskare i vissa situationer och för vissa syften måste vara pragmatiska. Ibland behöver vi förenkla den komplexa språkliga verkligheten och tala i termer av språk och varieteter – till exempel för att bidra till att olika former av språklig variation ska ses och ges erkännande. Ibland är det alltså av strategiska (eller andra) skäl berättigat att essentialisera (jfr Bucholtz 2003). I beskrivningen som följer nu, av (faktiska och förmenta) spår av andra språk i svenskan”, väljer jag att vara pragmatisk. Idén att ”språk är ting” finns som nämnts ovan i folks föreställningar, det är den vanliga språksynen. Vi människor brukar betrakta och behandla språkliga resurser som just avgränsade enheter och på så sätt finns de alltså i verkligheten (jfr Ferguson 2003, Cornips, Jaspers & de Rooij 2015, Josephson 2018, Auer 2019). Det måste vi forskare förhålla oss till – och det måste också vara utgångspunkten i den här forskningsöversikten som handlar om ”vanliga” språkbrukares perceptioner och attityder till det som uppfattas som främmande i svenskan. Detta sätt att ställa frågan förutsätter oundvikligen en uppdelning av språk i enheter.

2.1 Lånord

Lånord är ett av de fenomen som kan fångas i uttrycket *spår av andra språk i svenskan*. Lånord är ord som importerats från ett annat språk till svenskans ordförråd. Det är framför allt ord från de så kallade öppna ordklasserna som lånas in: substantiv, adjektiv och huvudverb (Edlund & Hene 1996). Om ett ord lånas in med samma yttre form som i det långivande språket (till exempel *public service* och *timing* från engelska) är det ett *direktlån*. Många lånord anpassas dock till svenskan i fråga om stavning (*fåtölj* från franskans *fauteuil*, *tuff* från engelskans *tough*) och/eller böjning (*mejla*, *pusha*, *gussar*) – och även vad gäller uttal. I fråga om engelska lånord verkar sådana uttalsanpassningar bli allt ovanligare. Tvåspråk-

7. För att lyfta fram det ”flerspråkiga” i språkandet använder Jørgensen och hans kollegor ibland termerna *polylinguaging* eller *polylingual languaging*. Den brittiska forskaren Ben Rampton (1995) har myntat beteckningen *language crossing* för ett liknande språkbruk i mångspråkiga miljöer. Crossing kan, enligt Rampton, beskrivas som ett flerspråkigt språkbruk där talaren växlar till språk och varieteter som normalt ”tillhör” andra sociala eller etniska grupper än den man själv ”anses tillhöra” (och som talaren alltså inte heller behöver behärska i någon vidare utsträckning).

kighetsforskaren Memet Aktürk Drake har i en pågående studie sett en tydlig tendens att allt fler nyinlånade ord från engelska importeras i sin originalform.⁸ Studien bygger på uttalsangivelserna i Svenska Akademiens ordlistas (SAOL) sju olika upplagor mellan 1923 och 2015 (dvs. SAOL 8–14). Under den här perioden ökade antalet oanpassade lån från 20 procent till drygt 60 procent. Det är någon gång under 00-talet som det blev vanligare att importera ord direkt, utan anpassning till svenskans fonologi, konstaterar Aktürk Drake (se även Dahlman 2007).

När vi hör ordet *lån* tänker vi nog mest på ordlån. Men det finns också andra typer av lån: *översättningslån*, *konstruktionslån* och *betydelselån*. Vid översättningslån översätts helt enkelt ett flerledat ord från ett annat språk till svenska, led för led, till exempel *finger toppskänsla* (från tyskans *Fingerspitzengefühl*) och *hemsida* (från engelskans *home page*). Konstruktionslån handlar också om översättning, men då inte av ord utan av konstruktioner. Man lånar så att säga in en grammatisk konstruktion från ett annat språk så att ett nytt språkligt mönster uppstår i svenska. *Vi kommer självlklart gå för vinst* (från engelskans *go for victory*) är ett exempel på konstruktionslån. Eller det ofta använda uttrycket *ha en bra dag* (från engelskans *have a nice day*). Vid betydelselån får ett ord en ny betydelse under inflytande av ett annat språk, en betydelse som läggs till, men inte ersätter, den befintliga betydelsen. Ett exempel är ordet *spendera* som länge har använts i betydelsen 'göra av med pengar', men som idag under påverkan av engelskan också används i betydelsen 'tillbringa': *I maj ska vi spendera några dagar i Köpenhamn*. Ett annat exempel på betydelselån är efterledet *-vänligt*, i *miljövänligt* och *fotvänligt*, som har fått den nya betydelsen 'bra, skonsamt' (av tyskans *-freundlich*). Betydelselån är mindre vanliga än de andra sorternas lån (Edlund & Hene 1996, Josephson 2004a, Stålhammar 2010, Lagerholm 2018). Som en paraplyterm för alla dessa olika sorters lån – lånord, översättningslån, konstruktionslån och betydelselån – använder man inom den språkvetenskapliga forskningen idag ofta uttrycket *importtord* (Nyström Höög 2005b).

Den typ av lån som är mest iögonfallande som

ett spår av andra språk är *ordlån*, och då speciellt nyinlånade ord. Det är den typ av lån som folk oftast har åsikter om (Lagerholm 2018). En vanlig föreställning är att det lånas in väldigt många engelska ord i svenska idag (Josephson 2004b). Att ord lånas in i svenska är dock inget nytt fenomen. En ansevärd del av svenskans ordförråd har sina rötter i ett annat språk. Om man följer ordinlånarna tillbaka i tiden får man en tydlig bild av hur olika dominerande kulturer har påverkat den svenska kulturen under olika perioder och lämnat avtryck i form av lånord. Med kristendomens införande kom ord från grekiska och latin. Under Hansatiden lånades mängder av lågtyska ord in och i samband med reformationen började allt fler ord tas in från högtyska. På 1600- och 1700-talet importerades många ord från franska och sedan andra världskriget är det framför allt engelska som är det långgivande språket. Även från andra språk har ord importerats till svenska, men inte i lika stor skala (Edlund & Hene 1996, Teleman 2003, Josephson 2004a, Stålhammar 2010).

Många av de äldre, etablerade lånorden har, som nämnts ovan, integrerats i svenskan genom anpassning. De har fått svensk stavning, svensk böjning och svenskt uttal. Dessa lånord är också spridda och allmänt accepterade i det svenska språksamhället. Ofta nämns just *anpassning*, *spridning* och *acceptans* som kriterier i diskussionen kring vad som kännetecknar lånord. Ord som inte uppfyller dessa kriterier utan som är mer tillfälligt använda uttryck från ett annat språk kallas ibland *citator* (Edlund & Hene 1996). Att det inte alltid är lätt att dra en gräns mellan sådana mer tillfälligt använda citator och en viss typ av kodväxling ska vi se i nästa avsnitt.

2.2 Kodväxling

Ett annat spår av andra språk i svenskan är kodväxling. Forskning om kodväxling bedrivs inom ett flertal vetenskapliga discipliner, bland annat tvåspråkighetsforskning, allmän lingvistik, psykolingvistik, sociolingvistik, socialpsykologi och lingvistisk antropologi, och olika teoribildningar har utvecklats. I den här korta introduktionen av ämnet finns inte möjlighet att lyfta fram alla

8. Presentation av pågående forskning, 2019-03-12, vid institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.

dessa perspektiv utan jag väljer att på ett övergripande sätt presentera två centrala frågor inom kodväxlingsforskningen: *hur* och *varför* kodväxlar människor?

Först behöver vi definiera själva fenomenet kodväxling. När flerspråkiga individer använder sina olika språk omväxlande i en och samma kontext, till exempel i ett samtal, då kodväxlar de, skriver den svensk-koreanska språkforskaren Hyeon-Sook Park (Park 2013). Detta är den vanligaste och mest beforskade typen av kodväxling (Woolard 2004). Men kodväxling kan också handla om en växling mellan till exempel ett mer standardnära talspråk och dialekt eller mellan olika stilar. För att inkludera även sådana typer av växling använder en del forskare hellre termerna *koder* eller *språkliga varieteter* i sina definitioner, till exempel "the alternating use of two or more 'codes' within one conversational episode" (Auer 1998, s. 17) eller "an individual's use of two or more language varieties in the same speech event or exchange" (Woolard 2004, s. 73). Kodväxling har länge varit något som man har sett ner på, även inom äldre tiders språkvetenskap. Den har tolkats som ett tecken på halvspråkighet, inkompetens och bristande språkkunskaper hos talarna eller ett resultat av lathet och slapphet. En sådan syn är utbredd särskilt i länderna i västvärlden, där enspråkighet och standardspråk står högt i kurs (Lindberg 2002, György Ullholm 2010, Norrby & Håkansson 2010, Abrahamsson & Bylund 2012, Park 2013). Mer om detta i avsnitt 3.2.

I den här rapporten är det kodväxling i Parks förståelse som är i fokus, alltså växlingen mellan olika språk, i såväl tal som skrift. Här kommer några autentiska exempel på sådan kodväxling, mellan nederländska och svenska i sms-konversationer (nederländska i kursiv, svenska understruket, översättning inom parenteser):

Exempel 1

01 M: *Jouw jas redde me vandaag. Fick stå ute i 1,5 timme pga inställda tåg. Dank!*

(Din jacka räddade mig idag. Fick stå ute i 1,5 timme pga inställda tåg. Tack!)

02 E: *Aha, toch goed dus dat ik vanochtend even tipsade om min jacka! Brrr, 1,5 timme i kylan... Ben je nu thuis?*

(Aha, bra alltså att jag i morse tipsade om min jacka! Brrr, 1,5 timme i kylan ... Är du hemma nu?)

Exempel 2

01 I: *Morgen even langs komen? Om de matlâda terug te geven*

(Komma förbi i morgon? För att lämna tillbaka matlådan)

02 E: *JAAA! Hoe laat? Blijf je fika? Ik wou semlor kopen*

(JAAA! Vilken tid? Stannar du på en fika? Jag tänkte köpa semlor)

03 I: *Hmm, een klein fiketje misschien. Drukke avond*
(Hmm, en liten fika kanske. Mycket att göra på kvällen)

Exemplen visar att det går att växla mellan språken på olika sätt – eller snarare på olika ställen. Vid så kallad *intersententiell* kodväxling sker växlingen vid satsgränsen (exempel 1, rad 01). Men det går också att växla inom en sats, eller till och med inom ett ord, och då talar man om *intrasententiell* kodväxling (exempel 1, rad 02; exempel 2, rad 01, 02 och 03). En tredje typ av kodväxling är *tag-kodväxling*, som består av utfyllnader, utrop och påhäng (*tag* på engelska). Det kan låta så här: *jag fixar det, absolut, no problem!* eller *oh shit, glömde mina nycklar!* Som exemplen visar kan kodväxlingen omfatta olika långa textavsnitt. Den kan bestå av ett enda ord, så kallade ettordsväxlingar (som i exempel 2, rad 01, 02 och 03), eller av flera ord (som i exempel 1, rad 01 och 02). Ettordsväxlingar är den mest frekventa typen av kodväxling i tvåspråkiga samtal.

Men skulle ettordsväxlingar som *fika* och *semlor* i exempel 2 ovan inte lika gärna kunna beskrivas som citatord, med terminologi från lånordsforskningen, alltså mer tillfälligt använda uttryck från ett annat språk? Nja, kanske ändå inte, eller ...? Gränsdragningen mellan lånord och kodväxling är ingen enkel fråga (Edlund & Hene 1996, Kosunen 2017), inte ens om man utgår från de vanliga kriterierna för lånord, det vill säga anpassning, spridning, acceptans. Vi kan ta några exempel till. Verbet i meningen *jag behöver renewa mitt körkort* är morfologiskt anpassat till svenska, men det är inte spritt och allmänt accepterat. Tvärtom är det med substantivet i meningen *vilken approach ska vi välja?* Ordet *approach* är spritt och allmänt accepterat, men inte anpassat till svenska. Lån eller kodväxling, det är frågan. Den finlandssvenska

språkforskaren Leila Mattfolk menar att själva samtalsituationen påverkar hur man ska se på ett sådant enskilt ord från ett annat språk, och skriver att "ett finskt ord i en enspråkig svensk språkbrukares språk kan anses vara lån, medan finska ord i den svensk-finskt tvåspråkiga finländarens svenska kan ses som kodväxling" (Mattfolk 2011, s. 26). Det finns också en tidsaspekt. "Ett ord som börjar som kodväxling blir så småningom ett lån om det är många som anammar bruket", skriver språkforskarna Catrin Norrby och Gisela Håkansson i sin lärobok om sociolingvistik (Norrby & Håkansson 2010, s. 226, se även Kolu 2017). Park konstaterar att forskare helt enkelt ännu inte har lyckats enas kring kriterier för hur man praktiskt kan skilja kodväxling från lån (Park 2013).

Vi lämnar frågan och återgår till kodväxlingsforskningen. Inom detta forskningsfält kan man urskilja två viktiga skolor: en som fokuserar på *grammatiska* aspekter och en som intresserar sig för *sociala* och *pragmatiska* aspekter (Woolard 2004, Jørgensen 2013). Den grammatiskt orienterade kodväxlingsforskningen dominerade under 1980- och 1990-talet, och inriktade sig på att undersöka eventuella lingvistiska villkor för intrasententiell kodväxling. Man försökte alltså besvara frågor som: Var någonstans går det att växla från ett språk till ett annat i en sats? Finns det några grammatiska begränsningar? Vilka lingvistiska villkor ska vara uppfyllda? Och går det att formulera universella villkor för intrasententiell kodväxling, alltså villkor som kan beskriva växlingen mellan alla möjliga språkkombinationer? Förhoppningen att kunna formulera universella villkor har än så länge inte infriats, men att det finns språkspecifika grammatiska villkor vet vi idag från ett stort antal studier av kodväxling med en mängd olika språkpar (Park 2013, Auer 2019). Växlingen inom en sats sker alltså inte godtyckligt utan är grammatiskt betingad och sker på ett systematiskt och grammatiskt regelbundet sätt. Den här typen av kodväxling kräver goda språkkunskaper i båda språken (Muysken 1995, Lindberg 2002, Salameh 2012, Møller 2016).

Forskare som arbetar inom den andra av kod-

växlingsforskningens två huvudinriktningar intresserar sig för användning och funktion. Varför växlar människor från ett språk till ett annat i ett och samma samtal? Vilka funktioner fyller kodväxling? Två viktiga företrädare för den här skolan, Jan-Petter Blom och John Gumperz (1972), har föreslagit en indelning i (eller kanske snarare ett kontinuum mellan) *situationell* och *metaforisk* kodväxling. Vid situationell kodväxling är det ändringar i själva samtalsituationen som föranleder växlingen, till exempel att nya samtalsdeltagare tillkommer eller att ett nytt samtalsämne introduceras. Metaforisk kodväxling handlar om att talaren växlar kod för att uppnå en viss kommunikativ effekt. Det kan handla om att betona eller förtydliga någonting, att citera eller härma en annan person, att uttrycka tacksamhet eller solidaritet, eller att signalera att det man sagt ska uppfattas ironiskt. Metaforisk kodväxling kan också användas för att markera en viss identitet, som grupp-tillhörighet. Resultaten från ett stort antal studier med den här inriktningen visar att människor använder kodväxling på ett effektivt sätt för alla de ovannämnda syftena. Språkbrukare kodväxlar alltså inte hur som helst, och inte med vem som helst. Kodväxling är en resurs, bland många andra, för att skapa mening och förståelse i interaktion (Cromdal 2000, Woolard 2004, Kolu 2011, Auer 2019). Det är något som berikar talarens uttrycksregister och kommunikativa potential.⁹

Både den nyare grammatiskt och den pragmatiskt inriktade forskningen motbevisar alltså de vitt spridda negativa föreställningarna om kodväxling. Kodväxling bör därför, menar dessa forskare, ses som uttryck för hög språklig kompetens, och inte för språkligt tillkortakommande eller ett begränsat register. Men trots dessa samstämmiga forskningsresultat är missuppfattningen att flerspråkiga talare kodväxlar för att kompensera för otillräckliga språkkunskaper fortfarande utbredd, påpekar den svenska samtalsforskaren Jakob Cromdal i en intervju i Språktidningen (Grönblad 2012).

9. Antropologen Kathryn Woolard (2004) påpekar lite självkritiskt att själva frågan "Varför kodväxlar människor?" avslöjar ett enspråkigt tänk. För varför skulle människor som har en språklig repertoar av flera språk inte använda alla dessa resurser utan begränsa sig till endast en av dem?

2.3 Brytning

En tredje typ av spår av andra språk är brytning. Begreppet *brytning* har inte någon allmänt accepterad definition i den vetenskapliga litteraturen (Lippi-Green 2012), men det används framför allt om förstaspråkspåverkan i en andraspråkstalaras uttal. I ordböcker och uppslagsverk (Svenska Akademiens ordlista (SAOL), Svensk ordbok, Svenska Akademiens ordbok (SAOB)) beskrivs begreppet på följande sätt:

- tala nytt språk med vissa främmande inslag (SAOL, 14:e uppl. 2015)
- märkbart främmande uttalsmönster (av viss typ) hos viss person, när han/hon talar det främmande språket (Svensk ordbok, 2009)
- främmande l. dialektiskt uttal (i sht med afs. på tonfall o.d.); stundom närmande sig bet.: dialekt, dialektskiftning. *Han talade tyska med lätt (stark) engelsk brytning* (SAOB, 1898–).

Enligt SAOB är det äldsta belägget på ordet *bruten* från 1705, och *brytning* från 1766. I en artikel om etymologin till termerna brytning och bruten i de skandinaviska språken beskriver den norska sociolinguisten Lars Anders Kulbrandstad (2009) hur de här termerna från början användes för all sorts uttal som avvek från det som uppfattades som det korrekta uttalet, det vill säga från en viss norm, oavsett om avvikelserna kunde förklaras av talarens sociala, regionala, språkliga eller etniska bakgrund. Ordet brytning (*accent* på engelska) användes då som den i inledningen citerade juristen Mari Matsuda tänker sig att det borde användas: ”*Every person has an accent*” (1991, s. 1330), oavsett om man är infödd eller ej.¹⁰ Det var i slutet av 1700-talet, då nationalstatsidealet om *ett land, ett folk, ett språk* växte sig allt starkare runt om i Europa, som man började göra skillnad mellan uttalsavvikelser hos infödda och icke-infödda talare. Då reserverades ordet *dialekt* för att beskriva regionalt präglade uttal, medan *brytning* och *bruten* kom att användas uteslutande för andraspråksuttal (Kulbrandstad 2009).¹¹

Med termen *brytning* avses numera alltså uttalsdrag som tydligt kan förknippas med ett visst förstaspråk, alltså spår av ett annat modersmål som så att säga hörs igenom i det nya språket (Bruce 2010). Det är en form av *transfer* (Dahlman 2007). Transfer är en språkvetenskaplig term som beskriver att språkliga drag från en persons förstaspråk under inläringen av ett nytt språk överförs till det nya språket. Vissa ljud i det nya språket ”medför ibland ovana artikulatoriska inställningar i talapparaten” och då resulterar det ofta i en brytning, skriver fonetikerna Elisabeth Zetterholm och Mechtild Tronnier (Zetterholm & Tronnier 2017, s. 12). De tillägger att brytning också kan förorsakas av att andraspråkstalararen helt enkelt inte hör nyansskillnader mellan olika språkljud.

Andraspråkssvenska kännetecknas ofta, men inte alltid, av olika grader av brytning, och man talar ibland om *bruten svenska*. Det är framför allt människor som lär sig ett nytt språk i vuxen ålder som talar med brytning (Bruce 2010, Thorén 2010, Lippi-Green 2012, Moyer 2013, Zetterholm & Tronnier 2017). Brytningens styrka kan minska över tid, men den försvinner sällan helt. Detta är helt normalt, och inte något tecken på att personen ifråga har misslyckats med språkinläringen. Det är helt enkelt en klang som säger något om talarens språkliga bakgrund, precis som en östgötsk eller värmländsk klang.

Hur andraspråkstalare själva ser på sin brytning är individuellt. En del människor strävar efter ett så brytningsfritt uttal som möjligt, medan andra trivs med sitt sätt att tala det nya språket och ser brytningen som en del av sin identitet (Moyer 2013). Det beror åtminstone delvis på hur talaren förhåller sig till samhällets enspråkighetsideologi och uttalsideal. I uttalsundervisningen inom vuxenutbildningen i Sverige är målet inte att deltagarna ska lära sig ett infött uttal, utan ett uttal som är förstäeligt och lyssnarvänligt, ett uttal som helt enkelt fungerar i kommunikationen (Engstrand 2004, Zetterholm & Tronnier 2017).

Forskningen visar att huruvida kommunikationen med någon som bryter fungerar beror både på talare och lyssnare (Deprez-Sims & Morris 2013,

10. Även den amerikanska lingvisten Rosina Lippi-Green ägnar ett helt kapitel i sitt banbrytande verk *English with an accent* åt ”The myth of non-accent” (Lippi-Green 2012).

11. I vardagspråket används ordet brytning fortfarande på det ”gamla” sättet av en del språkbrukare: ”han bryter på skånska”.

Moyer 2013). Engelsk, fransk eller tysk brytning är lätt att känna igen för många svenskar och många av oss kan också höra om någon har finska som modersmål. Vi har sällan problem att förstå dessa former av bruten svenska (jfr Cunningham-Andersson & Engstrand 1988). Vi kan alltså identifiera, förstå, och kanske även härma, brytning från de mer kända, internationella språken (engelska, tyska, franska) och även från språk som vi hör regelbundet, i och med att vi har en tydlig bild av hur dessa språk låter. Men det är inte ovanligt att vårt öra låser sig när vi blir tilltalade av någon som har en brytning vi inte känner igen. Denna upplevelse beskrivs på ett träffande sätt av skribenten Bengt Ohlsson i ett reportage i Dagens Nyheter (Ohlsson 2019). Reportaget handlar om den mångspråkiga städgruppen som varje dag röjer upp och städar på finlandsfärjorna när de ligger i hamn. Ohlsson följer med städarna under en dag. Han berättar:

Men han [= städledaren] pratar forcerat och entonigt och jag går därifrån utan att ha begripit ett skvatt, trots att Rahman pratar utmärkt svenska, och jag tänker att svenska är så mycket mer än grammatik och ordföljd. Det är också en sång, och varje brytning har sin egen specifika tonart. Mitt öra är stelt och begränsat och vant vid en och samma sång. Men städarna som skyndar genom korridorerna måste kunna kommunicera med varandra, och deras öron avkodar och sorterar alla omgivande brytningar och sånger med blixstens hastighet, och de lär sig snabbt med vem man kan blanda upp sina meningar med dari, pashtu, ryska, bengaliska eller uzbekiska.

Ohlssons poäng är att ju fler språk man hör i sin vardag, desto bättre öron får man, det vill säga desto bättre blir man på att känna igen och förstå olika sorters brytning, och desto mindre blir risken att man låser sig och bara hör ett konstigt uttal som stör kommunikationen. Zetterholm och Tronnier (2017) påpekar också att brytning inte behöver vara svårare att förstå än vissa breda dialekter. Oavsett vilken sorts språklig variation det handlar om (brytning, sociolekter, dialekter, osv.) blir ett ovant uttal allt mindre ovant ju oftare man utsätts för det. Det gamla uttrycket övning ger färdighet kan alltså tillämpas även i fråga om förståelse av språklig variation: Förståelse kan övas upp (Boyd & Bredänge 2013, Kang & Rubin 2014).

2.4 Förortsindexerad svenska

Brytning är en form av *migrationsrelaterad språklig variation*, det vill säga variation som kan relateras till de senaste decenniernas invandring till Sverige (Bijvoet & Fraurud 2013). Som vi har sett ovan kan brytning karakteriseras som en form av andraspråksvariation hos inlärare. Utöver brytning omfattar begreppet migrationsrelaterad språklig variation också olika former av variation som ofta förknippas med ungdomar och unga vuxna med rötter i storstädernas mångspråkiga bostadsområden. Det handlar dels om slangpräglade ungdomsstilar, dels om en mer standardnära svenska med en klang av förorten. Jag väljer att använda beteckningarna *förortsslang* respektive *förortssvenska* för de här formerna av förortsindexerad svenska (Bijvoet & Fraurud 2016, Bijvoet 2018). Även om de här sätten att tala svenska av många människor uppfattas som svenska ”med något utländskt”, det vill säga som spår av andra språk, så handlar det om olika former av sociolingvistisk variation, nämligen om slang respektive en form av sociodialektal variation (Bijvoet & Fraurud 2006, Bodén 2007, Bruce 2010). Därför behandlas det här som förmenta spår av andra språk.

2.4.1 Förortsslang

Det finns en uppsjö av mer eller mindre värdeladdade beteckningar för slangpräglade ungdomsstilar som har uppstått och fortfarande utvecklas bland ungdomar från språkligt och kulturellt heterogena miljöer: *ortenspråk*, *blattesvenska*, *ghettosvenska*, *betongsvenska*, *miljonsvenska*, m.m. Även lokala beteckningar förekommer, till exempel *rinkebysvenska*, *fittjaspråk*, *gårdstenska* och *rosengårdsvenska*. I den här rapporten används beteckningen *förortsslang* som en samlingsterm för dessa ungdomsstilar. Det är en term som är någorlunda etablerad. Och den är enkel att förstå. Förledet *förort-* signalerar geografisk förankring i urbana mångspråkiga bostadsområden. Och efterledet *-slang* framhäver att det här sättet att tala har liknande användning som andra slangspråk. Det associerar till ungdom, informellt talspråk och underifrånperspektiv, och det antyder att ordförrådet är en central komponent. Dessutom är det en beteckning som används av en del ungdomar som själva har förortsbakgrund

(Bijvoet & Fraurud 2006). Men det finns många andra förslag på samlingstermer, och diskussionen om vilken av dessa som är lämpligast fortgår.¹²

Hur kan man då beskriva förortsslang? Och kan den beskrivas som en sammanhållen varietet? De studier som har gjorts på produktionsdata visar att det egentligen inte går att beskriva förortsslang som en välvgränsad, objektivt definierad, varietet. Snarare handlar det om en uppsättning språkdrag som kan ses som ett slags resurs ur vilken språkbrukare kan välja olika kombinationer beroende på tillfälle. Hur man gör detta skiljer sig avsevärt från talare till talare (Boyd & Fraurud 2010, Bijvoet & Fraurud 2013). Det finns alltså stora individuella skillnader mellan olika talares förortsslang. Trots den här heterogeniteten går det att beskriva några *indexikala* drag (se avsnitt 1.3), det vill säga några framträdande drag, som används av många och som allmänt förknippas med förortsslang. Ett sådant indexikalt drag är, som vi redan sett i avsnitt 1.3, en speciell melodi och rytm (Young 2018). Ibland beskrivs detta som ett staccatoartat uttal (Kotsinas 1994), kombinerat med förlängda finalstavelser med stigande tonhöjd (åtminstone i Stockholmsområdet, se Bijvoet 2018). Fonetiska analyser har visat att den här markerade prosodin inte kan härledas till något enskilt annat språk. Tvärtemot vad många har trott är det alltså inte ett andraspråksdrag (Bodén 2011). Ett annat utmärkande drag för förortsslang är ordförrådet, med lån från såväl engelska som från flera immigrantspråk. Även vissa inlärardrag kan förekomma i förortsslangen, till exempel rak ordföljd efter inledande adverbial, *sen han gick*. Men vilka språkdrag som används, och i vilken omfattning, varierar stort, både mellan talare och situationer. Att det ändå existerar en föreställning om något slags gemensam norm förstår man bland annat av uttalanden som *Han talar riktigt ortenspråk* och *Så säger man inte på rinkebysvenska* (se även Jonsson 2007). Att förortsslang är en *enregistrerad* varietet (se avsnitt 1.3) framgår också av alla beteckning-

ar som används för det här sättet att tala, samt av det faktum att vi känner igen förortsslang och kan härma det så att det kan användas i skönlitteratur, teater och reklam för att gestalta personer med förortsanknytning.

För de flesta av talarna är förortsslang ett kompispråk som inte används i alla sammanhang utan fyller vissa specifika funktioner – precis som slang och andra gruppspråk brukar göra. Förortsslangen är en markör för identitet och grupptillhörighet. Den utgör normalt endast en av flera varieteter i talarens repertoar av svenska och det finns en stor medvetenhet om när, med vem och för vilka syften det fungerar att använda slangen. Det är inte alla ungdomar i de språkligt och kulturellt heterogena områdena som använder förortsslangen. Att ha förortsbakgrund är inte på något sätt predestinerande för hur man pratar. Det finns också ungdomar i mer enspråkiga områden som plockar upp slangen, särskilt då de nya orden och kanske något av prosodin (Bijvoet & Fraurud 2013).

Svensk förortsslang är idag relativt väl utforskad, bland annat inom ramen för SUF-projektet, som bedrevs i samarbete mellan Göteborgs, Lunds och Stockholms universitet.¹³ Slangen har såväl i SUF som i andra studier studerats utifrån flera olika angreppssätt: deskriptiva (t.ex. Kotsinas 1988, Ganuza 2008, Bodén 2011); etnografiska (t.ex. Engblom 2004, Haglund 2005, Kahlin 2008, Jonsson 2007); språkideologiska (t.ex. Milani 2010, Stroud 2013) och folklingvistiska (t.ex. Bijvoet & Fraurud 2013).

2.4.2 Förortssvenska

På senare tid har forskare också börjat intressera sig för frågan vad som händer med språket när unga talare av förortsslang blir vuxna och lämnar ungdomsstilen bakom sig. Eller vad som händer i situationer när de förväntas eller väljer att tala en mer standardnära svenska. Systematisk kunskap inom detta område är ännu knapp. Men i några studier

12. De etnografiskt orienterade forskarna Rikard Jonsson och Tommaso Milani talar till exempel hellre om "ungdomsstilar". De menar att det är den mest okontroversiella beteckningen. 'Stil' är en synonym till 'design' och signalerar att det finns en koppling till 'märke' (eng. branding) och därmed till identitet. Pluralformen fångar mångfalden och heterogeniteten i den här typen av språklig variation, menar Jonsson och Milani (2010).

13. Akronymen SUF står för Språk och språkbruk bland ungdomar i flerspråkiga storstadsmiljöer. Projektet, som finansierades av Riksbankens Jubileumsfond (2001–2006), genererade ett stort antal artiklar och doktorsavhandlingar. För en sammanfattning av några av studierna inom SUF, se bidragen i Källström & Lindberg 2011.

(Bijvoet & Fraurud 2008, 2016, Runfors 2009, Eliaso Magnusson & Stroud 2012, Young 2014, 2019 och Senter u.a.) beskrivs hur ungdomar och unga vuxna i sådana situationer, när de talar ”fin” svenska, utan slangord och med ett lugnare taltempo, ändå har kvar en klang av förorten, en klang som gör att dessa unga talare av andra identifieras som hemmahörande i en mångspråkig förort. I studierna citeras hur talarna själva (indirekt) uttrycker ett behov av en term för detta sätt att tala. De förklarar skillnaden med förortsslangen som att ”det låter förort blandat med riktig svenska” och ”såhär ren svenska men man märker [att talaren kommer från en mångspråkig förort]” (Senter 2015 s. 22). Det de beskriver är alltså en typ av sociodialektal färgning i en för övrig standardnära svenska, en klang som signalerar att talaren har sina rötter i en mångspråkig förort, ungefär på samma sätt som det kan höras att någon har göteborgsk arbetarbakgrund även när personen talar standardsvenska.

För att kunna skilja slangpräglade ungdomstilar från en sådan standardnära svenska med en klang av förorten introducerade etnologen Ann Runfors begreppsparat *inåtriktad–utåtriktad svenska* (2009). Termerna valdes med utgångspunkt i unga talares egna beskrivningar av hur de använder de här olika sätten att tala. Min kollega tvåspråkighetsforskaren Kari Fraurud och jag valde i stället beteckningen *förortssvenska* som en pendang till den redan etablerade beteckningen *förortsslang* (Bijvoet & Fraurud 2016). Förledet *förort-* i sammansättningen *förortssvenska* anknyter (precis som i termen *förortsslang*) till städernas mångspråkiga bostadsområden. Och efterledet *svenska* framhäver att detta sätt att tala har liknande användning som andra regionala talspråk, till exempel sydsvenska eller västsvenska. Användningen är alltså inte begränsad till vissa situationer, vissa syften och vissa åldersgrupper, vilket slangen är.

Allt fler observationer stödjer hypotesen att en sociodialektal variation med förortsklang håller på att växa fram. Den här sortens språkliga variation hörs allt oftare på radio och tv, även bland programledare och reportrar i nyhetsrapportering och dokumentärer, alltså inte som tidigare endast bland personer som intervjuas. Men *förortssvenska* är inte någon enregistrerad varietet som finns i folks medvetande (åtminstone inte än). Som redan

påpekats har *förortssvenska* ännu inte beforskats i särskilt stor utsträckning. Observationer som har gjorts hittills bekräftar att *förortssvenska* framför allt skiljer sig från *förortsslang* genom avsaknaden av slangord. Men det finns också några drag som är gemensamma för båda sätten att tala, framför allt uttalsmässiga, som en staccatoartad prosodi (Young 2019), men också grammatiska, som rak ordföljd (Senter u.a.). Dessa drag är indexikala, och signalerar förortsanknytning. Runfors påpekar att både *förortsslang* och *förortssvenska* (eller med hennes termer *inåtriktad* och *utåtriktad svenska*) är länkade ”till samhälleliga sociala relationer och till frågor om hur man blir positionerad av andra och positionerar sig själv” (Runfors 2009, s. 117). Båda sätten att tala svenska bildar, menar ungdomarna i Runfors studie, grund för andras definition av dem som invandrare och icke-svenskar.

Utifrån de observationer som har gjorts kan också konstateras att *förortssvenska*, liksom *förortsslang*, inte låter sig beskrivas som en homogen, väl avgränsad varietet. Det finns stor variation mellan olika talare i hur de framställer denna standardnära svenska med *förortsklang*. Det kan vara allt från att endast ha ett mycket svagt uttal som indexerar förortsförankring till att tala med en starkt markerad prosodi, eventuellt i kombination med ytterligare några förortsindexerade drag. Det som dock är gemensamt för talarna är att de verkar ha en lägre grad av kontroll av den egna användningen av *förortssvenska*. Det är en klang som talarna har svårt att medvetet påverka (till skillnad från *förortsslang* som de aktivt kan välja bort), precis som det kan vara svårt för till exempel en skåning att helt koppla bort den sydsvenska klangen (Bijvoet & Fraurud 2016).

När jag i den här rapporten gör en skillnad mellan *förortsslang* och *förortssvenska* är det viktigt att hålla i minnet att det inte är två väsensskilda koder det handlar om. Snarare är det ett kontinuum mellan olika former av förortsindexerad svenska. Men som vi kommer att se i avsnitt 3.4 nedan visar studier av människors attityder till dessa sätt att tala att det är relevant att göra en uppdelning mellan slang och klang.

3.

Vad vet vi?

Vad vet vi då om folks attityder till spår av andra språk i svenskan? I det här kapitlet kommer jag att beskriva resultaten från studier som har gjorts på detta område, med tonvikt på de senaste tio–femton årens forskning. Eftersom antalet renodlade attitydstudier visat sig vara få har jag även inkluderat studier där utforskandet av språkattityder inte är huvudtemat, men där attitydfrågan ändå är relevant och behandlas lite vid sidan av huvudfrågeställningen (jfr Kulbrandstad 2015). De resultat som redovisas här kommer främst från undersökningar som har publicerats i doktorsavhandlingar och artiklar i vetenskapliga tidskrifter – och även ett och annat examensarbete på avancerad nivå.

För att förstå varför forskningsöversikten har en sådan slagsida mot olika språk i olika delar måste man förstå den språkliga hierarkin i det svenska språksamhället. Ett språk som har lämnat uppenbara spår i vårt språksamhälle är engelska. Engelska är ett språk som av många förknippas med modernitet och social mobilitet (Stålhammar 2010, Spetz 2019). Det visar bland annat resultaten från en stor europeisk enkätundersökning – *Europeans and their languages* (Europeiska kommissionen 2012) – där invånare i de olika EU-medlemsländerna fick uppge vilket/vilka språk de har mest nytta av för sin personliga utveckling. Hela 93 procent av de drygt 1 000 tillfrågade svenskarna svarade engelska,

sedan kom tyska (29 %), spanska (18 %), franska (11 %), kinesiska (4 %) och italienska (2 %). Om man rangordnar de ca 200 språk som talas i Sverige idag efter deras status i det svenska samhället får man följande hierarki: (1) svenska och engelska, (2) stora europeiska språk, (3) nordiska grannspråk, inhemska minoritetsspråk och teckenspråk, (4) stora immigrantspråk och (5) små immigrant-språk (Josephson 2018, se även Josephson 2004b, Nygård 2002, Nyström Höög 2006, Hult 2012). Den här rangordningen stämmer väl överens med den värdering av skolans olika språkämnen som Lgr 11:s kursplaner ger uttryck för. Samma tydliga hierarki framträder där. Svenska uppbär högst status och sedan kommer i tur och ordning engelska, moderna språk, inhemska minoritetsspråk och sist modersmål (Sahlée 2013, Josephson 2018, SOU 2019:18).¹⁴ Även bland skolelever ligger engelska i topp och så har det varit länge. Sedan 1993 genomför Skolverket med jämna mellanrum en enkätundersökning bland elever, föräldrar och allmänhet om deras attityder till skolan och de olika skolämnena. Redan i 2001-års studien (där 2 000 högstadie- och gymnasieelever deltog) uppgav eleverna att de tycker att engelska är det viktigaste ämnet i skolan, till och med viktigare än svenska (Skolverket 2001). En uppföljning några år senare visade samma resultat (Skolverket 2004).

14. Dessa tydliga signaler att vissa språk anses viktigare än andra har tyvärr internaliserats även av talare med annat/andra modersmål än svenska, visar en studie av Runfors (2009). Hon bad en grupp unga med flerspråkig bakgrund att beskriva sina språkliga resurser. Alla framhöll först och främst andra språk (svenska, engelska, skolspråken) och sedan nämndes eventuellt modersmålet. Dessutom underkommunicerade dessa unga människor sina kunskaper i modersmålet/modersmålen.

Det råder alltså ingen tvekan om att engelska är ett högprestigespråk i Sverige (Nyström Höög 2006), och sedan några decennier tillbaka har det engelska språket börjat användas i allt högre utsträckning inom en rad olika områden i det svenska samhället: i forskning och högre utbildning, på teknik- och it-området, för marknadsföring, i populärkulturen och som företagsspråk. Detta är något som har uppmärksammats av både språkbrukare och språkvetare (Teleman 2003, Josephson 2004a, Johansson 2005, Mickwitz 2010, Karlsson 2015, Engstrand 2016). Idag finns det ett stort antal studier om engelskans utbredning i Sverige.¹⁵ Majoriteten av dessa studier behandlar det engelska språkets allt starkare ställning som undervisnings- och publikationsspråk vid högskolor och universitet, samt åtgärder för att motverka en eventuell domänförlust (se Jansson 2008, Salö 2010, 2018, Söderlundh 2010, Björkman 2015, Karlsson 2017, Gregersen m.fl. 2018). Användningen av engelska på svenska arbetsplatser och i platsannonser har också beskrivits i flera studier (se Josephson & Jämtelid 2004¹⁶, Johansson 2005, Helgesson 2011, Mobärg 2012, Gunnarsson 2017). Några studier fokuserar särskilt på folks attityder till den ökande användningen av engelska i Sverige, till exempel hur universitetsanställda och studenter ställer sig till engelska som akademiskt språk (Bolton & Kuteeva 2012, Hultgren 2018).

En del människor tycker att utvecklingen med engelskans utbredning är oroväckande och måste motarbetas medan andra ser det som en naturlig följd av internationalisering och globalisering. Sociolinguisterna Kingsley Bolton och Christiane Meierkord menar att det verkar finnas en diskrepans mellan ”de argument som framförts av vissa akademiker, lärare, och journalister vad gäller engelskans påstådda hot mot svenskans bestånd” och ”den språk användning som en rad olika kategorier av svenskar de facto uppvisar i sina dagliga liv” (Bolton & Meierkord 2013, s. 93). Med ut-

gångspunkt i resultaten från en etnografisk intervjustudie bland gräsrots-språkbrukare framhåller Bolton och Meierkord att det svenska språket står starkt. De som var födda och uppväxta i Sverige bekräftade visserligen att det är praktiskt och nyttigt att kunna engelska, särskilt inom vissa ämnesområden, men de uppgav att de i stort sett alltid föredrar att tala svenska. Och de intervjuade invandrarna uttryckte att engelskan onekligen är användbar under den första tiden i Sverige, men att goda kunskaper i svenska är allra viktigast för att komma in i samhället och etablera sig.

Även om forskningen om dessa frågor är viktig och intressant kommer den inte att redovisas närmare här. Den handlar ju om *engelskan i Sverige* – inte om människors attityder till *spår av engelska i svenskan*.

Vilken forskning som har bedrivits om attityder till spår av engelska och andra språk i svenskan, och vilka forskningsfrågor som har ställts bör dock ses i ljuset av de språkliga hierarkierna i Sverige. Detta motiverar varför den svenska språkhierarkin och engelskan särställning behandlades relativt utförligt i inledningen till detta kapitel. I den återstående delen av kapitlet ska vi titta på två andra sätt på vilket engelska och andra språk lämnar spår i svenska språket, nämligen i form av lånord och kodväxling. Hela tiden med människors inställning till dessa fenomen i fokus. Även attityder till olika former av migrationsrelaterad språklig variation kommer att diskuteras i detta kapitel, det vill säga attityder till svenska med brytning och till olika former av förortsindexerad svenska.

3.1 Lånord

Medan domänförluster till engelska är en pågående process som under 2000-talets första decennium bekymrade den offentliga språkvården i Sverige var inställningen till lånord mycket tillåtande – ”ibland rentav nonchalant” menar den finlands-

15. Engelskans utbredning i Sverige har också beskrivits i mer populärvetenskapliga skrifter. Så har till exempel den ideella organisationen Språkförsvaret gett ut två antologier med texter om ämnet: *Svenska, ett språk att äga, älska och ärv* (2011) och *Såld på engelska? Om språkval i reklam och marknadsföring* (2013).

16. Josephson och Jämtelid bad anställda på de 55 företag som ingick i deras studie också att uppges ifall andra språk än svenska och engelska används på arbetsplatsen. Detta var inte särskilt vanligt. På några få företag uppgav man dock att tyska, franska, spanska, finska, norska eller danska används i viss utsträckning. Med utgångspunkt i svaren på ett antal frågor om språkattityder konkluderar Josephson och Jämtelid: ”Svenskan står starkast, engelskan har också en stark ställning, övriga språk står svagt” (Josephson & Jämtelid 2004, s. 148).

svenska språkforskaren Åsa Mickwitz (Mickwitz 2010, s. 28). ”Lånord är mestadels välkomna tillskott” skriver Josephson (Josephson 2004a, s. 7) och ifråga om språklig anpassning av lånord till svenska tillämpas en ”moderat strategi” (Nyström Höög 2005b, s. 16). Men hur tänker då språkbrukare om lånord från engelska och andra språk?

3.1.1 Lån från engelska

Mycket av det vi vet idag om människors bruk av och attityder till engelska importord i Sverige har vi det stora, samnordiska MIN-projektet att tacka för. Därför presenteras projektet relativt utförligt i den här översikten. Projektet startade i början av 2000-talet, med utgångspunkt i debatten om anglifieringen av ordförrådet och domänförluster till engelskan, en debatt som pågick parallellt i de olika nordiska länderna. Över 30 forskare deltog i projektet som genererade ett stort antal vetenskapliga publikationer i form av avhandlingar, rapporter och artiklar.

MIN-projektet omfattar fem delprojekt¹⁷ varav det största handlar om just attityder till importord bland invånare i Danmark, Finland (både Svenskfinland och finska Finland), Färöarna, Island, Norge och Sverige. Materialet till den här undersökningen samlades in under åren 2002–2005 med både direkta och indirekta metoder (Kristiansen & Vikør 2006, Thøgersen & Kristiansen 2006, Kristiansen & Sandøy 2010, Mattfolk 2011). Attitydstudien består av tre delstudier:

1. en större, kvantitativ opinionsundersökning med ett representativt urval av befolkningen i syfte att komma åt människors medvetna attityder;
2. en intervjustudie med ett mindre antal informanter i syfte att diskutera frågorna närmare och därmed få en djupare förståelse av enkätsvaren;
3. en matched guise-undersökning i syfte att komma åt deltagarnas undermedvetna attityder till importord.

För Sveriges del genomfördes en telefonenkät med ungefär 1 100 personer. För att säkerställa en god representativitet ifråga om bakgrundsvariabler som kön, ålder, utbildning och spridning över landet tog man hjälp av ett professionellt opinionsinstitut. Frågorna var utformade som flervalsfrågor och Likertskalor (se avsnitt 1.2.1) och handlade om deltagarnas bruk av och inställning till importord. En fråga om samhällsideologi hade också inkluderats. Där fick deltagarna ange vilket samhällsideal de ställde sig bakom: solidaritet eller individuell frihet.

En majoritet av de som deltog i telefonenkäten ansåg att det blandas in för många engelska ord i svenskan och drygt 40 procent av de tillfrågade tyckte att man borde använda svenska ersättningsord, åtminstone om det är inarbetade, frekventa ersättningsord. Men samtidigt uppgav de allra flesta informanter att de använder importord själva, också då det finns etablerade ersättningsord (Nyström Höög 2005b, se även Ericson 2015). Så är det ofta, har vi sett tidigare: attityder och beteende är inte alltid i linje med varandra, utan vi tycker en sak men gör en annan. Men tyckte då alla lika? När forskarna granskade enkätsvaren i detalj framträdde några tydliga mönster. Yngre deltagare, högutbildade, storstadsbor och folk med datorvana visade sig vara betydligt mindre negativt inställda till importord än äldre deltagare, lågutbildade, landsortsbor och folk utan datorvana (Hammermo 2006). Samma resultat kom fram i studierna i de övriga nordiska länderna: ”*Billedet af den prototypiske engelskpositive – som en ung mand fra ’centrum’ med høj indkomst og høj uddannelse, med høj IT-kontakt og individuel frihed som samfundsideologi – gælder for Norden generelt*”, sammanfattar projektledare Tore Kristiansen (Kristiansen 2009, s. 110).

Efter enkätundersökningen genomfördes strukturerade djupintervjuer¹⁸ och gruppsamtal om importord och relaterade språkfrågor, till exempel om språk i utbildningssystemet, internationella språk, domänförluster och språkpolitik. I den här delstudien deltog sammanlagt 24 personer, alla i arbetsför ålder. Majoriteten av dem var i yngre medelåldern, mellan 30 och 45 år. Hälften av deltagarna arbetade på mer traditionella arbetsplatser, som produktionsindustrin, och hälften i

17. För en presentation av hela MIN-projektet, se till exempel Graedler 2004 och Sandøy 2009.

18. Intervjuerna utgick från ett frågeformulär men innehöll också en friare samtalsdel (Nyström Höög 2005c).

modernare branscher, som it och bioteknik. De var också jämnt fördelade över högre respektive lägre befattningar på de aktuella arbetsplatserna. Många av de intervjuade hade inte någon genomtänkt och konsekvent inställning gentemot importord. De hade inte på allvar funderat över frågan tidigare, utan de tog ställning där och då under intervjuerna och fokusgruppsamtalen. Catharina Nyström Höög, en av de svenska forskarna i MIN-projektet som ansvarade för intervjustudien, talar därför hellre om åsikter än om attityder (Nyström Höög 2005b). Hon noterade att deltagarna i dessa samtal var mycket påverkbara och mottagliga för alternativa sätt att se på frågan.¹⁹ De flesta deltagarna i intervjustudien betraktade inte sig själva som purister. De var överens om att engelskans ställning i Sverige är mycket stark, men uppfattade inte det som ett hot mot svenska språket. I ställningstagande för eller emot importord fördes ofta språkdemokratiska argument fram, till exempel att engelska importord fungerar i fackspråk, men att de bör ersättas med svenska ord i allmänspråket. Även funktionella hänsyn nämndes. Ordens precision och användbarhet bedömdes vara viktigare än vilket språk orden kommer från. Ämnesområde är en annan faktor som påverkade de intervjuades inställning till engelska ord och uttryck. Inom vissa domäner är det lämpligare att använda enbart svenska, tyckte deltagarna i intervjustudien, till exempel när det gäller barn. Småbarn ska först och främst lära sig svenska, menade man. Då ska man vara en bra förebild och inte blanda in engelska när man talar. Helst ska också engelska namn på leksaker, som *Barbie* och *Action Man*, undvikas. Liknande uppfattningar beskrivs i en masteruppsats av Nina Ericson (se nedan), det vill säga i närheten av barn ska man undvika engelska ord och uttryck. Då ska man vara ett gott föredöme, menade många av informanterna i hennes studie (Ericson 2015). Men det är okej att använda importord när

man talar om sådant som rör musik, datorer och internet. Nyström Höög konstaterar sammanfattningsvis att de intervjuade för det mesta har en avslappnad inställning till importord, en funktionell och liberal hållning som är helt i linje med den officiella svenska språkvårdens policy i frågan (Nyström Höög 2006, se även Mickwitz 2010).

Den tredje delstudien i MIN-projektet, matched guise-studien, handlade om människors djupare, undermedvetna attityder till importord. Syftet med den här studien var att få deltagarna ”att värdera engelskfärgning av deras nationella språk utan att de blir uppmärksamma på att det är det de gör”, skriver Melander och Kristiansen som ansvarade för den svenska delstudien (Melander och Kristiansen 2006, s. 98). Majoriteten av de drygt 600 deltagarna i det svenska matched guise-testet var studenter från högskolan i Gävle, varför åldersfördelningen blev mycket sned. Nästan 71 procent av deltagarna var yngre än 30 år och drygt 22 procent var mellan 30–44. Det var praktiska skäl bakom urvalet. Målet var att genomföra testet med ca 500–600 deltagare, vilket endast skulle vara görbart om man fick ihop lite större lyssnargrupper, och sådana finns naturligt inom verksamheter som skola och universitet.²⁰

I den här delstudien fick deltagarna lyssna på fem upplästa nyhetstelegram med varierande grad av engelskspråkig färgning. Några texter innehöll relativt många importord, andra inga alls.²¹ Den information som deltagarna fick var att deras bedömning skulle användas vid tillsättning av en tjänst som nyhetsuppläsare som de olika talarna påstods ha sökt. Två av texterna – den ena med ett större antal importord och den andra utan ett enda – lästes upp av en och samma talare. De övriga tre talarna fungerade som utfyllnadsröster (se avsnitt 1.2.2). Lyssnarna fick sedan bedöma de upplästa texterna på sju gradiga attitydskalor ifråga om egenskaper som är tänkta att spegla ta-

19. Jämfört med invånare i Norge och Finland är svenska språkbrukare inte är särskilt vana vid (och kanske t.o.m. ointresserade av) att diskutera språkfrågor. Detta är kanske inte så konstigt med tanke på att språkfrågor kontextualiseras på ett helt annat sätt i våra tvåspråkiga grannländer (där Norge har två officiella skriftvarianter – bokmål och nynorsk – och Finland två officiella språk – svenska och finska). I dessa länder ses språk inte bara som verktyg för kommunikation, utan också som kulturella objekt. I Sverige uppfattas språk främst som kommunikationsmedel (Nyström Höög 2005b, Dahlman 2007, Mattfolk 2012).

20. Att det är mycket svårare att få tillgång till testpersoner som är ute i arbetslivet är ett problem som inte bara MIN-projektet tampades med utan det gäller forskningsstudier generellt. Därför utgör studerande och skolelever – som är relativt lättillgängliga – en vanlig undersökningsgrupp i många vetenskapliga studier.

21. De engelska importord som fanns med var: Internet (sv. nätet), web (sv. nätet), e-mail (sv. e-post), net-losers (sv. nät-förlo-re), Project (sv. projektet), on-line (sv. uppkopplad), website (sv. hemsida), hackers (sv. hackare), passwords (sv. lösenord).

larens kompetens, som ambitiös, effektiv, intelligent och självständig, och egenskaper som speglar sociabilitet, det vill säga grad av social talang, som avslappnad, tilltalande, förtroendeingivande och intressant (Melander & Kristiansen 2006). Analysen av svaren visade att lyssnarna överlag värderade den helsvenska uppläsningen, alltså texten utan importord, mer positivt än den engelskpåverkade. Extra tydligt blev detta vad gällde sociabilitetsbedömningar. Matched guise-talaren bedömdes genomgående som mer avslappnad, tilltalande, förtroendeingivande och intressant i versionen som inte innehöll några importord. Endast i fråga om två av de kompetensrelaterade egenskaperna, självständig och effektiv, bedömdes talaren i stort sett lika i den engelskfärgade och den helsvenska uppläsningen. Resultaten från den här delstudien var överraskande, särskilt med tanke på att majoriteten av deltagarna var rätt unga, och särskilt i ljuset av resultaten från MIN-projektets stora enkätundersökning som pekade ut människor i de lägre åldersgrupperna som de mest engelskvänliga.

Hur kan man då få ihop de här till synes motsägelsefulla resultaten? Nyström Höög menar att det inte är ovanligt att resultaten från attitydundersökningar innehåller paradoxer, eller skenbara paradoxer. Det handlar helt enkelt om att människors öppna åsikter i en viss fråga kan skilja sig från deras attityder på ett djupare, omedvetet plan (Nyström Höög 2006). I fråga om mer explicita åsikter visade det sig att ”svenskarna har en funktionell och demokratisk syn på lånord. Viktigast är att orden är begripliga och användbara” (Nyström Höög 2005a, s. 4). När det kommer till mer implicita attityder så kan det tänkas att svenska språkbrukare på ett omedvetet plan har påverkats av pågående samhällsförändringar där det svenska språket allt oftare lyfts fram som nationell symbol, viktig att slå vakt om (jfr Nygård 2002, Oakes 2003, Josephson 2018) – och att de därför uppvärderar den helsvenska uppläsningen. Här är det alltså inte fråga om funktionella argument mot importord, utan om känslomässiga argument. Som ytterligare en möjlig förklaring nämner Melander och Kristiansen den ökade offentliga uppmärksamheten kring vikten av ”god språkbehärskning” (tolkat som ett språk fritt från importord) som unga människor möter i till exempel platsannonser, som kan ha påverkat deras djupare, undermedvetna

attityder till importord (Melander & Kristiansen 2006). Sammanfattningsvis illustrerar de sammanlagda resultaten av hela projektet på ett övertygande sätt hur nyttigt det är att använda en kombination av olika mätmetoder i studiet av språkattityder.

Hani Woo, masterstudent vid institutionen för nordiska språk i Uppsala, inspirerades av MIN-projektet och genomförde några år senare en jämförande studie av svenskars och koreaners attityder till engelska importord (Woo 2014). I sin studie använde Woo samma direkta och indirekta mätinstrument, det vill säga enkät och matched guise, och samma enkätfrågor och texter, det vill säga mer eller mindre engelskfärgade nyhetstelegram. Resultaten från den svenska delen av Woos undersökning sammanföll i stort sett med MIN-studiens resultat. Precis som där gick resultaten från de olika mätningarna på tvärs. Enligt resultaten från matched guise-testet hade de svenska deltagarna, som utgjordes av 26 gymnasister och 26 vuxna körmedlemmar från Uppsala, en tydlig preferens för den helsvenska uppläsningen, medan enkätsvaren visade en betydligt mer positiv inställning till engelska importord (särskilt hos gymnasisterna) och till språklig mångfald generellt. För koreanerna var resultaten de omvända. Enkätsvaren uttryckte en stark syn på det koreanska språket som symbol för nationen och ett avståndstagande från engelska importord, medan matched guise-testet visade en preferens för den engelskpåverkade uppläsningen. Även den här studien bekräftar alltså att människors djupa, undermedvetna attityder och deras snabba, explicita åsikter kan skilja sig åt.

Användning av och attityder till lånord var ämnet för ytterligare en masteruppsats från samma institution (Ericson 2015). Nina Ericson studerade dels hur engelska ord och uttryck används i svenska och isländska bloggtexter, dels hur svenskar och islänningar förhåller sig till de engelska lånen, med hjälp av en enkät och några individuella intervjuer. Sammanlagt 260 personer deltog i studien, jämnt fördelade över språken. De svenskspråkiga informanterna i studien hade en positivare inställning till engelska importord än de isländska, visar analys av materialet. Medan de svenska informanterna beskrev den egna användningen av engelska ord och uttryck som positiv, rolig och utvecklande tyckte islänningarna att det var en dålig vana. Flera isländska informanter ansåg också att engelskan

gör det isländska språket fattigare, medan fler svenska informanter tyckte tvärtom, att svenska är ett fattigt språk som berikas av engelskan.

Att engelska importord generellt inte ses som ett hot mot svenska språket utan snarare som något som berikar, ger status och signalerar modernitet framkommer också i andra studier. Språkforskaren Karin Helgesson analyserade till exempel språkbruket i platsannonser och påpekar att engelska ord i den typen av annonser fungerar just som statushöjare. De kan ge såväl arbetsgivaren som den utlysta tjänsten status och prestige (Helgesson 2011). Och den frekventa användningen av engelska ord i både reklamannonser och tidningarnas sportspalter visar att man hänger med, menar språkvårdaren Margareta Westman (Westman 2001). ”Engelska inslag i svenskan ses således ofta av både experter och språkbrukare som något positivt och något som ger svenskan en ’modern’ prägel”, konstaterar Åsa Mickwitz (Mickwitz 2010, s. 35).

Men det finns ändå en gräns. När någon använder inslag av högprestigespråket engelska bara för att ”glassa” eller ”flyta ovanpå”, som några av informanterna i MIN-projektet uttrycker det, är det många som reagerar negativt. Man ska inte blanda in engelska uttryck och fraser för att göra sig märkvärdig och visa sig överlägsen. Det anses töntigt att göra så och det väcker irritation hos många (Nyström Höög 2005a, 2005b, 2006). Bland deltagarna i Ericsons studie (Ericson 2015) råder delade meningar om den lite nonchalanta inblandningen av engelska fraser och uttryck i ett för övrigt svenskspråkigt samtal. En del uppskattar en sådan stil. För dem signalerar uttryck som *what’s up*, *guess what* och *as we speak* en tuff, internationell och fräck attityd och kan användas som en extra ’krydda’ till det man vill säga. Men det finns andra informanter som är negativt inställda och tycker att de som slänger sig med sådana uttryck gör det för att de försöker vara coola (Ericson 2015).

3.1.2 Lån från andra språk

Hur förhåller det sig då med svenskarnas attityder till lånord från språk som är mindre prestigefyllda än engelska? Om detta vet vi inte alls lika mycket,

eftersom det är ett i stort sett obeforskat ämne. Vi vet att det finns många sådana lånord i svenskan: orden *tjej*, *jycke*, *pröjsa*, *lattjo*, *mucka* och *vischan* har till exempel lånats in från romani, medan *kofta* och *spenat* kommer från persiska. Finska har bidragit med exempelvis *känga*, *pjäxa*, *pojke* och *rappakalja*. Från arabiska har vi bland annat lånat in *papegoja*, *saffran*, *socker*, *algebra*, *alkemi*, *kaffe*, *karaff*, *giraff*, *alkohol*, *madras* och *aprikos*. Från turkiska kommer *kiosk*, *kalabalik*, *hord*, *kosack* och *dolma*. Orden *gurka* och *sabel* har polskt ursprung och *pyjamas*, *schampo* och *veranda* kommer från hindi. De här lånorden har funnits med länge och är inarbetade i vårt språk.

Idag är det framför allt ifråga om musik, dans, mat och dryck när ord från andra språk än engelska lånas in i svenskan. Vi lyssnar inte enbart på *rock-n-roll* och *house* utan också på *bossa nova*, *calypso* och *klezmer*, vi dansar inte bara *breakdance* och *linedance* utan också *tango*, *salsa* och *balboa*. Vi sjunger *karaoke*, vi äter *sushi*, *pizza*, *falafel*, *tapas* och *halloumi* och vi dricker *ouzo*, *retsina* och *sake*. Och så använder vi importord för många olika idrottsgrenar: *karate*, *judo*, *budo* och *jiujitsu* kommer alla från japanska, *taekwondo* från koreanska och *qigong* från kinesiska. Att sådana ord lånas in i det svenska språket retar inte upp språkbrukarna. Tvärtom använder vi gärna importord för dessa ämnesområden (Nyström Höög 2006).

Men när det hösten 2005 blev känt att orden *guss* (=flicka, från turkiska) och *keff* (=dåligt, från arabiska) fanns med bland de lexikala nytillskotten i den planerade trettonde utgåvan av SAOL var reaktionerna inte lika tillåtande. Många reagerade med förfäran, vilket har att göra med ordens bakgrund. Orden *guss* och *keff* ingår i den informella slangpräglade ungdomsstilen som talas i språkligt och kulturellt heterogena förortsområden. De här orden har ett starkt indexikalt värde (se avsnitt 1.3). De förknippas med stigmatiserade unga talare från lågstatusmiljöer. Och de tillhör slangspråket. Dessa två saker tillsammans kan förklara de starka reaktionerna på att orden nu, med en formulering från SVT:s nyhetssida, ”håller på att kvala in bland det svenskaste som finns”.²²

”Det blev en sådan hajp av det där”, förklarade

22. Nyheten *Rinkebysvenskan slår sig in i SAOL* publicerades 2005-09-15 på SVT:s webbplats, <https://www.svt.se/nyheter/rinkebysvenskan-slar-sig-in-i-saol> [2019-11-15].

SAOL:s huvudredaktör Martin Gellerstam i en intervju i Svenska Dagbladet inför ordlistans publicering, ”av de 10 000 nya ord vi tar in är det guss och keff som kommer från förortsspråket, två ord således [...] det är alltså inte tal om att förortsspråket plötsligt väller in på bred front i SAOL” (Bäckstedt 2005). I en språkspalt i samma tidning funderar också Olle Josephson över de starka reaktionerna. Han påpekar att det anmärkningsvärda inte är att *guss* och *keff* har kommit in i ordlistan, utan snarare att det endast är så få ord från efterkrigstidens stora immigrantspråk som letar sig in i standardsvenskan. Den aktuella språkspaltens rubrik förklarar varför det förhåller sig så: ”Språk med låg status sätter få spår”. Att få in fler ord från de här språken i SAOL skulle vara ”ett välkommet tecken på att världsspråk som arabiska och spanska fått något bättre status i det svenska språksamhället”, skriver Josephson (2005), men med tanke på språkens låga status ser han det som otänkbart.

I anslutning till SAOL 13:s publikation (våren 2006) flammade diskussionen upp igen. En livlig språkdebatt, under namnet ”Blattesvenskadebatten” (Milani 2013), utbröt i pressen, radio och tv. ”*Blattesvenska* var ordet som fick fart på diskussionen”, skriver journalisten Ossi Carp i Dagens Nyheter (Carp 2008). Debatten, som bland annat handlade om språk och utanförskap, ”riktig svenska” och bättre skolundervisning, engagerade mängder av skribenter. Akademiker, journalister, kulturarbetare och läsare skrev framför allt på DN:s kultursidor, såväl i papperstidningen som på nätet.²³ Skribenterna bakom några inlägg argumenterade för att vi inte behöver ”sådana ord” i svenskan (Jonsson 2007, Milani 2010, Milani 2013). Kommentarsfälten fylldes snabbt med läsareaktioner som:

Varför ska vi ha 'guzz' i SAOL? Det är ju bara fånigt. Förutom en viss grupp unga människor i förorterna så används knappast guzz av människor i allmänhet. Jag tror att detta projekt är ett försök för Svenska Akademin att verka hippa och försöka framställa sig som mångkulturella.

För mig innebär 'Rinkebysvenska' att ge upp med att lära ut språket ordentligt. Okej för nya ord, inget fel med det, men lär först ut en ordentlig grund och sedan de nyare orden.

Men inte alla reaktioner var negativa. Redaktionsmedlemmarna för den numera nedlagda tidningen Gringo hade en annan syn:

I debatten har det framstått som att det finns en direkt motsättning mellan rikssvenska och miljonsvenska. Guss ska självklart inte ersätta tjejt men eftersom tusentals svenskar dagligen väljer att säga guss är det inte mer än rätt att det finns som en synonym.²⁴

Debatten pågick i flera veckor, och kan ses som en indikation på att attityderna till lånord från andra språk kan skilja sig från attityderna till engelska lånord. Det har dock inte beforskats.

Ledde då debatten till att fler ord från de stora immigrantspråken, utöver termer för sådant som har med musikliv och matkultur att göra, lånades in i svenskan? Nej, inte riktigt. I inledningen till boken *Nyord i svenskan* (Agazzi 2015) presenteras en lång lista över ord från andra språk som kommit in i svenska språket efter 2000-talet. Drygt 260 av orden kommer från engelska. För alla världens övriga språk är antalet 49, varav många kom via engelskan, och bland de 49 är det endast sju ord som kommer från efterkrigstidens stora immigrantspråk. Att den här trenden håller i sig visar en snabb genomgång av de senaste årens nyordslistor på Språkrådets webbplats. Den övervägande delen av de nya lånorden som det svenska ordförrådet har berikats med kommer från engelska, och det fåtal ord som lånats in från andra språk, oftast asiatiska, handlar mest om mat- och ungdomskultur.²⁵

Vilken slutsats kan vi då dra av allt detta? Jo, slutsatsen blir att vi skulle behöva modifiera vår beskrivning av svenskars inställning till lånord något. Importord är okej, men inte från alla språk. Svenskar har en avslappnad och tolerant hållning till importord från högstatusspråket engelska.

23. Ett urval av debattinläggen finns på: <https://www.dn.se/kultur-noje/het-debatt-om-svenska-sprakket/> [2019-11-15].

24. Gringoredaktionen: ”*Miljonsvenska* är språkglädje (Dagens Nyheter, 2006-05-02). Som citatet visar använder Gringoredaktionen termen 'miljonsvenska' för det förortsindexerade slangspråket.

25. Nyordslistorna finns på <http://isof.se/sprak/nyord.html> [2019-11-18].

Men inställningen till importord från efterkrigstidens mindre prestigefyllda immigrantspråk är inte lika öppen, såvida det inte handlar om musik, dans, mat och dryck. Detta är den generella bilden. Men det finns en grupp svenskar vars språkliga beteende inte låter sig beskrivas på det här sättet, och det är många unga människor med bakgrund i mångspråkiga förortsområden runt om i Sverige. Dessa språkbrukare lånar in ord från alla världens språk i sitt informella vardagsspråk – inklusive engelska.

3.2 Kodväxling

Att kodväxling kan ha låg status berördes redan kort ovan. Kulbrandstad skriver att "[s]elv om kodväxling er vanlig praksis nar to- eller flerspraklige kommuniserer med hverandre, viser forskingen at det å bruke flere språk i samme kommunikasjonssekvens gjerne blir vurdert negativt" (Kulbrandstad 2015 s. 269). Det här sättet att se på kodväxling är utmärkande framför allt för vår del av världen, där enspråkighetsnormen är den dominerande språksynen.²⁶ I stora delar av världen är enspråkighet snarare ett undantag. I dessa länder, påpekar den brittiska språkforskaren Gibson Ferguson, uppfattas enspråkigt språkbruk som konstlat, till och med som pretentiöst, medan användningen av flera språk och kodväxling ses som det normala och omarkerade sättet att kommunicera på (Ferguson 2003). Men även om flerspråkighet har blivit vanligare i länderna i väst till följd av de senaste decenniernas migration, internationalisering och globalisering dröjer sig den negativa synen på kodväxling kvar. Det finns en allmän föreställning om att tvåspråkiga individer bör hålla sina språk isär och tala ett språk i taget (Lindberg 2002, Jonsson & Milani 2012).

En sådan språksyn har länge varit framträdande också i broschyrer och föräldrahandböcker med tips och råd till flerspråkiga föräldrar som vill överföra flerspråkigheten till sina barn (György Ullholm 2010). Den så kallade en person–ett språk-regeln lanserades 1913 av den franska lingvisten Jules Ronjat i boken *Le développement du langage observé*

chez un enfant bilingue. Strategin har sedan dess fått stor spridning och beskrivs ofta som den mest effektiva uppfostran till tvåspråkighet.

"För att barnets tvåspråkighetsutveckling skall kunna förlöpa på bästa möjliga sätt gäller den vid det här laget sekelgamla regeln 'en person–ett språk'", skriver till exempel den finlandssvenska sociolingvisten Marika Tandefelt, och hon förklarar: "ett konsekvent fördelat bruk av familjens två språk på mor respektive far innebär nämligen att barnet får det lättare att skilja språken åt" (Tandefelt 2003, s. 33). Även Lenore Arnberg, författare till föräldrahandboken *Så blir barn tvåspråkiga* rekommenderar föräldrar att följa en person–ett språk-regeln och att "försöka vara så konsekvent som möjligt i sin språk användning" (Arnberg 2004, s. 54, 140). Språkforskaren Raija Berglund bekräftar i sin avhandling att en person–ett språk-principen är "det säkraste sättet att uppfostra barnet tvåspråkigt" (Berglund 2008, s. 52). Också tvåspråkighetsforskaren Dorota Lubińska påpekar: "strategin en person–ett språk är den absolut bästa för att hjälpa barn till tvåspråkighet, det vill säga när varsin förälder strikt håller sig till sitt eget språk och inte visar att den förstår det andra språket" (Lubińska 2016, s. 3). Och i en artikel i Språktidningen (Kajanus 2008) skriver artikelns författare med hänvisning till den norska lingvisten Elizabeth Lanzas forskning:

Om föräldern själv talar sitt språk men ignorerar att barnet blandar språken eller använder 'fel' språk tillbaka, kommer barnet att tolka detta som att dess språkval är accepterat. Om föräldern däremot reagerar när barnet svarar på 'fel' språk, till exempel genom att låtsas inte förstå, be barnet förtydliga på det andra språket eller genom att själv upprepa barnets yttrande på 'rätt' språk – ja, då fungerar det som en signal till barnet att föräldern förväntar sig en enspråkig dialog. Kajanus (2008)

Beskrivningarna talar sitt tydliga språk: det är inte bra att blanda språk, språken ska hållas isär.

På senare tid har dock en person–ett språk-principen börjat ifrågasättas, och vikten av att till varje pris undvika att blanda språk tonas allt oftare ner.

26. Till och med inom språkvetenskapen har kodväxling under lång tid setts utifrån ett bristperspektiv: "Much of twentieth century linguistics took the monolingual speaker in a homogenous speech community as the normal, unmarked case" (Ferguson 2003, s. 8).

”The importance of parents as role models and interaction partners is still to be acknowledged; at the same time, it is essential to mention that this only concerns the first few years of children’s lives”, skriver tvåspråkighetsforskaren Kamilla György Ullholm (2010, s. 274). Forskningen tar nu hänsyn till insikten att majoriteten av världens barn växer upp i samhällen där det används två, tre eller fyra språk parallellt varje dag och att barnen uppenbarligen klarar av det.²⁷ Rekommendationen en person–ett språk finns nu inte längre med bland de tips och råd till flerspråkiga föräldrar som presenteras på sajten *Rikshandboken i barnhälsovård* (ett nationellt webbaserat metod- och kunskapsstöd för barnhälsovården som idag används i alla Sveriges regioner (Nayeb 2019)). Och i broschyren *Ett barn flera språk* (Region Uppsala 2018) som delas ut till blivande eller nyblivna föräldrar på mödravårds- och barnavårdscentraler nämns strategin inte heller.

En annan vanlig föreställning i samhällen som präglas av en stark enspråkighetsnorm är att tvåspråkiga individer behärskar vart och ett av sina språk precis som enspråkiga. Tvåspråkighetsforskaren Inger Lindberg menar att det är en orimlig förväntan och beskriver det som en *dubbel enspråkighetsnorm*. Tvåspråkiga använder sina språk för olika syften, i olika situationer och med olika personer. Det medför att de ofta har olika färdigheter i de olika språken. Lindberg betonar att tvåspråkigas samlade språkliga kompetens inbegriper ”kodväxling, brytning, lånord och många andra former för språklig blandning och påverkan” (Lindberg 2002, s. 26, se även Jonsson & Milani 2012). Språken används alltså ibland var för sig, ibland samtidigt. I stället för att ta enspråkigas språkanvändningsmönster som referenspunkt borde man se på tvåspråkigas språkliga resurser utifrån en *integrerad tvåspråkighetsnorm*, skriver Lindberg.²⁸ I en intervju i *Språktidningen* (Kajanus 2008) uttrycker också lingvisten Sally Boyd en förhoppning om att kodväxling normaliseras

och att den negativa stämpeln tvättas bort – inte minst bland de som själva kodväxlar. ”Alla tvåspråkiga gör det – få erkänner det. Det är dags att sluta skämmas!”, påpekar hon.

Men uppfattningen att språk inte ska blandas lever kvar. Forskning av tvåspråkighetsforskaren Charlotte Haglund visar att även människor som har invandrat till Sverige kan anpassa sig till den rådande enspråkiga normen och den därmed sammanhängande synen på kodväxling, åtminstone under de första åren i det nya landet (Haglund 2004). Det visar också en studie av Diana-Petronela Adomnicăi, student på masterprogrammet i skandinavistik vid Uppsala universitet (Adomnicăi 2019). Adomnicăi skickade en enkät med frågor om identitet, språkval och språkattityder till ett stort antal rumänska invandrare, boende runt om i landet. Enkäten, som omfattade 34 frågor, besvarades av 150 personer (nästan bara kvinnor). Tvåspråkigheten verkar vara utbredd i den här gruppen. Inte oväntat är rumänska det starkaste språket för de flesta deltagarna (86 %), men trots att över hälften av dem inte ens har bott i Sverige i fem år bedömer 65 procent av informanterna själva att de har goda kunskaper i svenska. Livet i Sverige kräver att man behärskar svenska språket, påpekar de rumänska informanterna. De använder svenska dagligen i utbildningen eller på jobbet (jfr Bolton & Meierkord 2013). På frågan om det händer att de blandar svenska med rumänska svarar majoriteten av deltagarna att de tar avstånd från kodväxling.²⁹ Dessa informanter har uppenbarligen anammat tanken att språk ska hållas isär. En tredjedel av deltagarna i studien uppger dock att de använder sig av kodväxling ibland. Skälen som nämns är trötthet eller stress, eller att de helt enkelt inte hittar ett ord. Deltagarna i Adomnicăis studie kodväxlar alltså av en speciell anledning. De håller på att lära sig det nya samhällets språk och har ännu en del luckor i sitt svenska ordförråd. Kodväxling används då för att fylla luckorna (se även Bani-Shoraka & Jansson

27. P4 Västernorrland sände till exempel den 23 oktober 2015 ett inslag med rubriken *Så lär du dina barn bli tvåspråkiga*. ”De flesta barn fixar att samma förälder kan byta språk i en annan miljö. Man kan blanda språken så länge det känns naturligt och rätt i familjen”, förklarar logopeden som intervjuas i inslaget.

28. Tvåspråkighetsforskarna Monica Axelsson och Ulrika Magnusson använder termen *dynamisk tvåspråkighet* (efter García 2009) för flerspråkig språkpraxis där talare använder alla språkliga resurser som ingår i deras språkliga repertoar (Axelsson & Magnusson 2012).

29. Man ska dock komma ihåg att detta är *självrapporterat beteende*, alltså något som deltagarna själva uppger att de gör. Det är inte säkert att det stämmer med *verkligt beteende*; forskning har visat att vi ofta talar annorlunda än vi tror att vi gör. Svaren säger oss dock hur som helst något om dessa människors attityder till kodväxling. Språk ska inte blandas.

2007). Den funktionen lyfts ofta fram när kodväxling diskuteras bland lekmän. Den finlandssvenska språkforskaren Sofie Henricson kallar det ”kodväxling av nödtvång” (Henricson 2015, s. 133). Den här sortens kodväxling är dock inte alls vanlig bland mer balanserat tvåspråkiga individer, påpekar Henricson. De använder kodväxling av helt andra skäl, för att anpassa språk efter ämne eller samtalspartner, för att uppnå vissa kommunikativa effekter, för att betona, förtydliga, citera eller härmna, för att signalera att det man sagt ska uppfattas ironiskt, och så vidare (se avsnitt 2.2).³⁰

Vilka vetenskapliga studier finns det då om attityder till kodväxling bland människor med en hög grad av tvåspråkighet? Renodlade attitydstudier med sådan kodväxling som huvudfokus finns det inte särskilt många av i Sverige. Däremot har *användningen* av kodväxling, framför allt bland skolelever, undersökts i flera studier, och där kan man ofta mellan raderna utläsa något om attityder till fenomenet. Detsamma kan man säga om forskning kring *språk och identitet*, även sådana studier kan avslöja en del om språkbrukares attityder till språk, och till kodväxling. Vi ska titta på några sådana undersökningar, ett par lite äldre och några alldeles färskare.

I en studie av språkforskarna Kendal King och Natalia Ganuza intervjuades barn till chilenska invandrare i Sverige om deras tankar kring språk och identitet. Under intervjuerna kom även kodväxling på tal. Alla de 27 intervjuade ungdomarna uppgav att de ofta kodväxlar, vilket också bekräftades av ungdomarnas föräldrar. Intervjuaren i studien var själv tvåspråkig i svenska och spanska, och hade, precis som ungdomarna, svenska som sitt starkaste språk. Forskarna bakom studien förmodar att detta har bidragit till att ungdomarna inte förnekade den egna användningen av kodväxling. Samtidigt uttryckte alla deltagare starkt negativa attityder till kodväxling. De såg det som ett tecken på bristfällig språkbehärskning och som ett hot mot både svenskan och spanskan. Man ska inte blanda språk utan tala ett språk i taget, tyckte dessa unga. Kod-

växling beskrevs av de flesta som ful, konstig, inkorrekt och obegriplig, även om några ungdomar menade att det kan accepteras, och till och med är normalt, när det används kompisar emellan (King & Ganuza 2005).

Tvåspråkighetsforskaren Kamilla György Ullholm intresserar sig också för kodväxling och språkvalsmönster i familjer med invandrabakgrund. Hennes avhandlingsstudie har språkbyte och språkbevarande i minoritetssammanhang som huvudfokus (György Ullholm 2010). I studien intervjuade hon bland annat barn och föräldrar i 40 tvåspråkiga familjer i Göteborg och Stockholm. Barnen i dessa familjer var alla födda i Sverige och föräldrarna var födda i Ungern, där de tillhörde den ungerskspråkiga majoritetsbefolkningen. Drygt hälften av föräldrarna hade växt upp i en enspråkig del av Ungern. De övriga kom från delar av Ungern där majoritetsbefolkning levde sida vid sida med olika språkliga minoritetsgrupper, områden där flerspråkighet och kodväxling tillhörde vardagen. Föräldrarna i den sistnämnda gruppen, som alltså hade erfarenhet av flerspråkighet från hemlandet, hade en okomplicerad och tillåtande inställning till kodväxling även i sina egna familjer i det nya landet Sverige. Barnen i de här familjerna använde också kodväxling under intervjuerna i betydligt större utsträckning än barnen från familjer där föräldrarna haft en enspråkig uppväxt. György Ullholm tolkar detta som ett tecken på att barnen har anammat föräldrarnas inställning till kodväxling.³¹

Hur är det då med acceptansen för kodväxling i skolan? Interaktionsforskarna Asta Cekaite och Ann-Carita Evaldsson studerade användning av kodväxling bland flerspråkiga lågstadielever. Materialet till studien samlades in på två skolor i ett språkligt och kulturellt heterogent storstadsområde. Undervisningen på de båda skolorna präglades av ett starkt enspråkigt tänk, vilket också implicerade att det i stort sett enbart var svenska som användes i olika klassrumsaktiviteter. Studien visar att eleverna både upprätthöll och utmanade den

30. Även tvåspråkighetsforskarna Niclas Abrahamsson och Emanuel Bylund (2012) skiljer mellan två sorters kodväxling: kodväxling då tvåspråkiga av olika skäl, på olika sätt och i olika kontexter växlar mellan sina två språk och växling då talaren p.g.a. bristfälliga kunskaper i ett språk lånar ord och begrepp från ett annat språk.

31. I studien ingick även ett antal familjer med bakgrund i den ungersktalande minoriteten i det flerspråkiga Transylvanien (i Rumänien). Dessa föräldrar hade erfarenhet av flerspråkighet utifrån ett minoritetsperspektiv – erfarenheter som kunde överföras till situationen i det nya hemlandet Sverige (se vidare György Ullholm 2010).

enspråkiga normen. Genom att välja att tala enbart svenska signalerade eleverna att de ville framstå som duktiga och skolmotiverade, genom att använda kodväxling signalerades en identitet som stökig och upprorisk (Cekaite & Evaldsson 2008). Liknande resultat beskrivs också i Haglunds etnografiska studie av flerspråkiga mellanstadieelever. Även dessa elever använde kodväxling för att visa motstånd mot skolans betoning av svenskhet och det svenska språket (Haglund 2004).

I det tvåspråkiga Haparanda verkar kodväxling inte vara lika stigmatiserat. Där genomförde tvåspråkighetsforskaren Jaana Kolu en undersökning på en högstadieskola om elevernas kännedom om och användningen av finska, engelska och svenska slangord. Ungdomarna i studien berättade att de jämt kodväxlar i samtal med andra tvåspråkiga kompisar. De funderade aldrig på det och var knappt medvetna om det. ”Det kommer så naturligt”, ”man tänker inte på det”, förklarade eleverna (Kolu 2009, s. 108). För de här unga talarna verkar kodväxling vara en integrerad del av gruppens språknorm (se även Kolu 2016). Kolu jämförde i en senare studie användning av kodväxling bland högstadieelever i Haparanda och elever från två sverigefinska skolor i Stockholms län (Kolu 2017). Inte oväntat förekommer kodväxling i mycket högre utsträckning bland Haparandaungdomarna, som både i och utanför skolan möter tvåspråkighet i betydligt större omfattning än ungdomarna i Stockholmsområdet.

Flerspråkiga skolelevers språkliga val beskrivs också i en relativt nyutkommen doktorsavhandling, skriven av Sofia Svensson (Svensson 2018). I avhandlingen studeras hur mellanstadieelever i gruppsamtal konstruerar och uttrycker sin språkliga identitet genom språkhandlingar. Eleverna går i klasser där alla barn är flerspråkiga, på en skola där svenskhet och det svenska språket starkt betonas. Genom att kodväxla kan eleverna relevanta göra sin flerspråkighet, skriver Svensson. Huvudfokus i studien ligger alltså på elevernas identitetskonstruktioner. Analysen av 114 inspelade gruppsamtal visar att eleverna inte kodväxlar särskilt ofta, vilket Svensson tolkar som att barnen för det mesta ”inte konstruerar sig som flerspråkiga [...] utan som svenskspråkiga” (Svensson 2018, s. 253). Svensson förmodar att barnen har anammat skolans enspråkighetsnorm, något som vi också såg

i studierna av Haglund 2004 och Cekaite & Evaldsson 2008 ovan. Kortare kodväxlade uttryck som till exempel *oh my god*, *walla* eller *what's up* förekommer dock i gruppsamtalen. Det passerar obemärkt. Sådana tag-kodväxlingar ”tycks vara ett omarkerat [språkvals]mönster”, konstaterar Svensson (Svensson 2018, s. 137).

Som vi sett i några av de ovan refererade studierna används kodväxling (och även andra former av flerspråkigt språkbruk, se avsnitt 3.4.1) ibland som ett medel för att göra motstånd mot den dominerande enspråkiga normen, i dessa fall i skol-sammanhang. Att undervisningen i den svenska skolan länge har präglats av ett traditionellt enspråkigt och monokulturellt tänkande konstateras gång på gång av olika forskare (bland annat Haglund 2005, Runfors 2009, Eliaso Magnusson 2010, Lindberg & Hyltenstam 2012, Lahdenperä & Sundgren 2016, Elmeroth 2018). Men det finns signaler om att detta sakta håller på att ändras. På ett ökande antal skolor med hög andel flerspråkiga elever har man under senare år, efter walesisk modell, börjat använda flera språk parallellt (eller kanske snarare sammanflätat) i undervisningen, som pedagogiskt verktyg. Fast då talar man inte om kodväxling, utan om *transspråkande* (eller *translanguaging* på engelska, se Lasagabaster & García 2014). ”Transspråkande som pedagogik utmanar traditionella förhållningssätt och arbets-sätt till förmån för sådana där elevernas språkliga repertoarer erkänns och används i läroprocesser. Transspråkande som praktik innebär därmed att man i den pedagogiska verksamheten utgår från flerspråkighet som norm för människors sätt att vara i och använda språk”, sammanfattar Bethanne Paulsrud, Jenny Rosén, Boglárka Straszer och Åsa Wedin, redaktörer för en nyutkommen antologi om ämnet (2018). Att undervisningen bygger på flerspråkiga elevers samlade språkliga resurser betyder att man *inte* ser ett språk som stödspråk för utveckling av det/de andra, utan språken förutsätter och berikar varandra. De utgör en gemensam resurs som används för fördjupad förståelse och kunskapsinhämtning. Den här formen av pedagogisk praxis har visat sig ge goda resultat (Svensson 2017, Warren 2017, Torpsten 2018). En närmare beskrivning av transspråkande praktiker i den svenska skolan faller utanför ramen för den här rapporten. Det som är intressant i det här

sammanhanget är framför allt att transspråkande undervisning öppnar upp för en dynamisk syn på tvåspråkighet och en öppenhet för flerspråkig språkanvändning i en domän som annars i hög utsträckning har dominerats av en enspråkig norm.

Avslutningsvis kan vi alltså konstatera att det verkar vara så att människor från miljöer där tvåspråkighet är vardag – oavsett om det är en viss del av landet (norra Sverige) eller av staden (många-språkiga bostadsområden) – generellt har en mer positiv och avslappnad inställning till kodväxling. Och i sådana miljöer kan en mer frekvent användning av kodväxling vara det omarkerade språkvalet inom familjen: ”I en flerspråkig värld är flerspråkiga samtal alls ingen oväntad företeelse som ska värderas lägre än en enspråkig norm” (Henricson 2015, s. 136).

3.3 Brytning

Om svenskars attityder till brytning vet vi faktiskt en hel del, eftersom det är ett relativt välbeforskat ämne.³² Den i särklass största undersökningen på området daterar från slutet av 1980-talet. Fonetikerna Una Cunningham-Andersson och Olle Engstrand genomförde en rad lyssnarexperiment med olika lyssnargrupper. I ett av experimenten fick deltagarna, som var gymnasieelever och sfi-lärare, lyssna på 29 upplästa texter med vitt skilda former av brytning som de fick i uppgift att försöka identifiera. Många av gymnasisterna kände endast igen de fem–sex vanligaste, och geografiskt närliggande, brytningarna som engelska, norska, finska, franska och tyska. Sfi-lärarna, som ju har en större vana att möta olika sorters brytning, klarade uppgiften betydligt bättre. Övning ger som sagt färdighet (Cunningham-Andersson & Engstrand 1988, se även Doeleman 1998). I ett andra steg i experimentet jämfördes lyssnarnas uppskattning

av brytningsgraden i ett antal talprov med experters bedömning. De otränade lyssnarna visade sig vara rätt bra på uppgiften. Deras bedömningar av brytningsgrad sammanföll i det stora hela med experternas. Det här resultatet bekräftas också i senare studier (Cunningham-Andersson & Engstrand 1989, Boyd 2004, Torstensson 2010). När en viss brytning inte kunde identifieras tenderade deltagarna att placera talarens modersmål på långt geografiskt avstånd från Sverige ifall det var en kraftig brytning, och närmare Sverige ifall brytningen var måttlig eller svag. Slutligen mättes också lyssnarnas attityder till några former av brytning i ett verbal guise-test (se avsnitt 1.2.2). Attitydskalorna i testet speglade både personliga egenskaper, till exempel *trevlig*, *högtbildad*, *rik*, och sådant som rör själva språket, till exempel *tydligt*, *begripligt*, *irriterande*. Ett antal skalor visade sig korrelera med varandra. Alla samband var inte enkla att förstå, tyckte forskarna, som det positiva sambandet mellan *röstens klarhet* och egenskaperna *rik* och *trevlig*. Men det var inte oväntat att det verkade finnas ett samband mellan brytningsgrad och irritation som innebar att rösten bedömdes som mer irriterande ju starkare brytningen var, skriver Cunningham-Andersson och Engstrand.

Att brytning än idag, det vill säga 30 år senare, väcker irritation hos en del människor bekräftas av språkvårdare på public service (SR, SVT och UR).³³ Public service har en progressiv språkpolicy, formulerad på följande sätt:

Tal på dialekt eller bruten svenska är en del av den språkliga mångfald som finns i Sverige och både medarbetare och medverkande har rätt till sitt eget språk. Om dialekten eller brytningen någon gång går ut över begripligheten är det medarbetarens uppgift att förklara det som kan vara oklart för lyssnaren

Public service-handboken (2014, s. 167).

32. I det här avsnittet är andraspråkstalaras uttal i fokus. Brytning är en av de saker som gör att en talare kan identifieras som andraspråkstalarare. Men det finns förstås flera andra inlärardrag som signalerar att någon har ett annat modersmål än svenska, till exempel en ordföljd som avviker från standardspråkets norm. Hur gymnasieelever och lärare bedömer sådana inlärardrag studerades av språkvetarna Catrin Norrby och Gisela Håkansson. I en enkätstudie lät över de 1 200 elever och lärare från 18 gymnasieskolor runt om i Sverige poängsätta 14 meningar, hämtade från autentiskt talat eller skrivet språk. Två av meningarna kom från uppsatser, skrivna av vuxna andraspråkstalarare. Ordföljden i båda meningarna avvek från standard-ordföljden. I fokusgruppsamtal med ett urval av elever och lärare diskuterade deltagarna dessa två exempel på andraspråks-svenska i termer av ”invandrarelev, någon som inte har svenska som modersmål, khemiriska, Rinkebysvenska” (Norrby & Håkansson 2018, s. 204). Samtalsmaterialet visar alltså att de två exempelmeningarna mycket riktigt associerades med andraspråkstalarare. Enkätsvaren visar att meningarna bedömdes mycket negativt, såväl av lärarna som av eleverna från de 18 gymnasieskolorna, vilket vittnar om andraspråkssvenskans låga status.

33. Muntlig information från ett möte med språkvårdarna på Sveriges Radio, 15 november 2019.

Såväl dialekt som brytning får och ska alltså höras i radio och tv, vilket upprör en del lyssnare och tittare. Språkvårdarna på public service bedömer att det endast är en liten del av publiken som blir uppretad, men att de i gengäld är väldigt högljudda: ”de är bra på att höra av sig”. Det som verkar reta mest gäller framför allt två områden: språket i nyheter och i barnprogram. I fråga om nyheter kräver man något man beskriver som en ”neutral och korrekt” svenska. När det gäller program som riktar sig till barn är reaktionerna ofta mer känslomässiga: ”våra barn ska inte behöva höra en sådan svenska”. ”Sådan svenska” syftar då till ”bruten svenska” eller svenska ”från orten”, förklarar språkvårdarna.

Språkvårdarna har också noterat att det verkar finnas en hierarki bland olika sorters brytning. Brytning från något av högstatusspråken franska, tyska och engelska är okej. Folk känner igen det och public service får sällan klagomål när sådana brytningar hörs i radio eller tv. Fransk, tysk eller engelsk brytning uppfattas uppenbarligen inte som ett hot mot svenska språket. Andra sorters brytning som inte är lika lättidentifierade för publiken, från till exempel arabiska, turkiska och bosniska, verkar väcka mer irritation. I klagomålen klumpas vanligtvis alla dessa vitt skilda brytningar ihop under beteckningen *invandrarvenska*. Där ingår också olika former av förortsindexerad svenska. Budskapet i dessa klagomål är tydligt. En sådan svenska vill man inte höra i radio och tv. Språkvårdarna påpekar att klagomålen mer sällan kommer från P3-lyssnare, trots att röster med brytning eller förortsklang oftare hörs i just den kanalen. P3 har en yngre lyssnarpublik och språkvårdarnas kvalificerade gissning är att de här formerna av språklig variation inte är lika främmande för dessa mer globalt orienterade unga människor. Många unga idag möter helt enkelt oftare olika sätt att tala svenska i sin vardag.

Hur svarar då public service på sådana publikreaktioner? De gör lite olika. Vissa av dessa frågor och klagomål återkommer ofta, och då skickar man ett på förhand formulerat standard svar som sammanfattar vilken hållning public service har vad gäller användning av dialekt och brytning i radio och tv. I det står bland annat:

Språkvårdens hållning är att den språkliga mångfald som hörs i samhället även ska höras i public service, eftersom vi gör radio och tv för hela Sverige. Den inkluderar både regionala dialekter och svenska som andraspråk. [...] Med andra ord varken kan eller vill vi förespråka en enskild rikssvensk talspraksvariant, eftersom det inte finns någon sådan.

Begriplighet är ett nyckelord inom public service, och det är vår uppfattning att de olika språkvarieteter som hörs i våra kanaler inte påverkar begripligheten nämnvärt i ett givet sammanhang. Vi vet att en del tittare och lyssnare tycker att (vissa) dialekter³⁴ är störande, men det är ett störmoment som upplevs olika från person till person – och oundvikligt just därför att den talade svenskan kan låta på så många olika sätt. Dessutom anser vi att vi inte kan leva upp till ett annat viktigt ledord – trovärdighet – om vi bara skulle låta vissa röster höras.

Det här standardsvaret fungerar väl för de vanligast förekommande publikreaktionerna. Mer specifika frågor och synpunkter får dock en individuell behandling.

Public service för ingen statistik över de publikreaktioner som de får in. Därför kan det vara intressant att gå tillbaka till MIN-projektets telefonundersökning, i vilken följande fråga ställdes om språket i etermedierna: *Vad anser du om att anställda på radio och tv använder sitt vanliga talspråk i stället för rikssvenska i programmen som sänds?* Endast 16 procent av de intervjuade svarade att de är ganska eller mycket negativa till att andra röster än standardsvenska hörs i public service, medan 60 procent var ganska eller mycket positiva (Hammaro 2006). Det som är lite problematiskt med själva frågeformuleringen är att vi inte kan veta hur de intervjuade har tolkat uttrycket *vanligt talspråk* (som dialekt eller brytning eller ...?). I en annan telefonenkät, några år tidigare, ingick dock en fråga som explicit rörde attityder till brytning. Enkäten genomfördes inom ramen för den statliga utredningen *Mål i mun* (SOU 2002:27) och handlade om olika språkrelaterade spörsmål. De intervjuade fick bland annat ta ställning till påståendet: *Man måste acceptera att invandrare talar*

34. I samtalet med språkvårdarna (2019-11-15) påpekade de att formuleringen här egentligen borde inkludera även olika former av migrationsrelaterad språklig variation.

svenska med utländsk brytning. Hela 94 procent av de 1 000 slumpmässigt utvalda deltagare instämde med detta påstående (Nygård 2002), vilket måste tolkas som att de flesta människor i Sverige, åtminstone i början av 2000-talet, inte tyckte att ”bruten svenska” var särskilt problematisk. Men vi vet förstås inte om den här tillåtande attityden gäller generellt, för alla olika typer av brytning – och vi vet inte heller om samma siffra gäller än idag.

Attityder till brytning behandlas också i en doktorsavhandling av kognitionsforskaren Niklas Torstensson (Torstensson 2010). En av delstudierna i avhandlingen rapporterar om ett lyssnar-experiment med 42 enspråkiga studenter från Umeå universitet. Studenterna fick lyssna på nio talprov med olika former av brytning. Sedan fick de i uppgift att i tur och ordning bedöma talarnas personliga kvaliteter och egenskaper på 18 attitydskalor, identifiera brytningen, ge en uppskattning av brytningens styrka samt gissa talarens utbildningsnivå och yrke. Torstenssons undersökning bekräftar i stort sett resultaten från Cunningham-Anderssons och Engstrands studie ovan. Att känna igen den engelska, finska och tyska talarens modersmål och ursprungsland vållade inga problem för studenterna, men de andra formerna av brytning, arabisk, turkisk, ungersk, polsk, serbo-kroatisk [sic!] och spansk, var mycket svårare att placera. Torstensson fann inget enkelt samband mellan styrkan hos en brytning och attityden till brytningen i fråga. ”En stark brytning kan resultera i väldigt positiva omdömen gällande vissa egenskaper och en svag eller måttlig brytning kan fortfarande inverka negativt”, förklarar Torstensson i en intervju i Sveriges Radio, ”det beror på vilken typ av brytning det rör sig om”.³⁵ Det upplevda kulturella avståndet till talarnas ursprungsland visade sig nämligen spela roll för bedömningen. En brytning från Mellanöstern eller Östeuropa upplevdes som mer negativ än en västeuropeisk brytning. Torstenssons slutsats är att det inte är

personen i sig vi bedömer när vi hör någon form av brytning, utan att sådana bedömningar görs utifrån en association till ett geografiskt område, och våra stereotypa föreställningar om hur personerna i det området är.³⁶

Samma år lades också en magisteruppsats om attityder till brytning fram, närmare bestämt om attityder till svenska med engelsk respektive persisk brytning. Uppsatsens författare, Henning Årman, genomförde sin datainsamling på en biograf i centrala Stockholm (Årman 2010). Vid tre olika filmvisningar fick biobesökarna, som var omedvetna om att de deltog i en forskningsstudie, lyssna på ett inspelat meddelande där publiken uppmanades att delta i en kvalitetsundersökning genom att fylla i en enkät med frågor om biobesöket. Den första kvällen lästes meddelandet upp av någon med engelska som förstaspråk. Då gav 38 procent av publiken ett positivt gensvar och fyllde i enkäten. Meddelandet som spelades upp den andra kvällen hade talats in av en modersmålstalare av svenska, vilket gav ett gensvar på 24 procent, och den tredje kvällen av någon med persiska som modersmål. Då svarade 11 procent på enkäten. Publikens gensvar på uppmaningen togs som uttryck för deras attityder till de olika uppläsningarna. Årmans slutsats är att publiken verkar föredra engelsk brytning före infödd svenska före persisk brytning. Med en fjärde biopublik genomförde Årman en enkätundersökning som innehöll frågor om språklig mångfald i Sverige. Majoriteten av frågorna var hämtade från telefonenkäten till den statliga utredningen *Mål i mun* som nämndes ovan (Nygård 2002). Resultaten från Årmans och Nygårds undersökningar sammanfaller i hög grad. Årmans biopublik förhöll sig positiv till språklig mångfald i Sverige och upplevde inte svenska med brytning som något negativt.

I samband med inspelningen av textmeddelandet genomförde Årman också en intervju med de tre talarna om deras upplevelse av andra

35. Inslaget med rubriken *Brytning avgör hur personer uppfattas* sändes i P4 Skaraborg den 21 januari 2010.

36. I en studie om svenskars attityder till etnisk mångfald arbetar också sociologerna Fereshteh Ahmadi, Mehrdad Darvishpour, Orlando Mella och Irving Palm med dimensionen *kulturellt avstånd* mellan majoritetsbefolkningen i det svenska samhället och människor med utländsk bakgrund (se även Deprez-Sims & Morris 2013). Två tydliga grupper bildas, skriver författarna: de som uppfattas vara rätt lika majoriteten – andra skandinaver, amerikaner, engelsmän, tyskar – och de som minst liknar denna majoritet – sydeuropeer, östeuropeer, asiater, afrikaner och latinamerikaner. De som bedöms befinna sig längst bort är människor som kommer från de muslimska länderna i Mellanöstern och i norra Afrika. Majoritetsbefolkningens interaktion med människor från de här länderna är lågfrekvent, skriver forskarna, vilket ”kan vara en av orsakerna till varför attityder mot människor som kommer från Mellanöstern eller Afrika är mer negativa” (Ahmadi m.fl. 2015, s. 25).

människors attityder till deras språk och brytning. Talaren med iransk bakgrund berättar då att han ofta upplever att folk inte tar honom på allvar och tror att han inte förstår. Då pratar de till honom ”som man pratar till ett barn”. Den engelska talaren, som har en starkare brytning än den iranska, har inte alls sådana erfarenheter. Snarare tvärtom. Han berättar: ”Ja, jag kan säga bara att vi blir bemötta bara positivt av svenskar, för att så snart vi börjar prata då avslöjas att vi är icke-svenskar och de gissar oftast rätt, att vi är från England” (Årman 2010, s. 24). Han tillägger också att han misstänker att andra sorters brytning inte får samma positiva bemötande. Årman konstaterar att de två andraspråkstalarnas egna upplevelser stämmer väl överens med biopublikens beteende. Det var 3,5 gånger fler biobesökare som följde uppmaningen att delta i biografens kvalitetsundersökning när textmeddelandet lästes av talaren med engelsk brytning jämfört med talaren med persisk brytning.

Nu finns det ju många olika sorters engelsk brytning. Är det så att alla engelska brytningar väcker positiva reaktioner? Det vet vi faktiskt inte, eftersom det inte finns någon forskning om det i Sverige. Men det finns förstås berättelser om personliga erfarenheter i frågan. En anställd i restaurangbranschen i Sverige med engelska som ett av sina modersmål, berättar i en krönika om attitydskillnader till hans kenyanska engelska, och några kollegors brittiska och amerikanska engelska. Kollegorna insisterade alltid på att prata engelska till restaurangbesökarna. Det blev aldrig något problem, kunderna svarade på engelska och sa aldrig åt dem att ”det nog skulle vara bra för dig att lära dig svenska, du bor trots allt i Sverige nu och det är viktigt att kunna landets språk”. Men den uppmaningen fick krönikören allt som oftast när han talade sin kenyanska engelska. Så han tog itu med saken och gick språkkurser. Men när han väl hade lärt sig svenska och började använda det på jobbet, fick han ofta höra att hans kenyansk-engelska brytning var så svår att förstå. ”Du borde verkligen göra något åt den.” Krönikans poäng går inte att misstolka. Det fungerar att prata engelska i Sverige, men det ska vara rätt sorts engelska. Och det funkar att ha en engelsk brytning, men det ska vara rätt brytning, det vill säga amerikansk eller brittisk. Detta är förstås anekdotisk evidens, men iakttagelsen skulle vara värd att utforska mer systematiskt.

En andraspråkstales brytning aktualiserar inte bara folks språkattityder, utan den påverkar också hur talaren bedöms i andra avseenden. Som nämnts ovan så kände den iranska talaren i Årmans studie sig ofta infantiliserad. Att människor som talar med brytning riskerar att bli infantiliserade visar även en studie av Mats Landqvist (Landqvist 2011). Landqvist analyserade två innehållsmässigt snarlika samtal till Sjukvårdsupplysningen 1177. Uppringaren i det första samtalet har svenska som modersmål och uppringaren i det andra samtalet talar svenska med brytning. Båda är oroliga mammor som ringer med anledning av att deras barn är sjuka, och båda har frågor om läkemedelsdosering. Det är samma sjuksköterska som tar hand om båda samtalen. Hen bemöter mammorna på helt olika sätt. Mamman med svenska som förstaspråk får ett respektfullt bemötande medan mamman med brytning behandlas som en ovetande och mindre kompetent förälder.

Det är inte heller ovanligt att människor drar slutsatser om en andraspråkstales yrkeslämplighet och yrkeskompetens utifrån dennes brytning. Detta har påvisats i en rad studier, internationella såväl som svenska (för en översikt, se Lippi-Green 2012). Tvåspråkighetsforskaren Maria Wingstedt bad drygt 330 slumpmässigt utvalda personer i en enkätstudie att ta ställning till i vilka yrken det är okej att tala med brytning (Wingstedt 1998, s. 280). Svaren sammanfattas i tabell 1:

TABELL 1. Brytning acceptabel?

YRKESGRUPP	JA (%)	KANSKE (%)	NEJ (%)	VET EJ (%)
snickare	86,1	12,1	1,5	0,3
busschaufför	75,2	20,3	4,2	0,3
vårdbiträde	73,3	17,0	9,1	0,6
läkare	71,5	16,4	11,5	0,6
social-sekreterare	57,0	20,0	20,9	2,1
statlig tjänsteman	53,6	21,2	23,3	1,8
polis	53,5	19,1	26,1	1,2
ämneslärare	50,5	29,2	18,5	1,8
telefonförsäljare	47,9	26,2	24,4	1,5
nyhetsuppläsare i tv	26,7	18,8	54,1	0,3
statsminister	22,5	18,8	58,7	0,3
svensklärare	14,2	17,0	67,6	1,2

Intressant är att endast en liten minoritet av deltagarna anser att svensklärare ska få ha en brytning. Statsministrar och nyhetsuppläsare ska inte heller tala med brytning. Däremot tycker betydligt fler att det går bra att snickare, busschaufförer, vårdbiträde och även läkare gör det. Vad gäller snickare och busschaufförer är svaren inte oväntade, eftersom språket inte har någon central roll i deras yrkesutövning. Men det har det inom vården. Där är det av största vikt att vårdpersonal och patienter förstår varandra. En kvalificerad gissning är att patienter i en vårdsituation är beredda att anstränga sig för att förstå den utländska vårdpersonalen, eftersom patienterna befinner sig i en beroendesituation. Och utländsk vårdpersonal är medvetna om detta och måna om att se till att kommunikationen med patienterna fungerar.

Frågan om interkulturell kommunikation i vården togs upp i en studie, tio år senare, av lingvisten Nataliya Berbyuk Lindström. Hon intervjuade läkare från 25 länder om deras upplevelser av att arbeta i den svenska vården. Berbyuk Lindström frågade om det förekommer att brytning leder till att deras yrkeskompetens betvivlas. Det bekräftar några av de intervjuade läkarna: "[...] pga. bristande språket ifrågasätts kunskapsnivån. Man blandar ihop den. Den som inte kan språket kan ju inte kunna läkarvetenskapen heller" (Berbyuk Lindström 2008, s. 106). Liknande erfarenheter av att känna sig otillräcklig och ifrågasatt beskrivs också i andra intervjustudier med utländska läkare (bland annat Tykesson, Kahlin & Oana Romantan 2017). Många läkare upplever att patienterna jämför dem med svenska läkare, vilket gör att de känner extra press på sig att göra ett gott intryck. Berbyuk Lindström intervjuade även drygt 150 patienter om deras erfarenheter av utländska läkare. En del patienter upplever att läkarnas "brutna" svenska bidrar till förståelseproblem och en minoritet av dem medger också att det gör att de tvivlar på läkarnas professionalism.³⁷ Men överlag fungerar kommunikationen mellan utländska läkare och svenska patienter bra, tycker 78 procent av läkarna och 75 procent av patienterna. Patienterna uppskattar framför allt att läkarna avsätter gott om tid för konsultationen (mer tid än svenska läkare),

att de ger utförlig återkoppling samt att de är noggranna och lyssnande.

Attityder till utländska lärare i den svenska skolan undersöktes i en studie av Sally Boyd (Boyd 2004, se även Boyd & Bredänge 2013). I studien fick en grupp skolledare och lärarutbildare titta på inspelade lektioner med fem utlandsfödda lärare. Sedan fick de bedöma brytningsgraden i lärarnas svenska, deras språkkompetens mer generellt och deras pedagogiska egenskaper i olika undervisningssituationer. Forskarna fann två tydliga samband. För det första färgade en stark brytning av sig på hur andra aspekter av språket, som grammatisk korrekthet och lexikal variation, bedömdes. För det andra drog skolledarna och lärarutbildarna slutsatser om lärarnas yrkeskompetens utifrån just brytningsgrad. Ju starkare brytning en lärare uppskattades ha, desto mindre skicklig ansågs hen vara som lärare. Forskarna diskuterade frågan om brytning hos utländska lärare även med en stor elevgrupp, bestående av elever från sex gymnasieklasser. Eleverna var inte lika dömande. De flesta tyckte att man snabbt vänjer sig vid en brytning. Efter ett tag märks brytningen inte av och andra intryck tar över, förklarade de. En mindre grupp elever uttryckte dock att de vill ha lärare med svenska som modersmål, nämligen de elever som mer nyligen hade kommit till Sverige. De kände att de behövde "bra infödda svenska modeller för sin språkutveckling" (Boyd 2004, s. 433). Samma oro för att en lärares brytning kan ha negativ inverkan på barns språkutveckling uttrycks också av föräldrar till yngre skolbarn, påpekar forskarna: "Hur ska en lärare kunna lära barn läsa och skriva om hon inte talar en 'perfekt' svenska?" (Boyd & Bredänge 2013, s. 451).

Motstånd från föräldrar mot lärare med annat modersmål än svenska har även uppmärksammats i andra studier, ett motstånd som kan komma från såväl majoritetsföräldrar som invandrade föräldrar. I en intervjustudie av pedagogikforskaren Monica Sandlund intygar ett antal lärare med utländsk bakgrund att de, åtminstone initialt, möter misstänksamhet och en avvaktande inställning bland en del enspråkigt svenska föräldrar. En av dem berättar att "jag var tvungen att hålla koll på

37. Berbyuk Lindström betonar att det här är en känslig fråga och att det inte är helt säkert att svaren verkligen speglar patienternas upplevelser; det kan med andra ord vara fler patienter som ställer sig negativa till utländska läkare.

hur jag pratade hela tiden. Prata rätt och sånt (.) va mer försiktig, men äh (.) ja men de ville kolla” (Sandlund 2010, s. 160). I en stor enkätundersökning bland 240 skolledare i södra Sverige framhöll flera av deltagarna att föräldrar med utländsk bakgrund ofta kräver ”svensk personal och en helsvensk skola så att deras barn får lära sig riktig svenska”, men att även majoritetsföräldrar kan reagera om läraren inte talar ”korrekt svenska” (Jönsson & Rubinstein Reich 2004, s. 50). Också bland en del skolledare själv fanns en oro för elevernas språkutveckling, särskilt för att elever med annat modersmål än svenska skulle lära sig ”fel svenska” när de undervisas av lärare med utländsk bakgrund.

Språkets roll för hur vi blir bedömda som människor framträder med all tydlighet i dessa studier. *”Perhaps nothing defines us more than our linguistic skills; nothing determines as much about where we can and cannot go. How we talk may be the first – and last – clue about our intelligence and whether we’re trusted or feared, heard or ignored, admitted or excluded”*, skrev den nordamerikanska juridikforskaren David Troutt för mer än tjugo år sedan (Los Angeles Times 12 januari 1997). Den insikten verkar nu också ha blivit mer allmän i Sverige. Många svenskar är övertygade om att en brytning kan göra det svårt för en andraspråkstalarare att få tillträde till vissa yrken, och till arbetsmarknaden generellt. I en stor europeisk undersökning – *Discrimination in the EU in 2015* (Europeiska kommissionen 2015) – fick 1 000 invånare i de olika EU-medlemsstaterna svara på frågor om vilka hinder de tror att invandrare möter när de söker sig in på arbetsmarknaden. Hela 72 procent av de svenska deltagarna uppgav att de tror att brytning kan vara ett hinder, vilket var den högsta siffran i hela EU. Medelvärdet för samtliga EU-länder låg på 36 procent.

Sammantaget visar studierna som har beskrivits ovan på en tydlig koppling mellan brytning och attityder till talaren. En aspekt av detta är att

människor utifrån en andraspråkstalarares brytning drar slutsatser om såväl talarens lämplighet för ett visst yrke som dennes yrkeskompetens. Men om det är styrkan hos en brytning eller brytningens härkomst som har störst påverkan på attityderna, det råder det inte konsensus kring.

3.4 Förortsindexerad svenska

I föregående avsnitt om attityder till brytning nämndes att public service får en del upprörda lyssnar- och tittarreaktioner, och att en hög andel av dem gäller språket i barnprogram. Särskilt förekomsten av svenska som på något sätt låter förortsk väcker irritation, berättade språkvårdarna. Ett program som har retat upp en del tittare är barnprogrammet *Bilakuten*. Programmet handlar om olika typer av utryckningsfordon, brandbilar, djurambulanser, bogserbåtar, m.m. I varje avsnitt presenteras inledningsvis ett nytt fordon av en berättarröst. Sedan får barnen som medverkar i det aktuella avsnittet träffa fordonets chaufför och åka med på en tur. Det är många olika barn och vuxna som medverkar i programmet, så det är olika röster som hörs i olika avsnitt. Men berättarrösten, som tillhör en glad liten kille, återkommer i varje avsnitt. Av alla medverkande i *Bilakuten* är det endast den här berättarrösten som inte låter enspråkigt infödd svensk. Pojken har ett staccatoartat uttal som ofta förknippas med mångspråkiga förortsområden (se avsnitt 1.3) och han använder även några enstaka slanguttryck som *shoo*, *bre*, *fett nice*. För övrigt är hans svenska helt standardenlig. Men klangen och de få slangorden får vissa tittare att reagera.³⁸ Här följer några exempel på sådana reaktioner:

Det var det sorgligaste jag sett. Min son ska ej lära sig ”blatte” språk. På barnkanalen borde det eller rättare sagt ska det vara riks svenska! Vi bor i Sverige. Barnen tar efter allt. Så snälla väx upp! Ni ska ej sända ”orten”, ”blatte” språk. Utan ENBART SVENSKA! // Mycket arg och besviken mamma!

38. Att publiken reagerar när nya röster hörs i etermedierna är förstås inget nytt. Då den första kvinnliga nyhetsuppläsaren framträdde i radio (Astrid Kindstrand, 1938) utbröt en publikstorm. Många arga lyssnare hörde av sig till Sveriges Radio för att klaga: ”Ja, ser du, här har det kommit den där kvinnorösten här på dagsnyheterna här. Och det är det enda som jag hör på. Och jag vill inte höra det vidare! Då kommer jag att sluta med licensen! Så ont om karlar är det väl inte!” utbröt en av dem. Och även om SR sedan länge har släppt kravet på ett ”neutralt rikssvenskt” radiospråk är det än idag många lyssnare som retar sig på att skånska röster hörs i radio. Språkvårdarna på public service berättar att de ofta får höra den något syrliga lyssnarkommentaren ”Är det numera ett krav att tala skånska för att kunna få en anställning på SR?”.

Jag undrar hur man tänkte med barnet som berättar i ”bilakuten”? Det sista jag vill är att min 3-åring ska lära sig ”sho brursan, fett nice” osv! Det kan inte vara enligt SVT:s normer att lära ut ett sånt språk/sätt att prata?

Andra tittare anmärker också på pojkens grammatik:

Vi föräldrar har dock stora invändningar mot språkbruket hos pojken som kommenterar händelserna i programmet. Dels är det felaktig svenska grammatiskt och dels innehåller kommentarerna ord som ”fett” osv. Varför har ni valt att godkänna dessa kommentarer med felaktig svenska och slangord som inte främjar mindre barns språkutveckling positivt??

Det intressanta med denna kritik är att skribenterna beskriver ett språkbruk som pojken faktiskt inte har, nämligen grammatiskt felaktig svenska, men som de uppenbarligen förväntar sig höra. Pojkens uttal och de fåtal slangord han använder triggar igång sådana associationer. Skribenterna gör alltså antaganden om pojkens språk som är baserade på stereotyper av talare och sätt att tala, vilka vid systematisk analys inte visar sig stämma. Pojken gör inga grammatiska avvikelser från standardsvenskan överhuvudtaget.

Gemensamt för dessa klagomål är att skribenterna uttrycker en oro för att det skulle ha en negativ påverkan på barnens språkutveckling om de får höra sådant språk. Det är alltså precis samma synpunkt som fördes fram ifråga om förekomsten av importord, kodväxling och brytning i samtal med barn (avsnitt 3.1–3.3). Lite hårdtaget blir slutsatsen då att barn ska skyddas från, eller i vart fall inte utsättas för, det som uppfattas som ”osvenskt” språkbruk.

I avsnitten nedan ska vi se vad forskningen har kommit fram till om människors attityder till olika sätt att tala svenska som indexerar förortsanknytning, det vill säga attityder till både ungdomars *förortsslang*, och till en mer standardnära svenska med en klang av förorten, som här kallas *förortssvenska*.

3.4.1 Förortsslang

Nya former av språklig variation väcker ofta starka reaktioner. Här kan det vara intressant att jämföra reaktioner på olika nya sätt att tala svenska som uppstått under skilda epoker, nämligen dagens förortsslang och den gamla söderslangen i Stockholm. Förortsslang är (som beskrivits ovan i avsnitt 2.4.1) en slangpräglad ungdomsstil som under senare decennier har utvecklats bland unga människor i språkligt och kulturellt heterogena miljöer. Den började uppmärksammas i massmedia i mitten av 1980-talet. *Söderslangen* eller *ekenssnacket* uppstod under början av 1900-talet som en följd av inhemsk migration, från svensk landsbygd till staden. Även den röntte stor uppmärksamhet. I en studie om attityder till stockholmspråk förr och nu beskriver språkforskaren Ulla-Britt Kotsinas hur söderslangen i massmedierna framställdes som ett hot mot det svenska språket. Skribenterna uttryckte en stark oro för språklig utarmning bland tidens ungdom. Så här kunde det låta i tidningsrubrikerna:

- Slangen hotar vår ordsfatt (DN 1918)
- Språkväktare måste gå i härnad mot Stockholmsdialektens oarter (NDA 1928)
- Stockholmskan börjar erövra riksspråket. (NDA 1933). Underrubriker i artikeln:
 - * Stockholmspojken i landsorten blir språklig smittobärare
 - * Göteborg och Örebro redan intagna
 - * Skolorna måste ta upp kampen mot faran
- Ekenssnack en skändning av det svenska språket (Arbetet 1968)

I dag ser knappast någon söderslangen som ett hot. Frågan är snarare om det finns några talare kvar än. Men liknande, nästan krigiska, rubriker återkom ett drygt halvt sekel senare, i rapporteringen om förortsslangen, eller med dåtidens beteckning, *rinkebysvenskan*³⁹ (Kotsinas 1991, s. 164):

- ”Rinkebysvenskan” tar över (DN 1987)
- Rinkebysvenskan ska bekämpas! (Fackläraren 1989)
- Stoppa Rinkebysvenskan (På lätt svenska 1989)

39. Själva stadsdelen Rinkeby kom på 1980-talet att bli en symbol för hela det mångkulturella Sverige, därav beteckningen ”rinkebysvenska” (Bijvoet & Fraurud 2010).

De senaste decenniernas medie- och samhällsdebatt kring förortsindexerade ungdomsstilar i Sverige har analyserats ur ett språkideologiskt perspektiv i olika studier, bland annat av språkforskarna Christopher Stroud, Maria Wingstedt och Tommaso Milani, samt av Rickard Jonsson som är forskare i barn- och ungdomsvetenskap. I olika debattinlägg och reportage har språket bland unga i förorten mestadels framställts på ett mycket negativt sätt.⁴⁰ Under 1980- och 1990-talet beskrevs förortsslangens som ”en gettoiserad form av svenska som användes av invandrare, och som var ett resultat av otillräcklig exponering för rikare nätverk av infödda talare” (Stroud 2013, s. 323). Det uppfattades som dåligt språk, som ”osvenskt” eller ”utländskt”, och som något som hotar den ”riktiga” svenskan. Det fanns alltså ett slags språklig främlingsrädsla (Stroud & Wingstedt 1989). I diskussionerna uttrycktes en oro för förortsslangens nästan smittsamma karaktär och för faran att slangspråket skulle ta sig in i ”etniskt svenska hem” (Stroud 2004, s. 199). Just verb som *hota* och *smitta* är ”typiskt för diskurser om moralpanik och social marginalisering”, påpekar Stroud (2013, s. 322). Förortsslangens stigma har under det senaste decenniet delvis ändrat karaktär, eller snarare byggts på. I samband med den tidigare nämnda *blattesvenskadebatten* (se avsnitt 3.1.2) blev slangspråket beskyllt för att vara sexistiskt och homofobiskt, ett uttryck för aggressiv maskulinitet samt starkt kopplat till sociala problem, misslyckad skolgång och kriminalitet (Jonsson 2007, Jonsson & Milani 2010, Milani 2010, Milani & Jonsson 2012, Jonsson, Årman & Milani 2019). Även i andra länder där liknande slangpräglade samtalsstilar har uppstått bland ungdomar i urbana mångspråkiga bostadsmiljöer ser vi den här typen av beskrivningar i medierna (se till exempel Cornips, Jaspers & de Rooij 2015, Svendsen & Marzo 2015).

Vuxensamhällets attityder till den här formen av språklig variation är med andra ord generellt mycket negativa. Detta är något som förortsslangens talare är medvetna om och förhåller sig till. Resultat från olika intervjustudier (Bijvoet 2002, Runfors 2009, Milani & Jonsson 2012) visar att en del av ungdomarna själva har anammat en negativ syn på slangspråket. De beskriver det som förenklat, fult och dåligt språk, de tycker att det är fel att prata så och de uttrycker en oro för att användning av slangspråket kan ”smitta av sig” på och försämra deras mer formella svenska. På så sätt reproducerar ungdomarna själva föreställningen om en språklig hierarki (Jonsson & Milani 2012). Jonsson, som i två etnografiska studier har följt ett stort antal högstadiel elever med bakgrund i ett mångspråkigt förortsområde, beskriver hur eleverna ibland väljer bort förortsslangens och talar en mer standardnära svenska för att ”visa en lojalitet med undervisningen” och ”iscensätta positionen som ’god elev’” och ”skötsam svensk” (Jonsson 2007, s. 116, se även Jonsson & Milani 2012, Jonsson 2013). Men eleverna kan också göra motstånd mot klassrummets officiella samtalsformer. Det gör de genom att tala slangspråket i skolan, och därmed signalera en tuff, kaxig attityd (Jonsson & Milani 2012, se även Bijvoet 2002). Förortsslang kan alltså, precis som vi såg ovan i avsnittet om kodväxling, användas för att utmana maktrelationerna i klassrummet. Men språket kan också fylla andra funktioner. Det används som en markör som signalerar en identifikation med den mångspråkiga förorten.⁴¹ Att tala slang är alltså ett sätt att skapa en gemenskap med andra unga från ”orten”. Slangen används också på ett lekfullt sätt, för att skämta och utmana varandra i verbala dueller (Bijvoet 2002, Jonsson 2007, Runfors 2009).

Benägenheten att associera standardsvenska

40. För en tidig, kritisk analys av massmediala texter om mångspråkiga förortsmiljöer och dess invånare, se rapporten *Miljonprogram och media*, skriven av kulturgeografen Irene Molina och etnologerna Urban Ericsson och Per-Markku Ristilampi (Ericsson m.fl. 2000). Jonsson och Milani konstaterar att: ”Det mångkulturella samhället har i svensk offentlig debatt beskrivits som något positivt, något som hyllas och som försvaras. Alltjämt finns emellertid en mindre explicit förståelse av den mångkulturella skolan eller den mångkulturella förorten som *mindre* åtråvärd och som en plats man faktiskt kan falla oroande och negativa kommentarer om, även inom ramen för den politiskt korrekta debatten” (Jonsson & Milani 2012, s. 69).

41. Som nämnts ovan förknippas förortsslangens framför allt med ungdomar från urbana mångspråkiga bostadsområden. Men i samband med rapmusikens ökade popularitet har slangens fått prestige även bland en del unga utan anknytning till ”orten” som plockat upp en del ord från förortsslangens och även några prosodiska drag. ”Plastturkar” eller ”wannabees” kallades dessa ungdomar av de mellanstadiel elever som jag intervjuade i början av 2000-talet i några av Stockholms mångspråkiga ytterstadsområden (Bijvoet 2002). Och gymnasieeleverna som deltog i en nyare studie av Henning Årman beskriver samma fenomen (ibland direkt, ibland indirekt) som en form av kulturell appropriering (Årman 2018) – något som även ungdomarna i Karin Selters etnografiska studie påpekar (Senter, under arbete).

med att vara duktig och ordentlig, och förortsslang med att vara en stökig slarvare (Jonsson 2007, Milani & Jonsson 2012) observerade även min kollega Kari Fraurud och jag bland deltagarna i en stor perceptionsstudie (Bijvoet & Fraurud 2010, 2012, 2016). Sammanlagt deltog nästan 350 elever från nio olika gymnasieskolor runt om i Stockholm i det som kallades SALAM-projektet.⁴² Med hjälp av ett lyssnartest undersökte vi likheter och skillnader i hur unga stockholmare med olika social och språklig bakgrund tolkar den språkliga variation som omger dem. Olika typer av perceptionsdata kombinerades, såväl kvantitativa som kvalitativa, insamlade med såväl direkta som mer indirekta metoder: attitydskalor, enkät med slutna och öppna frågor, samt gruppdiskussioner. I lyssnartestet fick eleverna bedöma tolv korta talprov från unga Stockholmstalare. Även de hade olika språklig och social bakgrund. De var såväl enspråkiga som flerspråkiga och från olika delar av staden.⁴³ Talproven spelades upp ett i taget för eleverna, som först fick bedöma talarna med hjälp av graderade attitydskalor med egenskaper som *tuff*, *ordentlig* och *själsäker*. Sedan fick de föreslå en beteckning för talarens sätt att prata och göra gissningar om talarens språkliga bakgrund. Eleverna fick också markera på Stockholms tunnelbanekarta var de trodde att talaren bodde. Efter enkäten genomfördes fokusgruppsamtal med en femtedel av alla elever, där olika aspekter av språklig variation bland unga i Stockholm idag diskuterades.

Syftet med SALAM-studien var att undersöka om olika individer och grupper skiljer sig i fråga om *vad* de hör och *hur* de tolkar det de hör, det vill säga:

1. skiljer eleverna mellan olika sorters språklig variation?
2. vilka beteckningar använder de för olika sätt att tala, och vilken variation ryms inom ramen för en specifik beteckning?
3. hur bedömer de språket och dess talare?

Resultaten från den här studien visar att det råder en stor enighet bland eleverna från de nio skolorna ifråga om hur de bedömde *vissa* av de tolv

talproven. Två tydliga stereotyper framträdde i elevernas svar. Å ena sidan den kaxiga flerspråkiga förortsskillen som talar förortsslang, å andra sidan den fina enspråkiga överklassflickan som talar en standardnära svenska. Här var lyssnarna alltså helt överens. Medan killen bedömdes vara *tuff* och *själsäker*, men inte *ordentlig*, *trevlig* eller *intelligent*, bedömdes flickan precis tvärtom: *ordentlig*, *trevlig* och *intelligent*, men inte *tuff* eller *själsäker*.

Ett annat – och minst lika viktigt – resultat är att studien visar att det också kan finnas väsentliga *skillnader* mellan olika (grupper av) lyssnare i hur de uppfattar och bedömer språklig variation. De talprov som inte var lika lätta att identifiera gav nämligen upphov till vitt skilda associationer och attityder för olika lyssnare, vilket kom till uttryck i olika, och ibland helt motsatta, beteckningar för ett och samma talprov. Ett prov kunde exempelvis kallas såväl *arbetarsvenska* som *överklasssvenska*. Generellt visade det sig att olika lyssnare fokuserade på olika aspekter av språket när de bedömde de tolv talproven. Där såg vi en koppling till lyssnarnas egen språkliga bakgrund. Exempelvis kommenterade de enspråkiga eleverna oftare talarens förmodade klasstillhörighet, medan elever med bakgrund i mångspråkiga förorter i större utsträckning lyfte fram språklig korrekthet. De flerspråkiga eleverna använde dessutom uttryck som *bra*, *god* och *fin* svenska för ett större antal av talproven än de enspråkiga, även för några talprov på en mer standardnära svenska med förortsklang, något som i stort sett aldrig förekom bland enspråkiga elever. Det skulle kunna vara ett tecken på att dessa unga har en mindre snäv norm för vad som kan räknas som standardsvenska än de enspråkiga eleverna (Bijvoet & Fraurud 2012). En del av dessa flerspråkiga elever var också ambivalenta vad gällde vilken språklig norm de själva siktade på, vilket bland annat kom till uttryck i diskussioner om för- och nackdelar med att tala ”för svenskt”. I nästan alla fokusgruppsamtal kom frågan upp hur man anpassar sitt sätt att tala i mer formella situationer, som en anställningsintervju. Ungdomarna var helt överens om att det då inte fungerar med förortsslang, men tvivlade samtidigt

42. Akronymen SALAM utläses Sociolinguistic Awareness and Language Attitudes in Multilingual contexts.

43. För att få talprov som var spontana samtidigt som de hade samma innehåll, fick talarna ringa ett simulerat samtal till en nära vän med ett givet budskap.

på om det inte på något sätt får höras att de har sin bakgrund i mångspråkiga storstadsmiljöer. En av fokusgruppdeltagarna undrade:

Men jag känner mer när man försöker dölja sitt eget språk eller vad man ska säga / det känns som om man försöker dölja en del av sig själv / identiteten / ah å det det känns då är man inte äkta så även om man går på en jobbintervju å jag skulle typ ta bort typ asså mitt naturliga språk eller vad jag ska säga då skulle det kännas mer robotiserat som jag bara pratar å typ ingen känsla ingen personlighet å eh då känns det mer som att då skulle ingen vilja anställa mig bara för att jag är som en vit såhåra vitt vitt papper

Bijvoet & Fraurud (2012, s. 314).

Talaren bakom citatet, en 18-årig tjej med förortsanknytning, vädjar här indirekt om ökad språklig tolerans bland de som anställer folk, det vill säga bland så kallade *gatekeepers* eller *grindvakter*. Hon vill gärna kunna få ett jobb utan att behöva ge upp sin språkliga identitet. Den här frågan kommer att diskuteras vidare nedan, i avsnittet om förortssvenska.

Ett annat viktigt resultat från SALAM-studien är att det visade sig att en och samma beteckning kan ha mycket *olika betydelseomfång* för olika deltagare, vilket bekräftar resultaten från en tidigare studie med lite äldre deltagare (se Bijvoet & Fraurud 2008). Det gäller i högsta grad för beteckningen *rinkebysvenska*. För en del lyssnare, ofta elever med mindre erfarenhet av mångspråkiga miljöer, står det för all möjlig svenska med något utländskt, medan andra elever med mer sådan erfarenhet i högre grad skiljer mellan olika former av migrationsrelaterad språklig variation, det vill säga mellan brytning, förortsslang och förortssvenska. Detta är delvis ett naturligt uttryck för en generell tendens när det gäller vår perception av omvärlden. Vi uppfattar fenomenen på längre avstånd från oss själva i termer av grövre kategorier och stereotyper, medan vi urskiljer fler detaljer och distinktioner i den verklighet som närmast omger oss. Sådana skillnader i fråga om sådana kognitiva aspekter har i forskningen uppmärksammats betydligt mindre än de affektiva skillnaderna.

3.4.2 Förortssvenska

Attityder till förortsslangen är alltså väl undersökta, men det gäller inte folks attityder till den mer formella förortssvenskan. Några saker vet vi dock som är relevanta i det här sammanhanget. Vi vet till exempel att en plågsam insikt som delas av många unga killar och tjejer med förortsanknytning är att en hel del människor inte uppfattar skillnaden mellan förortsslang och förortssvenska. När de här ungdomarna talar en mer formell svenska förväxlas det med förortsslang, särskilt av folk som inte är bekanta med mångspråkiga miljöer. Egentligen är det inte så konstigt. Det är ju inte två väsensskilda koder det handlar om, utan vi har snarare att göra med ett kontinuum mellan dessa former av förortsindexerad svenska. Som nämnts ovan (i avsnitt 2.4.2) har även den mer formella svenskan i dessa ungdomars språkliga repertoar ofta en klang av förort i form av ett staccatoartat uttal och en markerad prosodi. Det är mycket iöronfallande språkdrag som generellt förknippas med den välkända förortsslangen. Detta kan tänkas vara en orsak till att den mer formella förortssvenskan ibland förväxlas med förortsförankrade, slangpräglade ungdomsstilar. En sådan förväxling kan leda till att de negativa attityderna som förortsslangen väcker hos många, och som vi sett många exempel på i föregående avsnitt, också aktiveras när någon talar förortssvenska.

Forskning har visat att en sådan förväxling också kan leda till att människor hör sådant som inte finns, utan som de förväntar sig höra. I en pilotstudie till SALAM-projektet fick deltagarna i ett lyssnarexperiment i uppgift att föreslå beteckningar för de olika talproven som de hade fått lyssna på, och sedan bads de även att förklara deras val av beteckning. Ett av talproven väckte uppenbarligen associationer till förortsslang. Det betecknades av hälften av deltagarna som *rinkebysvenska* och några av lyssnarna menade att:

- grammatiken är inte särskilt bra
- ordföljden speciell
- blandar en och ett osv.
- uttalet är något stötigt och ryckigt
- mycket slangord
- mycket *liksom* och *ba*.

Men det aktuella talprovet innehöll varken grammatiska avvikelser från standardsvenska eller slangord och inget *liksom* och *ba* heller. Det som däremot fanns var en tydlig förortsklang (Bijvoet & Fraurud 2008, 2016). Så återigen, precis som i en av tittarreaktionerna på barnprogrammet Bilakuten som presenterades i inledningen till det här kapitlet, så görs antaganden om talarens språk som bygger på stereotypa, essentialiserade uppfattningar av både talare och sätt att tala (Irvine & Gal 2000).

Förväxling mellan förortsslang och förortssvenska förekommer alltså. För den individuella talaren är det självklart alltid en jobbig erfarenhet att bli missförstådd på detta sätt, men särskilt allvarligt blir det om sådana förväxlingar sker i situationer som är avgörande för unga människors möjlighet till social och samhällelig inkludering, till exempel i institutionella samtal som rör bostad, utbildning och arbete.⁴⁴ I sådana situationer kan en felaktig bedömning bidra till att försvåra deras möjligheter att få bostad, tillträde till högre utbildning och arbetsmarknaden, det vill säga det kan bidra till social exkludering. Den här problematiken studerades närmare i en folklingvistisk undersökning om sociolingvistisk medvetenhet och språkattityder bland olika kategorier av gatekeepers (Bijvoet 2018). I studien deltog 95 grindvakter som arbetade som arbetsförmedlare, rekryterare, studie- och karriärvägledare eller lärare (både yrkesverksamma lärare och lärare under utbildning). Upplägget i studien liknade i stort sett SALAM-projektets upplägg, med snarlika uppgifter. I ett lyssnartest fick grindvakterna först på olika sätt utvärdera tio talprov. De tio proven inkluderade två prov vardera på förortssvenska och förortsslang från unga vuxna män. Sedan genomfördes fokusgruppsamtal med ett urval på 20 personer av deltagarna. Under dessa samtal framgick det tydligt att de flesta deltagare blandar ihop förortsslang och förortssvenska, samt att de saknar en begreppsapparat för att beskriva olika former av migrationsrelaterad språklig variation. Detta bekräftades också av resultaten från uppgiften att föreslå en beteckning för de olika talproven. I brist

på adekvata beteckningar för att skilja mellan olika sorters migrationsrelaterad språklig variation använde deltagarna ofta begrepp som *brytning* eller *dialekt*: ”brytning det kanske är fel (.) det är ju inte dialekt heller utan vad ska man kalla det (.) fast det är ju brytning också (.) det finns nog inget bättre ord”, resonerade en av grindvakterna.

I den här studien ingick även ett yrkesgissningstest som samtliga 95 deltagare svarade på. Uppgiften gick ut på att för var och en av talarna ur en lista med svarsalternativ välja vilket yrke de trodde talaren hade. Grindvakterna kunde välja mellan ett antal yrken med längre utbildning och högre social status, och ett antal yrken med kortare utbildning och lägre social status. Resultaten av yrkesgissningstestet vittnar om att dessa grindvakter, trots goda intentioner att på ett medvetet plan vara så fördomsfria som möjligt, har internaliserat de i samhället rådande negativa förväntningarna på unga vuxna med mångspråkig förortsbakgrund, för en talares förmodade förortsbakgrund resulterar i associationer till lågstatusyrken eller arbetslöshet, oavsett om talaren använder förortsslang eller en mer standardnära förortssvenska.

Språkvetaren Sally Boyd påpekade för ett antal år sedan i en intervju i facktidsningen *Publikt* språkattityders roll i rekryteringsprocessen: ”Även kompetenta rekryterare har en tendens att generalisera sin bedömning av en människas uttal till att också gälla deras yrkeskompetens” (Brax 2011). Den slutsatsen verkar fortfarande gälla, visar resultaten från gatekeeperstudien.

3.5 Här står vi

I det här avsnittet sammanfattar jag resultaten från de ovan beskrivna attitydstudierna i stora drag: vad vet vi och var står vi? I sin bok *Språkpolitik* ställer Olle Josephson samma fråga: ”Vad vet vi egentligen om svenskars attityder till språk?” och han svarar själv: ”Inte så mycket”. Svenskar har en pragmatisk syn på språk: det som funkar är okej. För många verkar språk inte vara någon laddad fråga, menar Josephson (Josephson 2018, s. 313).

44. Ett exempel på en sådan förväxling ges av en av ungdomarna (en 18-årig tjej med förortsbakgrund) som Karin Senter följer under fältarbetet inför sin kommande avhandling. Efter en anställningsintervju där tjejen – enligt egen utsaga – hade använt ett formellt språk fick hon ett mejl där bemanningsföretaget meddelade att hon inte fick jobbet med hänvisning till hennes olämpliga språk och användning av slangord (Senter, muntlig kommunikation, september 2017).

Det är lätt att känna igen sig i den här generella beskrivningen av människors inställning i olika språkliga frågor i Sverige. Men nu handlar ju den här rapporten inte om attityder till språkfrågor generellt, utan specifikt om attityder till spår av andra språk i svenskan. Som den här rapporten visar finns det inte så många renodlade attitydstudier på området, men det går att läsa ut en hel del om attityder om man läser mellan raderna i studier som egentligen har ett annat huvudfokus. Det kan till exempel vara studier om språkval i flerspråkiga familjer, om användning av importord, om interkulturell kommunikation på arbetsplatser eller om flerspråkiga individers identitetskonstruktioner. Därutöver finns det en hel del språkideologiskt inriktade studier som är relevanta: de skildrar den samhälleliga kontexten i vilken folks attityder till lånord, kodväxling, brytning och förortsindexerad svenska formas.

Rapportens genomgång av en mängd sådana studier har resulterat i att vi nu ändå har fått lite bättre grepp om hur människor förhåller sig till spår av andra språk i svenskan. Forskningsresultaten skulle kunna sammanfattas i följande punkter:

- Det finns en tydlig språkhierarki i Sverige: (1) svenska och engelska har högst status, och sedan kommer i tur och ordning (2) stora europeiska språk, (3) nordiska grannspråk, inhemska minoritetsspråk och teckenspråk, (4) stora immigrantspråk och (5) små immigrantspråk.
- Vi gillar för det mesta importord från engelska:
 - * de signalerar modernitet och ger status
 - * men de ska inte användas för att göra sig märkvärdig.
- Vi är mer tveksamma till nyare importord från andra språk än engelska.
 - * Ord från efterkrigstidens stora immigrantspråk har knappt satt några spår i svenskan.
 - * Unga människor med förortsanknytning går emot trenden och har ofta en positiv inställning till importord även från andra språk än högprestigespråket engelska.
 - * För vissa ämnesområden (i fråga om sådant som rör musik, matkultur och idrott) använder vi dock gärna ord från

andra språk – företrädesvis något av de stora moderna språken eller något asiatiskt språk.

- Ett klart budskap i många skolor är att språk ska hållas isär och att svenska är det självklara språket för alla klassrumsaktiviteter; här är kodväxling fortfarande tabu.
- Inställningen till kodväxling är betydligt mer avslappnad bland människor som bor i delar av landet eller delar av staden där flerspråkighet är vardag; här är kodväxling en integrerad del av språknormen.
- Inom skolan kan såväl kodväxling som förortsslang användas för att utmana enspråkighetsnormen.
- Vi är inte så bra på att identifiera brytningar: engelska, tyska, franska, norska, finska brytningar känner vi igen, andra brytningar inte.
- Det verkar finnas en hierarki även bland olika sorters brytning. Brytningshierarkin följer språkhierarkin, med engelsk brytning i toppen och brytning från immigrantspråk längst ner.
- Ännu längre ner i hierarkin kommer olika former av förortsindexerad svenska.
- Vi tenderar att generalisera vår bedömning av andraspråkstales uttal till att också gälla deras yrkeslämplighet och yrkeskompetens.
- En tales förmodade förortsbakgrund resulterar i associationer till tuffhet, kaxighet, lågstatusyrken och arbetslöshet.
- Barn ska skyddas från all sorts ”osvenskt” språkbruk. Användning av importord och kodväxling ska undvikas i barnens närvaro, och barnen ska inte heller ”utsättas” för brytning (till exempel av utländska lärare) eller förortsindexerat språk (till exempel i radio eller tv).

Lite hårdraget formulerat, men en tydlig röd tråd kan urskiljas: Enspråkighetsnormen sitter i väggarna och i våra huvuden. Den har en stark påverkan på människors attityder till spår av andra språk i svenskan.

4.

Vad borde vi veta mer om?

Listan i det föregående avsnittet över kunskapsläget i fråga om attityder till spår av andra språk i svenskan omfattar en hel del punkter, men det finns väldigt mycket som vi inte vet, och som vi borde veta. I det här sista kapitlet tar jag upp några kritiska funderingar kring kunskapsläget och blickar framåt.

Tack vare både vetenskapliga studier och språkpolitiska utredningar av olika slag vet vi en hel del om det språkpolitiska läget i Sverige och om dominerande språkideologiska föreställningar i det svenska samhället. Detta är ett välbeforskat område. Men det är också ett ständigt aktuellt ämne, nu senast till exempel i samband med det av många forskare hårt kritiserade lagförslaget om att införa ett språktest för medborgarskap (Hyltenstam & Milani 2012)⁴⁵. Även om det idag finns ett gediget kunskapsunderlag kring språkideologier, är det ett föränderligt område som ständigt behöver beforskas.

En fråga som vi har anledning att fundera över är om resultaten i listan ovan fortfarande är aktuella? Det svenska samhället har förändrats de senaste decennierna, och samhällsförändringar brukar påverka människors attityder i olika frågor. Resultaten av återkommande mätningar om svenskarnas attityder till etnisk mångfald och invandring (den

s.k. Mångfaldsbarometern)⁴⁶ visar på en tydlig trend: Attityderna till sådan mångfald har blivit betydligt mer negativa de senaste åren – även bland de som traditionellt varit positiva, det vill säga unga, kvinnor, högutbildade och storstadsbor. Sådana attitydförändringar kan självklart också påverka människors attityder till brytning och olika former av förortsindexerad svenska. För att återigen citera Josephson: ”Åsikter om språk är inte sällan förtäckta åsikter om politik och samhälle” (Josephson 2018, s. 10).

En annan fråga som inställer sig efter den här genomgången av befintlig forskning är *vems* språkattityder vi egentligen vet något om? Det är angeläget att få en överblick över vilka språkbrukare som har beforskats och vilka som inte har beforskats, eftersom vi vet att resultaten påverkas av vilka man frågar. Här är det viktigt att påminna sig om att endast några av de refererade studierna haft tillgång till ett representativt urval av Sveriges befolkning, så att resultaten är generaliserbara. De är Wingstedt 1998, Nygård 2002, Hammarmo 2006 samt Eurobarometer-studierna. De flesta andra studier som har redovisats i den här rapporten har dock fokuserat på attityder bland en specifik grupp språkbrukare (se sammanställningen i bilaga 1). Det betyder på intet sätt att den här forskningen skulle vara

45. Ämnet har också nyligen diskuterats i olika tidningsartiklar. Se till exempel Christina Hedman m.fl.: *Sabuni bör ta intryck av språkforskningen* (Svenska Dagbladet, 2019-10-30) och Karin Södergren: *Språktest leder inte till integration* (Dagens ETC, 2019-11-08).

46. Mångfaldsbarometern skapades 2005 vid Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet och har sedan i stort sett årligen kartlagt attityderna till etnisk mångfald bland befolkningen i Sverige. Sedan år 2013 genomförs studien vid Högskolan i Gävle.

mindre betydelsefull, men det är viktigt att påminna sig om att resultaten från dessa studier gäller för just den aktuella deltagargruppen – och att de alltså inte utan vidare kan generaliseras. Vi vet som sagt från tidigare forskning att språkattityder kan skilja sig avsevärt mellan olika grupper av språkbrukare. Det visade till exempel resultaten från enkätstudien i MIN-projektet (se avsnitt 3.1.1). Även resultaten av SALAM-studien visar att språkbrukare kan skilja sig väsentligt i hur de uppfattar den sociolingvistiska variationen i samhället – inte bara vad gäller hur de *värderar* olika sätt att tala, utan också vad gäller hur de *identifierar* talare och varieteter. I SALAM-studien fann vi skillnader i båda dessa avseende till och med inom en till synes så sammanhållen deltagargrupp som gymnasieelever från Stockholmskolor (se avsnitt 3.4.1).

Så åter till frågan: Vems språkattityder vet vi egentligen något om? I en del studier har forskaren tagit hjälp av sociala medier eller ett professionellt opinionsinstitut för datainsamling, så att informanter från hela Sverige har kunnat nås. Men som sammanställningen visar (se bilaga 1) speglar resultaten inom *forskningsfältet som helhet* i hög grad attityder bland skolelever – särskilt högstadi- och gymnasieelever – och universitetsstudier i storstadsområden söder om Dalälven. Allra mest vet vi om hur folk i Stockholmsområdet tycker och tänker. *”Utdannelsesystemet er simpelthen et af de meget få steder hvor det er muligt for en forsker at få lov til at bruge en halv time af en større forsamlings tid – og hvor det faktisk endda kan være relevant og ’produktivt’ at have en forsker på besøg fordi det giver anledning till diskussioner af undersøgelsens emne”*, påpekar sociolingvisterna Jacob Thøgersen och Tore Kristiansen. *”I private virksomheder er det derimod sværere at overbevise beslutningstagerne om at det er produktivt at investere et antal arbejdstimer i deltagelse i et forskningsprojekt”* (Thøgersen & Kristiansen 2006, s. 17).

Långtifrån alla studier redovisar bakgrundsvariabler som deltagarnas kön, ålder, utbildning,

yrke och förstaspråk m.m. Men i studierna där sådana uppgifter redovisas är det oftast betydligt fler kvinnor som deltagit. Det är inte så att män knappt är med, men de är ytterst sällan i majoritet bland deltagarna. Merparten av de vuxna som har deltagit i attitydstudier har minst eftergymnasial utbildning. Deltagare med flerspråkig bakgrund har studerats i undersökningar som inte primärt har fokuserat på språkattityder utan på deras identitetskonstruktioner, erfarenheter av interkulturell kommunikation, och så vidare. Däremot har andraspråkstalare tillfrågats om sina attityder till kodväxling. När det gäller kodväxling saknas å andra sidan studier av förstaspråkstalets attityder.

Här finns alltså en hel del luckor att fylla. Hur tänker, lite tillspetsat, medelålders och äldre män med kortare utbildning, bosatta på landsbygden norr om Dalälven om olika former av spår av andra språk i svenskan?

Det både lockar och avskräcker att avsluta den här rapporten med en önskelista för framtida forskning. Listan kan bli hur lång som helst, och ändå aldrig komplett. Därför avstår jag och skildrar några uppslag med stora penseldrag, med inspiration från de förslag för vidare forskning som för snart två decennier sedan presenterades i den statliga utredningen *Mål i mun* (SOU 2002:27):

- Det finns ett växande antal studier om interkulturella möten i vården skrivna av forskare inom den medicinska sektorn. Där är fokus inte på språkattityder utan på läkares och patienters olika syn på vården, om kulturella normer och värderingar, om konsultationer genom tolk och om språkbarriärer mer generellt (till exempel Lill 2009, Lundin, Hadziabdic & Hjelm 2018, Rothlind, Fors, Salminen, Wändell & Ekblad 2018).⁴⁷ Dessa studier är mycket viktiga. Men vi skulle också behöva veta mer om attityder till brytning och förortsindexerad svenska i vården. Inte bara patienters attityder till vårdpersonal som talar svenska

47. Även fackförbundet Kommunal kom nyligen ut med en rapport om kommunikationsproblem i personalgrupper inom äldreomsorgen till följd av språkbrister hos utrikesfödd personal. Rapporten har titeln: *Svenska språket – A och O inom äldreomsorgen* (2019) och är en sammanställning av en enkät som skickats ut till ett stort antal skyddsombud inom vård och omsorg. Påståendet ”språkproblem påverkar arbetsmiljön” bekräftades av 62 % av de drygt 750 skyddsombud. Kommunal är mycket tydligt med att en brytning *inte* är en språkbrist: ”En brytning eller en dialekt är inte någon språkbrist. Vi alla talar lite olika. En språkbrist syftar på något som hindrar en från att utföra en uppgift som ingår i ens arbete”, skriver man i inledningen (s. 6). Tyvärr finns detta förtydligande inte med i själva enkätformuläret, så det är omöjligt att veta hur skyddsombuden har uppfattat ordet. Det kan mycket väl tänkas att en del av dem även ser brytning som en brist.

med spår av andra språk, utan också vårdpersonalens attityder till patienter med spår av andra språk i sin svenska. Som författarna till *Mål i mun* mycket riktigt påpekade för snart 20 år sedan kan ”fördomar gentemot olika etniska grupper uppstå och befästas på ett mycket omedvetet plan till följd av ganska subtila avvikelser i språket. Det kan till exempel handla om en något avvikande rytm och melodi i det talade språket som infödda svenskar kan uppleva som ’otrevlig’ eller ’krävande’ eller avvikelser i pragmatiska mönster som är svåra att sätta fingret på” (SOU 2002:27, s. 175).

- Det är även angeläget att veta mer om attityder till svenska med spår av andra språk i arbetslivet mer generellt. För att citera *Mål i mun* igen: ”kunskaperna om vilka typer av språkproblem som förekommer i arbetslivet är små, både när det gäller hur andraspråksanvändare upplever dem och hur svenska arbetskamrater och arbetsledare ser på språkliga hinder i kommunikationen med anställda med svenska som andraspråk” (SOU 2002:27, s. 175, se även Rosén 2013). Frågan är kanske till och med mer aktuell idag än tidigare. I platsannonser för vitt skilda typer av jobb kräver man numera ofta ”perfekt svenska i tal och skrift”. För en del arbeten är kravet rimligt, för andra inte – något som också har uppmärksammats av både Arbetsförmedlingen och DO. I syfte att förebygga diskriminering rekommenderar dessa myndigheter arbetsgivare att undvika språkkrav som inte är rättmätiga.⁴⁸
- Det behövs mer tillämpat inriktad forskning som fokuserar på sociala implikationer av att tala med brytning eller någon form av förortsindexerad svenska. I synnerhet behöver vi veta mer om hur olika kategorier av grindvakter ser på den här typen av språklig variation, exempelvis de som arbetar inom socialtjänsten och rättsväsendet, på bostadsförmedlingen, polismyndigheten, försäkringskassan, a-kassan, eller med personalrekrytering, m.m. Vi behöver studera *om* och *hur* dessa grindvakters uppfattningar interagerar med sociala fenomen som diskriminering, marginalisering och segregation.

- Attityder till spår av andra språk i svenskan i radio och tv har inte studerats på något systematiskt sätt än (SOU 2006:21). ”En fråga som är kopplad till attityder till brytning är i vilken grad som svenska talad av personer med utländsk bakgrund förekommer i de svenska etermedierna” skrev författarna till *Mål i mun* (SOU 2002:27, s. 176). Då, för snart 20 år sedan, förekom svenska med brytning ”fortfarande i tämligen ringa omfattning i radio och television”, vilket ”riskerar att förstärka negativa hållningar till svenska med brytning”, påpekade man (SOU 2002:27, s. 179). Utredningen betonade också att ”det är av stor betydelse att den svenska som förekommer i etermedierna avspeglar den språkliga variation som finns i samhället” (SOU 2002:27, s. 180). Hur ser det ut idag? Har det hänt något på detta område? Har den progressiva språkpolitiken som tagits fram av public service (se avsnitt 3.3) fått genomslag? I vilka kanaler och vilken typ av program hörs personer med brytning eller förortsindexerad svenska? Och vilka talare handlar det om? Journalister? Reportrar? Hur reagerar lyssnarna och tittarna? Och medarbetarna i public service?
- En annan fråga som förtjänar att följas upp är användningen av olika former av brytning och förortsindexerad svenska i radiopjäser och filmer. Analys av ett stort antal tecknade filmer från USA visar att dubbelt så många av de elaka karaktärerna i filmerna talar engelska med någon form av brytning (i stället för amerikansk engelska). Studien presenteras i ett kapitel med den talande titeln *Teaching children how to discriminate* (Lippi-Green 2012). Hur ser det ut med sådana spår av andra språk i svenska produktioner? Eller i dubbade filmer? Vem är det som bryter? Vem talar förortslang?

Listan skulle kunna bli mycket, mycket längre, men det får räcka så här. Min förhoppning är att den här rapporten kan vara en inspirationskälla till och en utgångspunkt för vidare forskning i fältet. Det finns oändligt många frågor som söker svar.

48. Se <https://arbetsformedlingen.se/for-arbetsgivare/nyheter/nyheter/2019-11-21-sa-undviker-du-diskriminering-i-din-annonstext> och <https://www.do.se/globalassets/stodmaterial/stod-hundra-mojligheter-rekrytera-utan-diskriminera2.pdf> [2019-12-19].

Referenser

- Abrahamsson, Niclas & Bylund, Emanuel, 2012: Andraspråksinläring och förstaspråksutveckling i en andraspråkskontext. I: Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg (red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. (Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012). S. 153–246.
- Adomniciă, Diana-Petronela, 2019: *Rumänsk invandring och rumäners integration i det svenska samhället. En studie om språkbruk och språkattityder*. (Masteruppsats i nordiska språk). Uppsala: Uppsala universitet.
- Ahmadi, Fereshteh, Darvishpour, Mehrdad, Mella, Orlando och Palm, Irving, 2015: Paradoxala inställningar till mångfald i Sverige. I: Fereshteh Ahmadi, Orlando Mella, Irving Palm & Mehrdad Darvishpour, *Mångfaldsbarometern. Tio år av attitydmätningar i Sverige*. Gävle: Gävle University Press. S. 17–33.
- Agazzi, Birgitta, 2015: *Nyord i svenskan. Blogg, fulbryt, pudla, rondellhund och andra nytillskott från A till Ö*. Stockholm: Morfem.
- Agha, Asif, 2005: Voice, Footing, Enregisterment. *Journal of Linguistic Anthropology*, vol. 15:1. S. 38–59.
- Allport, Gordon, 1935: Attitudes. I: Carl Murchison (red.), *Handbook of social psychology*. Worcester, MA: Clark Univ. Press. S. 798 – 844.
- Allport, Gordon, 1954: The historical background of modern social psychology. I: Gardner Lindzey (red.), *Handbook of social psychology*, vol. 1. Cambridge, MA: Addison–Wesley. S. 3–56.
- Andersson, Lars-Gunnar, 2013: Dialekter och sociolekter. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolingvistik* (2:a uppl.). Stockholm: Liber. S. 39–76.
- Armstrong, Nigel & Mackenzie, Ian E., 2013: *Standardization, ideology and linguistics*. Palgrave: Macmillan.
- Arnberg, Lenore, 2004: *Så blir barn tvåspråkiga. Vägledning och råd under förskoleåldern* (2:a uppl.). Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Auer, Peter, 1998: Introduction. I: Peter Auer (red.), *Code-switching in conversation. Language, interaction and identity*. London & New York: Routledge. S. 1–24.
- Auer, Peter, 2019: 'Translanguaging' or 'doing languages'? Multilingual practices and the notion of 'codes'. (manus, nedladdat från Research Gate, under publikation i: J. MacSwann (red.), *Language(s): Multilingualism and its consequences*. Clevedon: Multilingual Matters).
- Axelsson, Monica & Magnusson, Ulrika, 2012: Forskning om flerspråkighet och kunskapsutveckling under skolåren. I: Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg (red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. (Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012). S. 247–367.
- Baker, Colin, 1992: *Attitudes and language*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Bani-Shoraka, Helena & Jansson, Gunilla, 2007: Bilingual practices in the process of initiating and resolving lexical problems in students' collaborative writing sessions. *International Journal of Bilingualism*. Vol. 11, nr. 2. S. 157–183.
- Berbyuk Lindström, Nataliya, 2008: *Intercultural communication in health care. Non-Swedish physicians in Sweden*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Berglund, Raija, 2008: *Ett barns interaktion på två språk. En studie i språkval och kodväxling*. Doktorsavhandling. Vasa: Vasa universitet.
- Bijvoet, Ellen, 2002: "Om nån börjar kaxa, jag börjar snacka fittjasvenska". Multi-etniskt ungdomsspråk – uppfattningar och attityder. *Kritisk Utbildningstidskrift*, nr 106. S. 56–71.
- Bijvoet, Ellen, 2013: Språkattityder. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolingvistik* (2:a uppl.). Stockholm: Liber. S. 122–157.
- Bijvoet, Ellen, 2018: Förortssvenska i grindvaktens öron. Perceptioner av migrationsrelaterad språklig variation bortom inlärarespråk och förortsslang. *Språk och stil*, NF 28, 2018. S. 142–175.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2006: "Svenska med något utländskt". *Språkvård*, 2006/3. S. 4–10.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2008: Svenskan i dagens flerspråkiga storstadsmiljöer: en explorativ pilotstudie av unga stockholmares perceptioner av variation och varieteter. *Nordand*, årg. 3, nr 2-2008. S. 7–38.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2010: Rinkeby Swedish in the mind of the beholder. Studying listener perceptions of language variation in multilingual Stockholm. I: Pia Quist & Bente A. Svendsen (red.), *Multilingual Urban Scandinavia. New Linguistic Practices*. Clevedon: Multilingual Matters. S. 17–188.

- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2012: Studying high-level (L1-L2) language development and use among young people in multilingual Stockholm: The role of perceptions of ambient sociolinguistic variation. *Studies of Second Language Acquisition*, 34:2. S. 291–319.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2015: Folklingvistik. I: Sally Boyd & Stina Ericsson (red.), *Sociolingvistik i praktiken*. Lund: Studentlitteratur. S. 109–129.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2013: ”Rinkebysvenska” och andra konstruktioner av språklig variation i dagens flerspråkiga Sverige. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 369–396.
- Bijvoet, Ellen & Fraurud, Kari, 2016: What’s the target? A folk linguistic study of young Stockholmers’ constructions of linguistic norm and variation. *Language Awareness*, 25 (1-2). S. 17–39.
- Björkman, Beyza, 2015: Attitudes towards English in university language policy documents in Sweden. I: Andrew Linn, Neil Bermel & Gibson Ferguson (red.), *Attitudes towards English in Europe*. Vol. 1. Berlin/Boston: Walter de Gruyter. S. 115–138.
- Blom, Jan-Petter & Gumperz, John J., 1972: Social meaning in linguistic structure: Code-switching in Norway. I: John J. Gumperz & Dell Hymes (red.), *Directions in Sociolinguistics. The Ethnography of Communication*. New York: Holt, Rinehart and Winston. S. 407–434.
- Blommaert, Jan & Rampton, Ben, 2011: Language and superdiversity. *Diversities* Vol. 13, nr. 2, 2011. S. 1–21.
- Blommaert, Jan & Verschueren, Jeff, 1998: *Debating diversity. Analysing the discourse of tolerance*. London: Routledge.
- Bodén, Petra, 2007: ”Rosengårdssvensk” fonetik och fonologi. I: Lena Ekberg (red.), *Språket hos ungdomar i en flerspråkig miljö i Malmö*. (Nordlund 27). Lund: Lunds universitet. S. 1–47.
- Bodén, Petra, 2011: Adolescents’ pronunciation in multilingual Malmö, Gothenburg and Stockholm. I: Roger Källström & Inger Lindberg (red.), *Young urban Swedish. Variation and change in multilingual settings*. Göteborg: Göteborgs universitet. S. 35–48.
- Bolton, Kingsley & Kuteeva, Maria, 2012: English as an academic language at a Swedish university: parallel language use and the ‘threat’ of English. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33:5, 429–447.
- Bolton, Kingsley & Meierkord, Christiane, 2013: English in contemporary Sweden: Perceptions, policies, and narrated practices. *Journal of Sociolinguistics*, 17/1, 2013. S. 93–117
- Boyd, Sally, 2004: Utländska lärare i Sverige – attityder till brytning. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (1:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 419–436.
- Boyd, Sally & Bredänge, Gunlög, 2013: Attityder till brytning – exemplet utländska lärare i svenska skolor. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 437–457.
- Boyd, Sally & Fraurud, Kari, 2010: Challenging the homogeneity assumption in language variation analysis: Findings from a study of multilingual urban spaces. I: Peter Auer & Jürgen E. Schmidt (red.), *Language and Space. An International Handbook of Linguistic Variation* (vol. 1). Berlin/New York: Mouton de Gruyter. S. 686–706.
- Brax, Sofia, 2011: Här talas det med brytning. *Publikt*, 2011-12-20. <https://www.publikt.se/fordjupning/har-tal-as-det-med-brytning-14202> [2020-04-29]
- Bäckstedt, Eva, 2005: Hajp, keff och guss nytillskott i ordlista. Svenska Dagbladet, 2005-09-24.
- Bruce, Gösta, 2010: *Vår fonetiska geografi. Om svenskans accenter, melodi och uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- Bucholtz, Mary, 2003: Sociolinguistic nostalgia and the authentication of identity. *Journal of Sociolinguistics*, 7 (3). S. 398–416.
- Carp, Ossi, 2006: Ett språk för miljoner. Dagens Nyheter, 2006-05-17.
- Cekaite, Asta & Evaldsson, Ann-Carita, 2008: Staging linguistic identities and negotiating monolingual norms in multiethnic school settings. *International Journal of Multilingualism*. Vol. 5, nr 3. S. 177–196.
- Cornips, Leoni, Jaspers, Jürgen & de Rooij, Vincent, 2015: The politics of labelling youth vernaculars in the Netherlands and Belgium. I: Jacomine Nortier, & Bente A. Svendsen (red.), *Language, Youth and Identity in the 21st Century*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 45–69.
- Cromdal, Jakob, 2000: *Code-switching for all practical purposes: Bilingual organization of children’s play*. Doktoravhandling. Linköping: Linköpings universitet.

- Cunningham-Andersson, Una & Engstrand, Olle, 1988: Attitudes to immigrant Swedish – a literature review and preparatory experiments. *Phonetic Experimental Research at the Institute of Linguistics, University of Stockholm (PERILUS)* 8. S. 103–152.
- Cunningham-Andersson, Una & Engstrand, Olle, 1989: Perceived Strength and Identity of Foreign Accent in Swedish. *Phonetica* 46. S. 138–154.
- Dahlman, Malin, 2007: /Dju:s/, /jo:s/, flera whiskies eller whiskysorter. Anpassning av importord i finlandssvenskt och svenskt talspråk. I: Pia Jarvad & Helge Sandøy (red.), *Stuntman og andre importord i Norden. Om udtale og bøjning* (Moderne importord i språka i Norden 7), Oslo: Novus, 129–162.
- Deprez-Sims, Anne-Sophie & Morris, Scott B., 2013: The effect of non-native accents on the evaluation of applicants during an employment interview: the development of a path model. *International Journal of Selection and Assessment*, vol. 21/4. S. 355–367.
- Doeleman, Rianne, 1998: Native reactions to nonnative speech. Doktorsavhandling. Tilburg: Tilburg University Press.
- Edlund, Lars-Erik & Hene, Birgitta, 1996: *Lånord i svenskan. Om språkförändringar i tid och rum*. Stockholm: Norstedts.
- Eliaso Magnusson, Josefina, 2010: Språk som ingång till gemenskap. I: Musk, Nigel & Wedin, Åsa (red.), *Flerspråkighet, identitet och lärande*. Lund, Studentlitteratur. S. 79–94.
- Eliaso Magnusson, Josefina & Stroud, Christopher, 2012: High proficiency in markets of performance. A socio-cultural approach to nativelikeness. *Studies in Second Language Acquisition*, 34:2. S. 321–345.
- Elmeroth, Elisabeth, 2018: *Etnisk maktordning i skola och samhälle*. Lund: Studentlitteratur.
- Engblom, Charlotte, 2004: *Samtal, identiteter och positionering: ungdomars interaktion i en mångkulturell miljö*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Engstrand, Olle, 2004: *Fonetikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Engstrand, Olle, 2016: *Kan du säga Schweiz? En bok om uttal på svenska och utländska*. Stockholm: Morfem.
- Ericson, Nina, 2015: *Bruket av engelska i svenska och isländska. En jämförande studie av språkbruk och attityder*. (Masteruppsats i nordiska språk). Uppsala: Uppsala universitet.
- Ericsson, Urban, Molina, Irene & Ristilampi, Per-Markku, 2000: *Miljöprogram och media. Föreställningar om människor och förorter*. Stockholm och Norrköping: Riksantikvarieämbetet och Integrationsverket.
- Europeiska kommissionen, 2012: Europeans and their languages. *Special Eurobarometer 386*. https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/archives/ebs/ebs_386_en.pdf. [2019-12-22].
- Europeiska kommissionen, 2015: Discrimination in the EU in 2015. *Special Eurobarometer 437*. https://data.europa.eu/euodp/en/data/dataset/S2077_83_4_437_ENG. [2019-12-22].
- Fairclough, Norman, 2001: *Language and Power* (2:a uppl.). London & New York: Longman.
- Ferguson, Gibson, 2003: Classroom code-switching in post-colonial contexts. Functions, attitudes and policies. I: Sinfree Makoni & Ulrike Meinhof (red.), *African and Applied Linguistics*. (AILA Review, Vol. 16). Amsterdam: John Benjamins. S. 38–51.
- Fishbein, Martin & Ajzen, Icek, 1975: *Belief, Attitude, Intention and Behaviour: An Introduction to Theory and Research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Foucault, Michel, 1978: *The will to knowledge. The history of sexuality*. Vol. 1. Harmondsworth: Penguin.
- Gal, Susan & Woolard, Kathryn, 1995: Constructing authority languages and publics: Authority and representation. *Pragmatics* 5:2. S. 129–138.
- Ganuza, Natalia, 2008: *Syntactic variation in the Swedish of adolescents in multilingual urban settings: subject-verb order in declaratives, questions and subordinate clauses*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- García, Ofelia, 2009: *Bilingual Education in the 21st Century. A Global Perspective*. Singapore: Wiley-Blackwell.
- Garrett, Peter, Coupland, Nikolas & Williams, Angie, 2003: *Investigating Language Attitudes: Social Meanings of Dialect, Ethnicity, and Performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- Garrett, Peter, Williams, Angie & Evans, Betsy, 2005: Attitudinal data from New Zealand, Australia, the USA and UK about each other's Englishes: Recent changes or consequences of methodologies? *Multilingua* 24 (2005). S. 211–235.
- Garrett, Peter, 2010: *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Graedler, Anne-Line, 2004: Modern loanwords in the Nordic countries. Presentation of a project. *Nordic Journal of English Studies*, vol. 3, nr 2. S. 5–21.
- Gregersen, Frans, m.fl., 2018: *More parallel please! Best practice of parallel language use at Nordic Universities: 11 recommendations*. (TemaNord 2018:523). Nordic Council of Ministers.
- Grönblad, Fatima, 2012: Gott & blandat. *Språktidningen*, nr 5 2012. <https://spraktidningen.se/artiklar/2012/08/gott-blandat>. [2020-04-29]
- Gunnarsson, Britt-Louise, 2017: Språk, hierarkier och mångfald på den svenska arbetsmarknaden En studie av språkkrav i annonser för jobb i multinationella företag. *Svenskans Beskrivning* 36. S. 79–94.
- György Ullholm, Kamilla, 2010: *Same mother tongue – different origins. Implications for language shift and language maintenance amongst Hungarian immigrants and their children in Sweden*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Haapamäki, Saara & Wikner, Sarah, 2015: Att undersöka lyssnarens perception av regional variation. *Folkmålsstudier*, 53. S. 35–77.
- Haglund, Charlotte, 2004: Flerspråkighet och identitet. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (1:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 359–387.
- Haglund, Charlotte, 2005: *Social interaction and identification among adolescents in multilingual suburban Sweden: a study of institutional order and sociocultural change*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Hammermo, Olle, 2006: Sverige. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling* (Moderne importord i språk i Norden 4). Oslo: Novus. S. 118–141.
- Helgesson, Karin, 2011: *Den orubricerade platsannonsern 1955–2005*. Doktorsavhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Henricson, Sofie, 2015: Svenska och finska i samma samtal. I: Marika Tandefelt (red.), *Gruppspråk, samspråk, två språk*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland. S. 127–142.
- Horner, Kristine & Weber, Jean-Jacques, 2018: *Introducing Multilingualism. A social approach* (2:a uppl.). London & New York: Routledge.
- Hult, Francis, 2012: English as a Transcultural Language in Swedish Policy and Practice. *Tesol Quarterly*, 46(2). S. 230–257.
- Hultgren, Anna Kristina, 2018: The Englishization of Nordic universities. What do scientists think? *European Journal of Language Policy* 10.1. S. 77–95.
- Hyltenstam, Kenneth & Milani, Tomasso, 2012: Flerspråkighetens sociopolitiska och sociokulturella ramar. I: Kenneth Hyltenstam, Monica Axelsson & Inger Lindberg (red.), *Flerspråkighet – en forskningsöversikt*. Vetenskapsrådets rapportserie 5:2012. S. 17–152.
- Irvine, Judith & Gal, Susan, 2000: Language ideology and linguistic differentiation. I: Paul Kroskrity (red.), *Regimes of Language: Ideologies, Politics and Identities*. New Mexico: School of American Research Press. S. 35–84.
- Jansson, Erland, 2008: *Vetenskapsengelska – med svensk kvalitet?* (Skrifter utgivna av Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen, 4). Stockholm: Språkrådet – Högskoleverket – Södertörns högskola.
- Johansson, Catrin, 2005: ”Man har svårt att uttrycka nyanser” – när engelska är koncernspråk. I: Boel de Geer & Anna Malmbjer (red.), *Språk på tvärs*. (Rapport från ASLA:s höstsymposium, Södertörn, 11–12 november 2004). Uppsala: Universitetstryckeriet. S. 187–199.
- Johansson, Lars-Erik, 2008: Standardspråk och riksspråk. En språklig varietets begreppsliga avgränsning. Publikationer av forskargruppen för översättningsteori, fackspråk och flerspråkighet. VAKKI-symposium XXVIII: *Språk och mångfald*. Vasa universitet. S. 43–55.
- Johnstone, Barbara, 2016: Enregisterment: How linguistic items become linked with ways of speaking. *Language and Linguistics Compass*, 2016:10. S. 632–643.
- Johnstone, Barbara, Andrus, Jennifer & Danielson, Andrew E., 2006: Mobility, indexicality and the enregisterment of “Pittsburghese”. *Journal of English Linguistics*, vol. 34, nr 2. S. 77–104.
- Jonsson, Rickard, 2007: *Blatte betyder kompis. Om maskulinitet och språk I en högstadieskola*. Doktorsavhandling. Stockholm: Ordfront.
- Jonsson, Rickard, 2013: Inget tjafs och inget bråk – om skötsam svenskhet och ordningsstörande förortsslang: I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 397–414.

- Jonsson, Rickard & Milani, Tommaso M., 2010: Youth styles in Sweden: representations and practices. I: Lian Malai Madsen, Janus Spindler Møller & Jens Normann Jørgensen (red.), *Ideological constructions and enregisterment of linguistic youth styles*. Copenhagen studies in bilingualism. Vol. 55. S. 10–51.
- Jonsson, Rickard & Milani, Tommaso M., 2012: Vad är det för fel på Rinkeby? Offentliga och lokala föreställningar om standardspråk och förortsslang. *Locus* 4/12. S. 59–75.
- Jonsson, Rickard, Årman, Henning & Milani, Tommaso M., 2019: Youth language. I: Karin Tusting (red.), *The Routledge Handbook of Linguistic Ethnography*. London: Routledge. S. 259–272.
- Josephson, Olle, 2004a: Engelskan i 2000-talets Sverige. I: *Engelskan i Sverige: språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Stockholm: Norstedts ordbok. S. 7–24.
- Josephson, Olle, 2004b: *Ju. Ifrågasätta självklarheter om svenskan, engelskan och alla andra språk i Sverige*. Stockholm: Norstedts.
- Josephson, Olle, 2005: Språk med låg status sätter få spår. Svenska Dagbladet, 2005-09-24.
- Josephson, Olle, 2018: *Språkpolitik*. Stockholm: Morfem.
- Josephson, Olle & Jämtelid, Kristina, 2004: Engelska som concernspråk, svenska som fikaspråk, arabiska som modersmål? . I: *Engelskan i Sverige: språkval i utbildning, arbete och kulturliv*. Stockholm: Norstedts ordbok. S. 130–151.
- Jönsson, Annelis & Rubinstein Reich, Lena, 2004: *Invandrade akademiker som lärare i den svenska skolan*. IFAU (Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering): rapport 2004:18.
- Jørgensen, Jens Normann, 2008: Polylingual languaging around and among children and adolescents. *International Journal of Multilingualism* 5 (3). S. 161–176.
- Jørgensen, Jens Normann, 2013: Kodeskift i interaktionellt perspektiv. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 415–435.
- Kahlin, Linda, 2008: *Sociala kategoriseringar i samspel. Hur kön, etnicitet och generation konstitueras i ungdomars samtal*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Kajanus, Eliza, 2008: Yes, vi klarar två språk i familjen. *Språktidningen*, nr 4 2008. <https://spraktidningen.se/artiklar/2008/04/yes-vi-klarar-tva-sprak-i-familjen>. [2020-04-29]
- Kang, Okim & Rubin, Donald, 2014: Listener expectations, reverse linguistic stereotyping, and individual background factors in social judgments and oral performance assessment. I: John M. Levis & Alene Moyer (red.), *Social dynamics in second language accent*. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 239–253.
- Karlsson, Ola, 2015: Hur ska vi hantera engelskan i våra texter? *Språkbruk* 2015/4. S. 12–15.
- Karlsson, Susanna, 2017: Språkpolitik vid svenska universitet och högskolor. *Rapporter från Språkrådet* 8. Stockholm: Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
- King, Kendal & Ganuza, Natalia, 2005: Language, Identity, Education, and Transmigration: Chilean Adolescents in Sweden. *Journal of language, identity, and education*, 4(3). S. 179–199.
- Kolu, Jaana, 2009: Finska inslag i svenska ungdomssamtal i Haparanda. *Svenskan i Finland* 11. Åbo: Uniprint. S. 105–114.
- Kolu, Jaana, 2011: Språkkontaktdrag i Haparandaungdomars muntliga och skriftliga kommunikation. *Svenskans Beskrivning* 31. S. 161–169.
- Kolu, Jaana, 2016: Kodväxling i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda och i Helsingfors. Matrisspråk, morfosyntaktisk integrering och anpassningsstrategier. *Svenskans beskrivning* 34. S. 299–312.
- Kolu, Jaana, 2017: ”just de niillä oli sovborgon”. Kulturella och pragmatiska aspekter på kodväxling i tvåspråkiga ungdomssamtal i Haparanda, Stockholm och Helsingfors. *Språk och stil*, NF 27, 2017. S. 129–158.
- Kosunen, Riitta, 2017: ”En kort tripp till trottoaren, som var full av första maj kräksåä”. Om kodväxling i en dagbok skriven av en person från en svensk språkö i Finland. *Svenskans Beskrivning* 35. S. 121–133.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1988: Rinkebysvenskan – en dialekt? I: Per Linell, Viveka Adelswärd, Torbjörn Nilsson & Per A. Pettersson (red.), *Svenskans beskrivning* 16. Linköping. S. 264 – 278.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1991: Attityder till Stockholmspråk. I. K.-L. Berge & U.-B. Kotsinas (red.), *Storstadsspråk och storstadskultur i Norden*. (MINS 43). Stockholm: Institutionen för nordiska språk. S.163-184.

- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: *Ungdomsspråk*. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Kristiansen, Tore, 2009: Åbne og skjulte holdninger til engelskindflydelsen – hvad kan sprogpolitikken påvirke? *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*. S. 95–112.
- Kristiansen, Tore & Grondelaers, Stefan, 2013: On the need to access deep evaluations when searching for the motor of standard language change. I: Tore Kristiansen & Stefan Grondelaers (red.), *Language (de)standardisation in late modern Europe: experimental studies*. Oslo: Novus. S. 9–52.
- Kristiansen, Tore & Sandøy, Helge, 2010: Introduction. The linguistic consequences of globalization: the Nordic laboratory. *International Journal of the sociology of language*, vol. 204. S. 1–7.
- Kristiansen, Tore & Vikør, Lars S., 2006: Innleiing. I: Tore Kristiansen & Lars S. Vikør (red.), *Nordiske språkhaldningar. Ei meiningsmåling* (Moderne importord i språka i Norden 4). Oslo: Novus. S. 7–16.
- Kroskrity, Paul V., 2004: Language ideologies. I: Alessandro Duranti (red.), *A companion to linguistic anthropology*. Oxford: Blackwell. S. 496–517.
- Kulbrandstad, Lars Anders, 2009: 'Broken language'. I: Marie Maegaard, Frans Gregersen, Pia Quist & Jens Normann Jørgensen (red.), *Language attitudes, standardization and language change. Perspectives on themes raised by Tore Kristiansen on the occasion of his 60th birthday*. Oslo: Novus forlag. S. 297–313.
- Kulbrandstad, Lars Anders, 2015: Sprogholdninger. *NOA norsk som andrespråk*. Årg. 30, 1-2/2015. S. 247–283.
- Källström, Roger, & Lindberg, Inger (red), 2011: Young urban Swedish. Variation and change in multilingual settings. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Lasagabaster, David & García, Ofelia, 2014: Translanguaging: towards a dynamic model of bilingualism at school. *Culture and Education*, vol. 26, nr. 3. S. 557–572.
- Lagerholm, Per, 2018: *Språknormer och språkvärdering* (2:a uppl.). Lund, Studentlitteratur.
- Lahdenperä, Pirjo & Sundgren, Eva (red.), 2016: *Skolans möte med nyanlända*. Stockholm: Liber.
- Lambert, Wallace E., Hodgson, Richard, Gardner, Robert C. & Fillenbaum, Samuel, 1960: Evaluational reactions to spoken language. *Journal of Abnormal and Social Psychology* 60. S. 44–51.
- Landqvist Mats, 2011: Medizinische Telefonberatung – eine Arena für soziale Kategorisierungen. I: Lann Hornscheidt: *Schimpfwörter – Beschimpfungen - Pejorierungen. Wie in Sprache Macht und Identitäten verhandelt werden*. Transdisziplinäre Genderstudien 2. Brandes & Apsel. S. 205-227.
- Lainio, Jarmo, 2013: Tvåspråkighet och språkkontakter i Sverige. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolingvistik* (2:a uppl.). Stockholm: Liber. S. 274–312.
- Lill, Linda, 2009: Föreställningar om invandrarskap bland äldreomsorgspersonal. I: Sandra Torres & Finnur Magnússon (red.), *Invandrarskap, äldrevård och omsorg*. Malmö: Gleerups. S. 81–92.
- Lindberg, Inger, 2002: Myter om tvåspråkighet. *Språkvård* 2002/4. S. 22–28.
- Lindberg, Inger, 2009: I det nya mångspråkiga Sverige. *Utbildning och Demokrati*, vol. 18, nr 2. S. 9–37.
- Lindberg, Inger & Hyldenstam, Kenneth, 2012: Flerspråkiga elevers språkutbildning. I: *Symposium 2012 – Lärarrollen i svenska som andraspråk*. Stockholm: Stockholms universitet, Nationellt centrum för svenska som andraspråk. S. 28–51.
- Lippi-Green, Rosina, 1994: Accent, standard language ideology and discriminatory pretext in the courts. *Language in Society*, 23. S. 163–198.
- Lippi-Green, Rosina, 2012: *English with and Accent. Language, Ideology, and Discrimination in the United States*. London, New York: Routledge.
- Lubińska, Dorota, 2016: Tvåspråkig utveckling hos barn. (Manus till en muntlig presentation vid konferensen Polska språkets närvaro i Sverige, Stockholms universitet). https://pp-prod-admin.it.su.se/polopoly_fs/1.287376.1466166485!/menu/standard/file/Tv%C3%A5spr%C3%A5kig%20utveckling%20hos%20barn.pdf [2019-11-19]
- Lundin, Christina, Hadziabdic, Emina & Hjelm, Katarina, 2018: Language interpretation conditions and boundaries in multilingual and multicultural emergency healthcare. *BMC International Health and Human Rights* (2018) 18:23. <https://doi.org/10.1186/s12914-018-0157-3>.
- Madsen, Lian M. & Møller, Janus S., 2015: Sproglige normer og sprogbrug: 'høj' og 'lav', 'os' og 'dem' i nutidens forestillede sociolingvistiske landskab. I: Frans Gregersen & Tore Kristiansen (red.), *Hvad ved vi nu – om danske talesprog?* Sprogforandringscentret 2015. S. 166–180.

- Madsen, Lian M., Møller, Janus S. & Jørgensen, J. Normann, 2010: "Street language" and "integrated". Language use and enregisterment among late modern urban girls. I: Lian M. Madsen, Janus S. Møller & J. Normann Jørgensen (red.), *Ideological constructions and enregisterment of linguistic youth styles*. Copenhagen studies in bilingualism. Vol. 55. S. 81–113.
- Madsen, Lian M., Karrebæk, Martha S. & Møller, Janus S., 2013: The Amager project. A study of language and social life of minority children and youth. *Tilburg Papers in Culture Studies*. Nr 52. Tilburg: Tilburg University.
- Makoni, Sinfree & Pennycook, Alastair, 2007: Disinventing and Reconstituting Languages. I: Sinfree Makoni & Alastair Pennycook (red.), *Disinventing and Reconstituting Languages*. Clevedon, Avon: Multilingual Matters. S. 1–41.
- Mattfolk, Leila, 2011: *Finlandssvenska åsikter om och attityder till modern språkpåverkan*. Doktorsavhandling. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Mattfolk, Leila, 2012: Språkattityder och språklig identitet. *Språkbruk* 2012/2. S. 16–19.
- Matsuda, Mari J., 1991: Voices of America: Accent, Antidiscrimination Law, and a Jurisprudence for the Last Reconstruction, 100 Yale L.J. <http://digitalcommons.law.yale.edu/yllj/vol100/iss5/7> [2019-07-19]
- McKenzie, Robert, 2010: *The Social Psychology of English as a Global Language. Attitudes, Awareness and Identity in the Japanese Context*. Dordrecht: Springer.
- McLellan, David, 1986: *Ideology*. Milton Keynes: Open University Press.
- Melander, Björn, 2013: Språkpolitik och språkvård. I: Eva Sundgren (red.), *Sociolinguistik* (2:a uppl.). Stockholm: Liber. S. 325–352.
- Melander, Micael & Kristiansen, Tore (2006): Sverige. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest* (Moderne importord i språka i Norden 5), Oslo: Novus. S. 98–116.
- Mickwitz, Åsa, 2010: *Anpassning i språkkontakt. Morfologisk och ortografisk anpassning av engelska lånord i svenskan*. Doktorsavhandling. Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Milani, Tommaso M., 2010: What's in a name? Language ideology and social differentiation in a Swedish print-mediated debate. *Journal of Sociolinguistics* 14/1, 2010: 116–142.
- Milani, Tommaso M. & Jonsson, Richard, 2012: Who's afraid of Rinkeby Swedish? Stylization, complicity, resistance. *Journal of Linguistic Anthropology*, Vol. 22, nr 1. S. 44–63.
- Milani, Tommaso M., 2013: Språkideologiska debatter i Sverige. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 343–367.
- Mobärg, Mats, 2012: English proficiency and attitude formation in a merged corporation with a Swedish-English profile. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33:2, 149–165.
- Moyer, Alene, 2013: *Foreign accent. The phenomenon of non-native speech*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muysken, Pieter, 1995: Code-switching and grammatical theory. I: Lesley Milroy & Pieter Muysken (red.), *One Speaker, Two Languages: Cross-Disciplinary Perspectives on Code-Switching*. Cambridge: Cambridge University Press. S. 177–198.
- Møller, Janus Spindler, 2016: Learning to live with "Languages". *Applied Linguistics Review*, Vol. 7, Nr 3. S. 279–303.
- Møller, Janus Spindler & Jørgensen, Jens Normann, 2008: Poly-lingual languaging in peer group interaction. *Nordand*, årg. 3, nr 2-2008. S. 39–56.
- Nayeb, Laleh, Barnhälsovården, Uppsala, 2019: *Flerspråkiga barn*. <https://www.rikshandboken-bhv.se/halsa-och-utveckling/kommunikativ-utveckling/flersprakiga-barn/> [2019-11-19].
- Norrby, Catrin & Håkansson, Gisela, 2010: *Introduktion i sociolinguistik*. Stockholm: Norstedts.
- Norrby, Catrin & Håkansson, Gisela, 2018: *Samtal om svenska. Förhandlingar, positionering och känslösvall*. Stockholm: Morfem.
- Nygård, Pia, 2002: Bilaga 2: Språkattityder i Sverige. I: *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. SOU 2002:27, bilagor. S. 5–44.
- Nyström Höög, Catharina, 2005a: Ord vi dissar. *Språkvård* 2005/2. S. 4–9.
- Nyström Höög, Catharina, 2005b: *Teamwork? Man kan lika gärna samarbeta*. *Svenska åsikter om importord*. (Moderne importord i språka i Norden 9), Oslo: Novus Forlag.

- Nyström Höög, Catharina 2005c: What do people actually think? On scale measuring and personal narratives in attitude studies. *Acta Linguistica Hafniensia*, 37:1, 193-215.
- Nyström Höög, Catharina, 2006: Språk och språkmöten i Sverige. Så tycker svenskarna. *Språk och stil*, NF 16, 2006. S. 5–34.
- Oakes, Leigh, 2003: Svenskan och svenskheten. *Språkvård* 3/2003. S. 30–35.
- Ohlsson, Bengt, 2019: Ett skepp kommer städat. *Dagens Nyheter*, 2019-08-04.
- Oppenheim, Bram, 1982: An exercise in attitude measurement. I: Glynis M. Breakwell, Hugh Foot & Robin Gilmour (red.), *Social Psychology. A practical manual*. London: Palgrave Macmillan. S. 38–56.
- Park, Hyeon-Sook, 2013: Kodväxling som grammatiskt fenomen – exemplet svenska-koreanska. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 281–309.
- Paulsrud, Bethanne, Rosén, Jenny, Straszer, Boglárka & Wedin, Åsa (red.), 2018: *Transspråkande i svenska utbildningssammanhang*. Lund: Studentlitteratur.
- Perloff, Richard, 2003: *The dynamics of persuasion. Communication and Attitudes in the 21st Century* (2:a uppl.). London: Lawrence Erlbaum.
- Portolés Falomir, Laura, 2015: *Multilingualism and very young learners: An analysis of pragmatic awareness and language attitudes*. Berlin/Boston: Walter de Gruyter.
- Preston, Dennis R., 1989: *Perceptual Dialectology. Nonlinguists' Views of Areal Linguistics*. Dordrecht: Foris Publications.
- Preston, Dennis R., 2011: Methods in (applied) folk linguistics. Getting into the minds of the folk. *AILA Review* 24. S. 15–39.
- Rampton, Ben, 1995: *Crossing: Language and Ethnicity among Adolescents*. London: Longman.
- Region Uppsala, 2018: *Foldern Ett barn – flera språk*.
<http://www.lul.se/sv/Kultur/Regionbibliotek-Uppsala/Spraknattet1/Foldern-Ett-barn-flera-sprak>. [2019-11-19].
- Rosén, Jenny, 2013: *Svenska för invandrarskap? Språk, kategorisering och identitet inom utbildningsformen Svenska för invandrare*. Doktorsavhandling. Örebro: Örebro universitet.
- Rothlind, Erica, Fors, Uno, Salminen, Helena, Wändell, Per & Ekblad, Solvig, 2018: Circling the undefined – A grounded theory study of intercultural consultations in Swedish primary care. *PLoS ONE* 13(8): e0203383.
<https://doi.org/10.1371/journal.pone.0203383>.
- Runfors, Ann, 2009: Modersmålssvenskar och vi andra. Ungas språk och identifikationer i ljuset av nynationalism. *Utbildning & Demokrati*, 18 (2). S. 105–126.
- Ryan, Ellen B., Giles, Howard & Hewstone, Miles: 1988: The measurement of language attitudes. I: Ulrich Ammon, Norbert Dittmar & Klaus J. Mattheier (red.), *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*. Vol. 2. Berlin & New York: Walter de Gruyter. S. 1068–1081.
- Ryan, Ellen B., Giles, Howard & Sebastian, Richard J., 1982: An integrative perspective for the study of attitudes toward language variation. I: Ellen B. Ryan & Howard Giles (red.), *Attitudes towards language variation. Social and applied contexts*. London: E. Arnold. S. 1–19.
- Sahlée, Anna, 2013: Definition och värdering av språk i grundskolans styrdokument, med särskilt fokus på svenska som andraspråk. *Nordand* årg. 9, nr 2-2013. S. 33–62.
- Salameh, Eva-Kristina, 2012: Flerspråkig språkutveckling. I: Eva-Kristina Salameh (red.), *Flerspråkighet i skolan. Språklig utveckling och undervisning*. Stockholm, Natur & Kultur. S. 27–55.
- Sandlund, Monica, 2010: *Lärare med utländsk bakgrund. Sju yrkeslivsberättelser om möten med nya skolsammanhang*. Doktorsavhandling. Linköping: Linköpings universitet.
- Sandøy, Helge, 2009: Moderne importord i språka i Norden (MIN). Ei orientering. *Språk i Norden 2009. Tema: Språkpolitik och språkattityder*. S. 85–94.
- Sarnoff, Irving, 1970: Social Attitudes and the Resolution of Motivational Conflict. I: Marie Jahoda & Neil Warren (red.), *Attitudes*. Harmondsworth: Penguin. S. 279–284.
- SAG, 1999: *Svenska Akademiens Grammatik*. Vol. 1: Inledning, bibliografi, register. Stockholm: Svenska Akademien.
- Salö, Linus, 2010: Engelska eller svenska? En kartläggning av språksituationen inom högre utbildning och forskning. *Rapporter från Språkrådet 1*. Stockholm: Språkrådet.

- Salö, Linus, 2018: Universities, their responsibilities, and the matter of language. On supplementary-language summaries in internationalizing academia. *Language and Education*, 32:6, 548–562.
- Senter, Karin, 2015: "Det är som att vi rappar" – om tjejs användning av och inställning till förortsslang. C-uppsats. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk.
- Senter, Karin, u.a.: *Språkliga resurser bland flerspråkiga elever med mångspråkig förortsbakgrund* (prel. titel, doktorsavhandling under arbete). Uppsala: Uppsala universitet.
- Skolverket 2001: *Attityder till skolan*. Skolverkets rapport nr 197.
- Skolverket 2004: *Attityder till skolan*. Skolverkets rapport nr 243.
- SOU 2002:27: *Mål i mun. Förslag till handlingsprogram för svenska språket*. Stockholm.
- SOU 2006:21: *Mediernas vi och dom. Mediernas betydelse för den strukturella diskrimineringen*. Stockholm.
- SOU 2019:18: *För flerspråkighet, kunskapsutveckling och inkludering. Modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmål*. Stockholm.
- Spetz, Jennie, 2014: Debatterad och marginaliserad: Perspektiv på modersmålsundervisningen. *Rapport från Språkrådet 6*. Stockholm: Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
- Spetz, Jennie, 2019: Språk(k)valet. *Språktidningen* 8/2019. S. 58–63.
- Staum Casasanto, Laura, Grondelaers, Stefan & van Hout, Roeland, 2015: Got class? Community-shared conceptualizations of social class in evaluative reactions to sociolinguistic variables. I: Alexei Prikhodkine & Dennis R. Preston (red.), *Responses to Language Variation. Variability, processes and outcomes*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. S. 159–173.
- Stroud, Christopher, 2004: Rinkeby Swedish and semilingualism in language ideological debates: A Bourdieuan perspective. *Journal of Sociolinguistics* 8/2, 2004. S. 196–214.
- Stroud, Christopher, 2013: Halvspråkighet och rinkebysvenska som språkideologiska begrepp. I: Kenneth Hyltenstam & Inger Lindberg (red.), *Svenska som andraspråk – i forskning, undervisning och samhälle* (2:a uppl.). Lund: Studentlitteratur. S. 313–342.
- Stroud, Christopher & Wingstedt, Maria, 1989: Språklig chauvinism. *Invandrare och Minoriteter*, 5/89. S. 5–8.
- Stålhammar, Mall, 2010: *Engelskan i svenskan. Åttahundra år av lånade ord och språkliga influenser*. Stockholm: Norstedts.
- Sundgren, Eva, 2005: Kan man höra att Mats är professor när han pratar? En undersökning av språksocial medvetenhet i det nutida samhället. I: Björn Melander, m.fl. (red.), *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. (Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 67.) Uppsala. S. 166–178.
- Svendsen, Bente A. & Marzo, Stefania, 2015: A 'new' speech style is born. The omnipresence of structure and agency in the life of semiotic registers in heterogeneous urban spaces. I: *European Journal of Applied Linguistics* 2015, 3(1). S. 47–85.
- Svensson, Gudrun, 2017: *Transspråkande i praktik och teori*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Svensson, Sofia, 2018: *Språkhandlingar i flerspråkiga elevers gruppsamtal – en studie av identitetskonstruktion*. Doktorsavhandling. Växjö: Linnéuniversitetet.
- Swann, Joan, Deumert, Ana, Lillis, Theresa & Mesthrie, Rajend, 2004: *A dictionary of sociolinguistics*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Söderlundh, Hedda, 2010: *Internationella universitet – lokala språkval. Om bruket av talad svenska i engelskspråkiga kursmiljöer*. Doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Tandefelt, Marika, 2003: *Tänk om ... Svenska språknämndens förslag till handlingsprogram för svenskan i Finland*. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken.
- Teiler, Jannie, 2016: *Dialekt där den nästan inte finns. En folklingvistisk studie av dialektens sociala betydelse i ett standardspråksnära område*. Doktorsavhandling. Uppsala: Uppsala universitet.
- Teleman, Ulf, 2003: *Tradis och funkis. Svensk språkvård och språkpolitik efter 1800*. Stockholm: Norstedts.
- Thøgersen, Jacob & Kristiansen, Tore, 2006: Masketestens teori og metode. I: Tore Kristiansen (red.), *Nordiske sprogholdninger. En masketest* (Moderne importord i språka i Norden 5), Oslo: Novus. S. 7–32.

- Thorén, Bosse, 2010: Inte utan konsonantlängd. Svenskt uttal i ett andraspråksperspektiv. *Svenskans Beskrivning* 30. S. 338–346.
- Tollefson, James W., 1991: *Planning Language, Planning Inequality: language policy in the community*. London & New York: Longman.
- Torpsten, Ann-Christin, 2018: Translanguaging in a Swedish Multilingual Classroom. *Multicultural Perspectives*, 20:2. S. 104–110.
- Torstensson, Niklas, 2010: *Judging the Immigrant: Accents and Attitudes*. Doktorsavhandling. Umeå: Umeå universitet.
- Tykesson, Ingela, Kahlin, Linda & Oana Romanitan, Mihaela, 2017: Samma arbete, nytt språk – byte av arbets-språk för läkare med utländsk bakgrund. I: Saga Bendegard, Ulla Melander Marttala & Maria Westman (red.), *Språk och norm*. (Rapport från ASLA:s symposium, Uppsala universitet 21–22 april 2016). S. 139–146.
- Warren, Anne Reath, 2017: *Developing multilingual literacies in Sweden and Australia. Opportunities and challenges in mother tongue instruction and multilingual study guidance in Sweden and community language education in Australia*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Westman, Margareta, 2001: *Språkets myller*. Stockholm: Norstedts.
- Wingstedt, Maria, 1998: *Language ideologies and minority language policies in Sweden. Historical and contemporary perspectives*. Doktorsavhandling. Stockholm: Stockholms universitet.
- Woo, Hani, 2014: *Engelskt inflytande i svenska och koreanska. En jämförande attitydundersökning*. (Masteruppsats i nordiska språk). Uppsala: Uppsala universitet.
- Woolard, Kathryn A., 2004: Codeswitching. I: Alessandro Duranti (red.), *A companion to linguistic anthropology*. Malden, MA: Blackwell. S. 73–94.
- Young, Nathan J., 2014: *Suburban Swedish maturing. Examining variation and perceptions among adult speakers of Swedish contemporary urban vernacular*. (Masteruppsats i lingvistik). Stockholm: Stockholms universitet.
- Young, Nathan J., 2018: Talrytmens sociala betydelse i det senmoderna Stockholm. Vokaldurationskontrast som ett indexikalt drag. *Nordand*, årg. 13, nr 1-2018. S. 41–63.
- Young, Nathan J., 2019: *Rhythm in late modern Stockholm. Social stratification and stylistic variation in the speech of men*. Doktorsavhandling. London: University of London Queen Mary.
- Zetterholm, Elisabeth & Tronnier, Mechtild, 2017: *Perspektiv på svenskt uttal*. Lund: Studentlitteratur.
- Årman, Henning, 2010: *Skiftande attityder. En undersökning av attityder till svenska med brytning*. (Magisteruppsats). Stockholm: Stockholms universitet.
- Årman, Henning, 2018: Speaking ‘the Other’? Youths’ regimentation and policing of contemporary urban vernacular. *Language & Communication* 58. S. 47–61.

Bilaga 1: Vilka har studerats?

I den här tabellen redovisas uppgifter som låter oss förstå vems attityder vi egentligen vet något om: vilka är det som har studerats? Vilket kön har de och vilken utbildning? Har de svenska som förstaspråk (L1) eller som andraspråk (L2)? Och var någonstans i Sverige genomfördes undersökningen? Endast studier som har presenterats mer utförligt i kapitel 3 i den här forskningsöversikten har tagits med i tabellen. Studierna presenteras efter publiceringsår, från äldre till nyare publikationer. De studier som är kursiverade i tabellen är inte primärt attitydstudier, utan sådana studier där attityder har kunnat utläsas ”mellan raderna”. Inte alla bakgrundsuppgifter redovisas i alla artiklar, vilket förklarar varför en del celler i tabellen lämnats tomt.

Tabell A. Uppgifter om informanter i de redovisade studierna					
STUDIENS FÖRFATTARE	INFORMANTER	KÖN (% M/K)	UTBILDNING	SPRÅK	VAR?
Cunningham-Andersson & Engstrand, 1988	elever (N=65) + lärare (N=15)		elever: gymnasium, lärare: högskoleutbildning	L1-svenska	Uppsala + Tierp
Cunningham-Andersson & Engstrand, 1989	elever (N=102)		gymnasium	L1-svenska	Uppsala + Tierp
Wingstedt, 1998	representativt urval (N=330)	44/56	72 % grundskola/gymnasium, 28 % högskoleutbildning		hela Sverige
Nygård, 2002	representativt urval (N=1000)	42/58		89 % L1-svenska, 6 % L1-annat språk, 5 % tvåspråkig	hela Sverige
Boyd, 2004 (Boyd & Bredänge, 2013)	skolledare, lärarutbildare (N=54) + elever (6 skolklasser)		vuxna: högskoleutbildning, elever: gymnasium	vuxna: L1-svenska, elever: blandat	Västsvrige + Göteborg
Haglund, 2004	elever (N=9)	33/67	<i>mellanstadium</i>	L2-svenska	
Jönsson & Rubinstein Reich	lärare (N=28) + skolledare (N=187)	lärare: 46/54, skolledare: 28/72	högskoleutbildning	lärare: L2-svenska, skolledare: ?	Malmö + södra Sverige
King & Ganuza, 2005	barn till chilenska invandrare (N=27)	44/56		tvåspråkiga (svenska/spanska)	
Nyström Höög, 2005b, 2006	anställda på olika företag (N=24)	50/50	50 % grundskola/gymnasium, 50 % högskoleutbildning	L1-svenska	Mellansverige + Stockholm + Uppsala
Hammermo, 2006	representativt urval (N=1094)	50/50			hela Sverige
Melander & Kristiansen, 2006	studenter (majoritet) (N=602)	38/62	högskoleutbildning	91 % L1-svenska, 9 % L1-annat språk	Gävle högskola
Jonsson, 2007	elever (killar i 2 skolklasser (N=?))	mest killar	högstadium	klass 1: L2-svenska, klass 2: blandat	Stockholmsområdet
Cekaite & Evaldsson, 2008	elever (N=27)	50/50	lågstadium	L2-svenska	storstad
Berbyuk Lindström, 2008	läkare (N=107) + patienter (N=152)		läkare: högskoleutbildning, patienter: ?	läkare: L2-svenska, patienter: mest L1-svenska	Västsvrige
Kolu, 2009	elever (N=203)		högstadium	tvåspråkiga (svenska/finska)	Haparanda
Bijvoet & Fraurud, 2010, 2012, 2016	elever (N=343)	37/63	gymnasium	64 % L1-svenska, 36 % L1-annat språk	Stockholm
György Ullholm, 2010	barn (N=40) + föräldrar (N=40)	barn: 50/50, föräldrar: ?		barn: tvåspråkiga (svenska/ungerska), föräldrar: L2-svenska	Stockholm + Göteborg

forts. nästa sida

Tabell A. (Fortsättning)

<i>Sandlund, 2010</i>	<i>lärare (N=7)</i>	<i>30/70</i>	<i>högskoleutbildning</i>	<i>L2-svenska</i>	
Torstensson, 2010	studenter (N=42)	50/50	högskoleutbildning	L1-svenska	Umeå
Årman, 2010	biobesökare (4 filmvisningar)	38/62	(vit medelklass)	90 % L1-svenska, 9 % L1-annat språk	Stockholm
<i>Jonsson & Milani, 2012</i>	<i>elever (2 skolor) (N=?)</i>	<i>mest killar</i>	<i>högstadium</i>	<i>flest L2-svenska</i>	<i>Stockholmsområdet</i>
Woo, 2014 (gäller endast svensk del av studien)	körmedlemmar från svenska kyrkan (N=26) + elever (N=26)	vuxna: 33/67, elever: 58/42	vuxna: 70 % högskoleutbildning, elever: gymnasium	L1-svenska	Uppsala
Ericson, 2015 (gäller endast svensk del av studien)	enkät skickat ut på FB (N=132)	36/64	90 % eftergymnasial utbildning	89 % L1-svenska, 4 % L1-annat språk, 7 % tvåspråkig	
<i>Kolu, 2017</i>	<i>elever (N=47)</i>	<i>40/60</i>	<i>högstadium</i>	<i>tvåspråkiga (svenska/finska)</i>	<i>Haparanda, Stockholm</i>
Bijvoet, 2018	grindvakter (N=95)	majoritet kvinnor	högskoleutbildning	maj. L1-svenska	
Norryby & Håkansson, 2018	elever (N=1140) + lärare (N=90)	50/50	elever: gymnasium, lärare: högskoleutbildning	90% L1-svenska	15 orter i hela Sverige + Bryssel + spanska solkusten
<i>Svensson, 2018</i>	<i>elever (N=29)</i>		<i>mellanstadium</i>	<i>L2-svenska</i>	
Adomnicai, 2019	rumänska invandrare (brev skickat genom ortodoxa kyrkan) (N=150)	6/94	57 % högskoleutbildning, 31 % gymnasium	L2-svenska	

Attityder till spår av andra språk i svenskan

Denna rapport innehåller en sammanställning av de senaste decenniernas forskning om attityder till sådant som av många människor uppfattas som spår av andra språk i svenskan. Det kan vara lånord, kodväxling eller olika former av brytning eller förortsslang. Rapporten ger en översikt över studier som har gjorts på dessa områden, beskriver de övergripande attitydmönstren och pekar ut några av de forskningsluckor som finns.

I rapporten diskuteras bland annat engelskans särställning som högprestigespråk nummer ett, olika brytningars olika status samt skolans och flerspråkiga elevers syn på kodväxling och förortsslang.

Resultaten tolkas mot bakgrund av spridda språkideologiska föreställningar och visar att enspråkighetsnormen fortsatt är mycket stark i det svenska samhället. Alla dessa attitydmönster har betydelse såväl för enskilda människors liv som för svensk språkvård.